

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

SOSYAL DEVLET ÖRGÜTÜ ANLAYIŞI ÇERÇEVESİNDE ADİL GELİR DAĞILIMINA YÖNELİK STRATEJİK ÖNERİLER

İsmail Hakkı ERASLAN¹

Şaban KIZILDAĞ²

Ali Erdi KARABALIK³

Abdüssamet ATASEVEN⁴

Öz

Sosyal devlet örgütü anlayışı; yurttaşlarının sosyo-ekonomik durumları hakkında hassas davranarak, onlara onurlu ve en azından asgari bir yaşam düzeyi sağlamayı taahhüt eden, adaleti ve adil gelir dağılımını önceliklendiren, sosyal güvenlik ve sosyal eksenlerde tüm olanakları seferber eden, *bu vesile ile*, birey ve toplumun özgürlük ve mutluluğunu esas alan bir amaç gütmektedir. Nitekim refah ve erdemli bir devlet örgütü yapılanmasını amaçlayan ülkelerin en temel ilkelerinden birisi, ülkenin toplumsal mutluluğunun tesis edilmesi, yani o toplumu oluşturan birey ve ailelerin kendilerini mutlu ve memnun hissedebilmelerinin sağlanmasıdır. Öyle ki, sosyal yaşamın vazgeçilmez hedeflerinden birisini oluşturan *bireysel ve toplumsal mutluluk unsuru*, hemen hemen bütün dinlerin tamamında bile dile getirilmekte ve önemine atıfta bulunularak, özellikle sosyal barış ve refahın korunması için öncelikli ve asıl amaçlar arasında tutulmaktadır. Binaenaleyh, *sosyal devlet örgütü anlayışı* ve buna bağlı olarak gerçekleştirilen uygulamalar, gerek mutluluğun gerekse de maddi ve manevi kurumsal sorumluluğun yerine getirilmesinin alt yapısını da temin etmektedir. İnsanın sadece mutlu olduğunda sağlıklı bir birey olacağı, *bu bağlamda*, hem kendine hem de mensubu olduğu topluma bu sayede en yüksek düzeyde fayda sağlayacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak, küreselleşme süreci ile birlikte daha da derin bir çıkmazın içine giren kapitalist sistem ve dayesi olan emperyalizmin diğer sinsi sömürgeci etkileri, neredeyse bütün ülkelerde sosyo-ekonomik birçok sıkıntılara yol açmakta, bireyler arasında adil gelir dağılımı makasını her geçen gün biraz daha açmakta, en zengin ile en yoksul gruplar arasında var olan uçurumu daha da derinleştirmektedir. Bu çalışma, emperyalizmin çeşitli sömürge araçsallıkları ile birlikte küreselleşme sürecine maruz kalan devlet örgütlerinin, sosyal devlet anlayışı çerçevesinde adil gelir dağılımını nasıl gerçekleştirebileceklerine dair stratejik öngörülerin ortaya çıkması amacını gütmektedir. Araştırmanın amacının gerçekleşmesi için nitel araştırma yaklaşımına müracaat edilmiş olup, ikincil veri toplama teknikleri ile gerekli bilgiler elde edilmiştir. Toplanan veriler sistematik derleme yöntemi ile analiz ve sentez edilerek yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Devlet Örgütü, Sosyal Devlet Örgütü, Gelir, Adil Gelir Dağılımı

JEL Kodları: A13, G18, D31, H2

STRATEGIC RECOMMENDATIONS FOR FAIR DISTRIBUTION OF INCOME WITHIN THE FRAMEWORK OF SOCIAL STATE ORGANIZATION

¹ Prof. Dr./Düzce Üniversitesi İşletme Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü/ hakkieraslan@duzce.edu.tr/ ORCID: 0000-0002-2108-0279

² Dr./Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi/kizildagsaban34@gmail.com/ ORCID: 0000-0002-9284-2779

³ Dr. Öğr./Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü/ karabalikerdiali@gmail.com/ORCID: 0000-0002-6211-2724

⁴ Dr./Wage Group Danışmanlık A.Ş./smtataseven@hotmail.com/ORCID: 0000-0001-9771-8948

Abstract

The understanding of social state organization; by being sensitive about the socio-economic status of its citizens, committing to provide them with a dignified and at least a minimum level of life, prioritizing justice and fair income distribution, mobilizing all opportunities in social security and social axes, by this means, the freedom and happiness of the individual and society is based on field has a purpose. As a matter of fact, one of the most basic principles of countries aiming at structuring a prosperous and virtuous state organization is to establish the social happiness of the country, that is, to ensure that the individuals and families that make up that society feel happy and satisfied. So much so that the element of individual and social happiness, which is one of the indispensable goals of social life, is expressed even in almost all religions and is kept among the primary and main objectives, especially for the protection of social peace and welfare, by referring to its importance. Consequently, the understanding of the social state organization and the practices carried out accordingly provide the infrastructure for both happiness and fulfillment of material and moral corporate responsibility. It should be considered that a person will be a healthy individual only when he is happy, and in this context, he will benefit both himself and the society to which he is a member at the highest level. However, the capitalist system, which has entered a deeper impasse with the globalization process, and other insidious colonial effects of imperialism, which is its uncle, cause many socio-economic problems in almost all countries, and the fair income distribution gap between individuals is widening day by day. and further deepens the gap between the poor and the poorest groups. This study aims to reveal strategic predictions about how the state organizations, which are exposed to the globalization process together with the various colonial instrumentalities of imperialism, can realize fair income distribution within the framework of the social state understanding. In order to realize the aim of the research, qualitative research approach was applied and necessary information was obtained with secondary data collection techniques. The collected data were interpreted by analyzing and synthesizing with the systematic compilation method.

Keywords: State Organization, Social State Organization, Revenue, Fair Income Distribution

JEL Codes: A13, G18, D31, H2

1. Giriş

Hayvan olmak istiyorsan olabilirsin elbette. Bunun için insanlığın acılarına sırt çevirmen ve yalnız kendi postuna özen göstermen yeterli (Karl Marx).

Küreselleşmenin ve emperyalizmin⁵ ortaya çıkarmış olduğu sömürgecilik ve koloncilik (*hatta bir dereceye kadar çağdaş kölelik*) sonucuna bağlı olarak, belirli bir sahada meydana gelen gelişmeler kısa zamanda diğer değişkenleri de etkilemiş, ekonomik sistem ile birlikte sosyo-kültürel yapının da bütün alt birimlerini tesiri altında bırakmıştır. Net 300 yıllık güçlü bir mazisi olan emperyalizm ile birlikte, hızlanma tarihi yaklaşık elli yıldır başlayan ve halen devam eden küreselleşme süreci, dünya genelinde ticareti artırmış, para-mal-hizmet-

⁵ Küreselleşme adı verilen yeni emperyalist sömürge araçsallığı, *aslına bakıldığında*, az gelişmiş ekonomilerin girişimcilerini *gerçek bilgi üretiminden* tamamen kopartan bir etkiye neden olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda birçok ülke, *bilgi üretmemenin hazin bir sonucu olarak*, ithal teknoloji kullanarak daha ucuza yabancı mal üreten dışa tam bağımlı yatırımcılara dönüştürülmektedir (*yani çağdaş koloni devşirmeleri olarak tezahür etmektedir*). Türkiye bu durumda, önemli sanayileşme yatırımlarının ve hamlelerinin devlet tarafından gerçekleştirilmesini bir zorunluluk olarak görmelidir. Nitekim sanayileşmiş ülke yatırımcılarının üretim maliyetlerini düşürmek için az gelişmiş ekonomilerde yatırım ortakları olarak üretim yapma politikalarından dolayı, yerli-millî girişimcinin sanayi yatırımından vazgeçerek yabancı sanayinin hem bayileri hem de yatırım ortakları oldukları müşahede edilmektedir (Kala, 2003: 254).

insan hareketliliğini fevkalade kolaylaştırmış, insanların ve toplumların bazı kısımlarına inanılmaz derecede refah ve başarı sağlamıştır. Bununla birlikte dünya genelinde milyarlarca insanı da açlık ve *yoksulluk girdabına* itmiştir (Şenkal ve Bülbül, 2007: 93).

Nitekim hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda gelir uçurumları bulunmakta olup, insanların büyük bir kısmı yaşamlarını sefalet içinde idame ettirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda ülkelerin ve insanların büyük bir bölümü, yaşam standartlarını yükseltmek için adil bir fırsat sunmayı vadeden kapitalist sistemi artık güvenilir olmaktan uzak görmektedir. Nitekim dünya nüfusunun yalnızca %20-25'inin küreselleşme ve kapitalizmin nimetlerinden doğrudan faydalandığı, kalan diğer büyük kısmı için yararların marjinal düzeyde olduğu ya da var olmadığı öngörülmektedir (Şenkal ve Bülbül, 2007: 93).

Küreselleşme sürecinin, emperyalist devletler olarak tanımlanan ülkelere sağladığı menfaatler ile çevre ülkeler olarak adlandırılan sömürge ve kolonileştirilmiş olan ülkelere sağladığı olanaklar arasında hatırı sayılır farklar bulunmaktadır (Hacıtahiroğlu ve Aydoğan, 2016: 164)⁶. Nitekim küreselleşmenin yarattığı vahşi *rekabet ve rekabetçilik* olgusu bir kısım emperyalist ve gelişmiş ülkelere daha fazla üstünlük sağlarken, terazinin diğer yanında yer alan önemli oranda denebilecek ülkeleri de dezavantajlı duruma düşürmüştür. Binaenaleyh, geline durumda devletler arasında önemli *gelir adaletsizliği* olduğu gibi, aynı zamanda ülkelerin kendi içinde de ciddi gelir dağılımı adaletsizliği de baş göstermeye başlamıştır (Hacıtahiroğlu ve Aydoğan, 2016: 148).

Aslına bakıldığında yüksek düzey sanayileşme Özellikle sanayi sektöründe görülen çok büyük değişme-gelişme neticesinde devletlerin (*Batılı yazarların sanayi devrimini diye dünyayı kandırdıkları*)⁷ ve liberalizm-neoliberalizm öncesi feodal anlayışa bağlı devlet yönetimi döneminde görülen toprağa bağlı zenginlik anlayışı neredeyse tamamen değişmiş, bu sistemin yerine ticarete bağlı olarak gelişen burjuva sınıfı ikame olmaya başlamıştır. bazılarında çok ciddi sermaye birikimi sağlanmış ve bu birikim kendi çıkarlarını korumak adına da olsa birey-devlet ilişkisindeki değişime öncülük etmiştir (Sevinçhan, 2014: 102).

Bununla birlikte liberalizmin vadettiği; bireyi esas alan, onun hak ve özgürlüklerinin korunmasını hedefleyen ve bireyin kararlarına müdahalenin en aza indirilmesini öngören, fırsat eşitliğinin, özgürlük ve eşitlik anlayışının yetersiz kaldığı ve her zaman ve her mekânda olumlu aynı neticeyi vermediği görülmüştür. İşte bu noktada, **sosyal devlet anlayışı**⁸ bu tip

⁶ Özellikle kölelik ve sömürge dönemlerinin yoğun olarak yaşandığı tarihlerde, sömürgeci devletlerin sömürülen devletlerden çalıp çırıp gasp ettiği değerli varlıkları ve bu kaynakları işlemeleri sonucunda büyük servetler elde ettikleri görülmektedir. Yani batılı sömürge devletlerinin zenginliğin kaynağında, esas itibarıyla, sömürülen milletlerin kan, gözyaşı ve büyük emekleri yatmaktadır. Yakın tarihte ise yine sömürgeci devletlerin dünya enerji kaynaklarını adeta talan ederek sömürdükleri, bu kapsamda dünya savalarını bile başlattıkları görülmüştür. Günümüzde büyük servet ve zenginlik kaynağı olan dünya genelinde çıkarılan petrolün büyük bölümünü uhdesinde bulunduran batılı yedi büyük işletme örgütlerinin (*7 kız kardeş olarak da adlandırılmaktadır*) servetleri bazı devletlerin yıllık bütçeleri düzeyindedir (Akın, 2015: 18).

⁷ Halbuki, meslek gruplarının sanayi-ticaret birlikleri halinde sanayi ve ticaret sitelerinde örgütlenmesini, böylece sanayiye dayalı sanayi-tarım ve ticaret sektörleri üretiminin yeniden örgütlenmesini öngören kümelenme modelinin ilk kuramcısı ve uygulamacısı Ahi Evren olup, Selçuklu Anadolu'sunda sanayi birliklerine dayalı **sanayi devrimini** 1200'lü yıllarda başlatmıştır (Kala, 2012: 16).

⁸ Sosyal bir varlık olan insan (*fiziksel, sosyal ve ekonomik açıdan sahip olduğu farklılıklar ile korunma ve bir arada olma gereksinimi vs.*) dış dünya ile sürekli iletişim ve karşılıklı bir ilişki halinde hareket etmekte, *bu*

sorunları bertaraf etmek, sosyal adaleti temin etmek ve birey ve toplumların refah düzeyini farklı bir görüş çerçevesinde geliştirmek için gündeme getirilmeye ve devlet örgütü yönetimleri tarafından uygulanmaya başlamıştır (Sevinçhan, 2014: 102). Çünkü, özellikle küreselleşmenin olumsuz etkilerini ve etkisini giderek artıran kapitalist sistemdeki adaletsiz gelir paylaşımını asgari düzeye indirgemeye çalışan sosyal devlet anlayışı, *aynı zamanda*, düşük gelirli bireylerin ve yoksulların⁹ daha iyi koşullarda yaşamaları için destek sunan devlet örgütü olarak da tanımlanmaktadır. Bu bağlamda gelişen süreçle birlikte devlet, piyasa ekonomisinin başarısızlıklarından yola çıkarak sosyal ve ekonomik alanlarda daha fazla rol almaya başlamıştır¹⁰.

kapsamda, kendi yaşam koşullarının oluşmasında kendi iradesi dışındaki etkenlere uymak zorunda kalmaktadır. Öte yandan eskiden olduğu gibi günümüzde de devlet örgütlerinin bireye bakış açısında zamanla değişiklik göstermişse de, bireylerin yaşamlarında önemli bir kurum olma özelliğini sürdürmüştür. Bu bağlamda, tarihsel süreç içinde çeşitli formasyonlarda (*büyük imparatorluklardan küçük şehir devletlerine, bölgesel otoritelerden merkezîyetçi krallıklara vs.*) ve anlayışlarda tezahür eden devlet örgütlerinin bireye karşı tutumu ve bakış açısı çeşitli siyasal, ekonomik ve sosyal koşullar karşısında biçimlenmiş, bu oluşum sürecinin bir parçası ise *sosyal devlet anlayışının* gelişimi olmuştur (Sevinçhan, 2014: 1).

⁹ Yoksul birey, temel gereksinimlerini karşılayamadığı, kazanabildiği gelir ile onurlu bir yaşam süremediği için, sosyal yaşamdan da uzak kalmakta, adeta kopmaktadır. Sosyal yaşamdan kendini soyutlamak zorunda kalan, halbuki toplum içinde ekalliyette bulunmalarına rağmen, maddi olanakları yetersiz ya da hiç olmadığı için, siyasal ortamlarda da sorunlarını dile getiremeyen, seslerini duyurmak için yaptıkları resmî girişimlerden sonuç alamayan bu sosyal grupların (*yani garibanların*), radikalleşerek (*hatta yasadışı alanlarda*) kendilerini görünür hale getirebileceği ortamları aramaktan çekinmeyeceği öngörülmektedir. Nitekim ceza infaz kurumlarının daha çok yoksullarla dolu olması, terör eylemlerinin, genellikle, yoksul ülke vatandaşlarınca yapılıyor olması bir tesadüf olmasa gerek. Tüm bunlar sosyal dışlanmışlığın ve çaresizliğin neden olduğu sorunlar olup; elbette yoksulluk, suçluluğu masum gösterecek bir gerekçe olamaz, ancak yoksulluğun suç işleme potansiyelini arttırdığı söylenebilir (Durna, 2011: 74).

Netice itibarıyla günümüzde gelir dağılımındaki bozukluğun artması ile yoksulluk çok daha da belirgin bir hale gelmiş; yoksulluk bir neden değil bir sonuç olarak karşımıza çıkmakta olup, gelir dağılımı ile yoksulluk arasında sıkı bir ilişkinin varlığı ortaya çıkmıştır. Yoksulluğun boyutunu, *özellekle*, bölgesel farklılıklar, siyasal kaygılar, ekonomik krizler, eğitimde ve sağlıkta fırsat eşitliğinin sağlanamaması, hızlı nüfus artışı ve göç olgusu gelir dağılımındaki bozukluk gibi değişkenler de bu durumu daha da artırmış ve genişletmiştir. Diğer bir ifade ile günümüzde yaşanan yoksulluk sorununun ekonomik yönünün yanında sosyolojik ve psikolojik yönü de ortaya çıkmış; bu kapsamda, sorun çözmede ekonomik önlemlerin yeterli olmayacağı; bunun yanı sıra *sosyal devlet anlayışı çerçevesinde sosyal kalkınma programları ve insana yapılan yatırımlara gereksinim olduğu* sonucuna varılmıştır (Yücel, 2011: iii). Yoksulluğun makro ve mikro nedenleri bulunmaktadır. Bu bağlamda, yoksulluğun kaynağını oluşturan sosyo-ekonomik ve yapısal sorunların makro nedenleri (*bireyin kendisi veya hanesinin özellikleri dışında gerçekleşen geniş etkileri olan olaylar*); bireylerin kendisinden kaynaklanan durumlar ise mikro nedenleri (*bireyin ve yaşadığı hanenin sosyo-demografik özelliklerinden-egitim, cinsiyet vb.- ve kişisel kararlardan- göç gibi- kaynaklanan*) oluşturduğu görülmektedir (Karadeniz, 2017: 161).

¹⁰ Sosyal devleti küreselleşme paralelinde okumanın iki temel önemi bulunmaktadır. Bu önemden ilki, küreselleşmenin toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda bir değişim pratiği yaratması temel kabulü ile bu değişim sonucunda sorunların giderilmesi temel gayesidir. İkinci önem ise, değişimler pratiği, nihai analizde, sosyal devlet anlayışının temel vetirelerinin farklı yapısal bütünlükler perspektifini sunması hedefidir. Bu hedefin alt anlamında, sosyal devletin tarihsel kontekste oluşturduğu toplumsal kadastrodaki bütünlüklerin ve sınıfsal yapılanmaların dönemin şartlarına uygun bir biçimde dönüşümü temelini teşekkül etmektedir. Bu iki önemin itici gücü hüviyetinde yer alan küreselleşme, dolayısıyla, sosyal ve ekonomik bir süreç olarak, değişim pratikleri dolayımında farklılaştırıcı olmasının anlam bütünlüğünü gerekli kılmaktadır. Söz konusu süreç hüviyetini küreselleşme, bugün dahi farklı alanlarda göstermektedir. Süreç olarak küreselleşmenin, ekonomik ve sosyal alanlarda yarattığı farklılaştırıcı diskursif özellikleri, sihirli bir anahtar alegorisince ele alınarak düşüncel yapıda bir değişimi ifade etme tarzı olarak ele alınmaktadır. Bu değişim algısı, yapısal olarak kendisini farklı alanların olgusal bütünlüklerini tanımlayıcı ve tanımlandırıcı biçimini ele alma özelliklerini sunma potansiyelini sunmaktadır. Bu sunum, sonuç itibarıyla, farklı alanların sosyal devletle olan bitişikliği ve bütünselliklerini sunması açısından derin bir ilişki atmosferini oluşturabilme potansiyeline sahiptir (Yanık ve Kara, 2014: 10).

Yanık ve Kara (2014: 11)'ya göre sosyal devlet anlayışının kavramsallaştırması, sömürgeci emperyalist devletlerin, kendi ülkelerinde meydana gelebilecek yoksul toplumsal grupların sosyal patlamalarına bir çözüm önerisi özelinde ortaya çıkmıştır. Nitekim bu kesimi, gariban yoksul sınıf grubuna düşüren etkenlerin temelinde ekonomik alanda yaşanan durgunluk ve vahşi kapitalizmin dur durak bilmeyen ve önüne geleni yutma iştahı yer almaktadır. Netice itibarıyla emperyalizm, kapitalizm ve liberalizm-neoliberalizm, sosyal devlet anlayışının tekrar canlanmasını körüklemiştir.

Nitekim emperyalizmin kaçınılmaz sonucu ve küreselleşme ile birlikte artan sosyal sorunların baskısı altında bulunan birey ve özellikle yoksul grupları koruyan şefkatli ve himayeci bir anlayışa sahip olan sosyal devlet; *bu bağlamda*, sosyo-ekonomik ve kültürel hayatı biçimlendirerek, güçsüzleri, fakirleri, garibanları, yardıma ve bakıma muhtaç kişileri korumakta, sosyal refahı tesis etmekte, bu hizmetleri götürebilmek için sosyal örgütler ihdas etmekte, koruyucu önlemler araçsallıklarıyla toplumsal sorunları imkan verdiği ölçüde önlemeye ve gidermeye gayret etmektedir (Özdemir, 2008: 75). Binaenaleyh, günümüz sosyal devlet anlayışını, bugünkü emperyalistlerin lehine olmamak koşuluyla, yurttaşların lehine çevirip yeniden biçimlendirerek yapısal anlamda farklı bir yenilenmeye gitmek elzemdir (Yanık ve Kara, 2014: 24).

Kaldı ki en çok yoksulluk çeken gariban bireyler ve toplumlar için gerekli olan sosyal devlet anlayışı, *aslına bakıldığında*, her yurttaş için gerekli bir örgütsel yapılanmadır (*öte yandan yoksulluğu sadece beslenme ya da istatistiksel verileri düzeltme sorunu olarak görülmesi, bu durumun insani ve ahlâksal boyutunun göz ardı edilmesine neden olabilmektedir*). Bu bağlamda, işsizlik, istihdam ve yoksulluk araştırmalarında, bireyin hak ettiği *onurlu bir yaşam* sürebilmesine ve olanaklarını geliştirme fırsatlarına sahip olabilmeye yetecek adil bir gelir düzeyine odaklanmak, zaten insan haklarının gereği olarak değerlendirilmelidir (Durna, 2011: 74)¹¹. Genellikle yurttaşların sosyal durumlarıyla, mutluluğu ve refah düzeyleri ile ilgilenen, onların asgari bir yaşama seviyesini sağlamayı görev addeden bir yaklaşım ile hareket eden **sosyal devlet**, bireylerin itibar ve şahsiyetlerini zedelemeyen, onlar için insan onuruna uygun bir yaşam ortamı hazırlamayı kendisi için öncelikli vazife addetmektedir (Özdemir, 2008: 75).

Bu bağlamda özellikle yoksulluk ve acil durumlarda insan onuruna yakışır asgari bir yaşam düzeyi sunan sosyal devlet anlayışı; diğer taraftan çeşitli sosyal hizmetleri (*kaza, hastalık, işsizlik, yaşlılık, bakım vb. riskli haller*) sunmakla sosyal güvenceyi garanti etmekte; yurttaşlar arasında gelir ve refah açıklığını ortadan kaldırmaya yönelik gerekli olan yasal garantileri-düzenlemeleri hazırlamakta, refah artışını sağlamak için gerekli koşulların oluşmasına gayret göstermekte ve *ulusal gelirin daha adil şekilde bölüşümü* için çaba sarf eden bir fonksiyon arz etmektedir (Şanlıoğlu, 2016: 161).

Sosyal adaleti ve bu vesile ile sosyal dengeyi sağlamakla sorumlu bir anlayışı da benimseyen sosyal devlet, toplumda en başta, en aciz, en muhtaç, hissedilmeyen,

¹¹ Günümüzde zaten devlet örgütleri diğer fonksiyonlarının yanı sıra, adil gelir dağılımının dengelenmesi, toplum refahının artırılması, bölgesel geri kalmışlığın ortadan kaldırılması, bölgesel kalkınma ve diğer konularda çok etkin olabilmektedirler (Yüce, 2002: 1).

umursanmayan ve görmemezlikten gelinen insanlara en hızlı ve en etkin bir şekilde acizleri ve garibanları güçlüler karşısında koruyarak, çözüm üreten bir örgütlenmenin adıdır. Bu bağlamda sosyal devlet anlayışına sahip örgütsel yapılanma, toplumdaki refah düzeyi açısından mevcut farklılıkları gidermeye çalışmakta ve toplumsal sınıf farklılıkları arasındaki açıklıkları kendine has politika araçsallıkları ile iyileştirmeyi hedeflemektedir (Özdemir, 2008: 75). Betimlemesi üç farklı şekilde yapılan sosyal devlet anlayışı; (1) müdahaleci, (2) düzenleyici ve (3) geliri yeniden dağıtıcı bir örgütsel yapılanma arz etmektedir. *Müdahalecidir*, çünkü piyasa başarısızlıkları üzerine harekete geçer ve ortaya çıkan sorunların giderilmesinde önlemler olarak iyileştirmeler yapar. *Düzenleyicidir*, çünkü ekonomi ve iş piyasalarındaki düşük ücretlerin işçileri sefaletle düşürmemesi için asgari bir ücret belirler, *gerektiğinde*, sosyal güvenlik¹² ve sosyal yardım hizmetlerini deruhte eder. *Gelirin yeniden dağıtıcısıdır*, bu bağlamda, vergi ve diğer politikalar ve transfer harcamalarıyla gelirin paylaşımına müdahalede bulunur; aksi durumda, sınıflar arasında gelir dengesizliklerinin, dolayısıyla toplumsal huzursuzlukların çıkacağı farkındadır (Özdemir, 2008: 77-78).

Bu çerçevede değerlendirildiğinde, *gelirin adaletli dağılımı* bir devletin, *özellikle de sosyal devlet anlayışına sahip bir örgütlenmenin*, üzerinde durması gereken en önemli sosyo-ekonomik konularından birisi olarak görülmektedir¹³. Çünkü devlet örgütü, kendi varoluş gayesinin yanı sıra, anayasanın yüklediği görevlere ve uluslararası alanda genel kabul görmüş normlara göre, yurttaşlarına belirli bir gelir sağlamakla yükümlüdür. Bu amacı gerçekleştirmek için çeşitli kamu politikası araçlarını sosyo-ekonomik arenada değişik boyutlarda uygulayarak fonksiyonel, sektörel, bölgesel ve kişisel gelir dağılımını daha adaletli bir hale getirebileceği beklenmektedir (Sürücü, 2007: 249).

Nitekim, Türkiye Cumhuriyeti Devleti Anayasa Mahkemesi almış olduğu bir kararında sosyal devlet anlayışını; *ferdin huzur ve refahını gerçekleştiren ve teminat altına alan, kişi ve toplum arasında denge kuran, emek ve sermaye ilişkilerini dengeli olarak düzenleyen, özel teşebbüsün güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayan, çalışanların insanca yaşaması ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için sosyal, iktisadî ve malî tedbirler olarak çalışanları koruyan, işsizliği önleyici ve millî gelirin adaletle uygun biçimde dağılmasını sağlayıcı tedbirler alan adaletli bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmeye kendini yükümlü sayan, hukuka bağlı kararlılık içinde ve gerçekçi bir özgürlük rejimini uygulayan devlet demektir* şeklinde tanımlamaktadır.

Bu nedenle toplumsal açıdan refahın sağlanması, ekonomik istikrar, insanlar arasında fırsat eşitliğinin tesis edilmesi ve sosyal anlamda barışın ihdası için gelir dağılımındaki dengesizliklerin bertaraf edilmesi gerekir. Gelir dağılımında dengeye ne kadar yaklaşırsa, toplumsal barışta o oranda sağlanmış olur. Bu açıdan gelir dağılımında meydana gelen dengesizliklerin giderilmesi, ancak devlet örgütünün **sosyal devlet anlayışı** içinde gerçekleştireceği düzenlemelerle mümkün olmaktadır (Eren, 2012: 67).

¹² Sosyal güvenlik hakkından tüm yurttaşların istifade edebilmeleri, yalnızca işsizler, yoksullar, garibanlar veya muhtaçlar için değil, her birey için de son derece önemlidir. Çünkü sosyal dengesizliklerden hasıl olan huzursuzluklar tüm toplumu etkilemektedir (Durna, 2011: 75).

¹³ Nitekim günümüzde Türkiye dahil hemen hemen her ülke gelir dağılımında yaşanan eşitsizlik sorunu ile karşı karşıyadır (Acar, 2015: 57).

2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yaklaşımına müracaat edilmiştir. Bu bağlamda araştırma için gerekli olan veriler nitel araştırma teknikleri çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

2.1.Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, emperyalizmin çeşitli sömürge araçsallıkları ile birlikte küreselleşme sürecine maruz kalan devlet örgütlerinin, sosyal devlet anlayışı çerçevesinde adil gelir dağılımını nasıl gerçekleştirebileceklerine dair stratejik öngörülerin ortaya çıkması amacını gütmektedir.

2.2.Araştırmanın Sorunsalı

Adil gelir dağılımı ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve toplumsal ilgi alanına giren bir konu olup, ulusal gelirin bireyler, bireylerden oluşan sosyal kesimler, hane halkı ve üretim faktörleri arasında adil bir şekilde bölüşülmesi olarak tanımlanmaktadır.

Bir yanda, yüce Tanrı'nın ilkelerini esas alıp onuru ile çalışıp emek sarf eden, deyim yerinde ise gece gündüz gayret gösteren ve çalışmayı bir erdem kabul edip kazanç elde etmeye çalışan, *ancak*, emeğinin karşılığını istediği şekilde alamayan insan grupları ile; *diğer yandan* hiç çalışmadan, emek sarf etmeden, gayret göstermeden, büyük ölçüde rant ile geçinip kazancına kazanç katan insanların bir toplumdaki varlığı ve *ben tok olayım başkası açlıktan ölse bana ne& sen çalış ben yiyeyim* zihniyeti; sosyal barışın temelini depremvari bir sarsıntı ile şiddetli şekilde sarsmaktadır.

Bu bağlamda, gelir dağılımında adaletin sağlanamaması, toplumsal barışın, refahın ve huzurun bozulmasına ve fırsat eşitliğinin tahrip edilmesiyle sosyal dokunun zarar görmesine neden olmaktadır. Diğer bir ifade ile, gelir dağılımında görülen bireysel ve toplumsal eşitsizlik ve adaletsizlik, sosyo-ekonomik, politik, kültürel ve toplumsal sorunları ve katsayısı çok yüksek riskleri de beraberinde getirmektedir.

Sosyal devlet anlayışı, bireylerin kendi bünye ve çevre koşullarından neşet eden veya kendi denetimleri dışında meydana gelen maddi ve manevi sosyal kısıtlarının giderilmesi ve gereksinimlerinin karşılanmasında, genel refahlarının artırılmasında, yurttaşların yaşamsal faaliyetlerini idame edebilmesi için yeterli ve onurlu düzeyde ve başka bireylere bağımlı-muhtaç olma durumlarının önlenmesinde ve ailesel ilişkilerinin güçlenmesinde; *aynı zamanda* birey, aile, grup ve toplumların sosyal işlevlerini başarıyla yerine getirmelerine yardımcı olunmasında; bireyleri ve toplumu sosyo-ekonomik risklere karşı muhafaza ederek toplumsal yaşam kalitesinin geliştirilmesi ve yükseltilmesinin temin edilmesinde, sivil toplum örgütlerini ve faaliyetlerini de önemli bir paydaş görerek sorumluluk bilincini yaygınlaştırarak gerçekleştirilen koruyucu-önleyici, iyileştirici-rehabilitate edici nitelikteki sistemli ve düzenli strateji ve bu stratejilere bağlı faaliyetlerin bütünüdür.

İşte bu noktada sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak devlet örgütünün başlıca görevleri arasında, sermaye ve kazanç yaratmakla ilgili haksız rekabeti önlemek, yurttaşlarına fırsat eşitliğini sağlamak ve sunmak; *diğer yandan* kaynak aktarımıyla fırsat eşitliğinden faydalanacak yurttaşları koruyup gözeten sosyal politikalarla adil gelir dağılımını düzenlemek

gibi konular yer almaktadır. Kaldı ki sosyal boyutu çok önemli olan gelir dağılımında adaletin sağlanması, *son dönemlerde*, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin önemli sosyo-ekonomi politikası hedeflerinden biridir. Nitekim özellikle son yıllarda gelir eşitsizliğini azaltmak amacıyla sosyal koruma harcamalarının her geçen gün artarak devam ettiği görülmektedir.

Toplumda özellikle bireyler arasında yoksulluğu ve gelir dağılımındaki eşitsizlikleri önlemede ve toplumsal huzuru sağlamada çok önemli bir rol oynadığı görülen sosyal devlet örgütü yönetiminin, gelir dağılımında bir yandan eşitliği gözetirken, diğer yandan adaleti sağlanması ve bu ikisi arasında dengeyi sağlayacak stratejileri belirlemesi konusunda hedeflenen çabaların nasıl ve hangi yöntemlerle olması gerektiği tartışmalarını beraberinde getirmektedir. Ayrıca gelir dağılımında eşitsizlik yaratan bir sisteme müdahale edilecek yapısal reformlar ile gerçekleştirilecek iyileştirmelerin nasıl yapılması gerektiği sorunsalı da tartışılmaktadır.

2.3.Araştırma Deseni

Bu çalışmada yeni bilgilerin erişimine olanak sağlayan, esnek ve keşfedici bir analize izin veren nitel araştırma yaklaşımı kullanılmış olup; çalışma, ikincil verilere bağlı elde edilen kapsamlı dokümanlara bağlı olarak *etkileşimsiz-analitik* yöntemlerden *sistematik derlemeye* dayalı, betimsel amaçlı nitel bir araştırma deseni özelliği taşımaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular ile devlet örgütleri yöneticilerinin adil gelir dağılımı politikaları ve sosyal devlet örgütlenmesi ve yönetimi alanında çeşitli görüşler çerçevesinde yapılan çalışmaların kapsamlı olarak değerlendirilmesi ve stratejilerin ortaya çıkarılması bakımından ilgili literatüre katkı sağlayacağı ve bu yöndeki mevcut boşluğu doldurması amaçlanmaktadır.

2.4.Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada elde edilen verilerin tamamı ikincil veri toplama yöntemi ile elde edilmiştir. Bu bağlamda konu ve kavramlar çerçevesinde şimdiye kadar ortaya çıkarılan yazılı metinler, kitaplar, kök makaleler, lisans üstü tez çalışmaları, araştırma makaleleri, tarihsel arşiv ve diğer ilgili dokümanlardan farklı disiplin çalışmaları (*ekonomi tarihi düşüncesi, sosyoloji, antropoloji, ekonomi, hukuk, yönetim-örgüt, strateji vs.*) sonucunda ortaya çıkarılan kuramsal ve uygulamalı bilgilere müracaat edilmiştir.

3. Araştırma Bulgularının Analizi ve Aşamaları

Sistematik inceleme, birden fazla çalışmadan elde edilen kanıtları bir araya getirme ve sentezleme, parçaların toplamından daha büyük bir bütün oluşturan titiz bir yöntemdir (Purssell ve McCrae, 2020). Bu bağlamda elde edilen verilerin tamamı, nitel araştırma içinde sıklıkla müracaat edilen ve elde edilen verilerin yeni yorumlarla çeşitlendirilip detaylandırılmasını sağlayan önemli bir özellik olmasının yanı sıra, özellikle veri toplamının görece zor olduğu veya az çalışılmış konuların incelenmesinde kullanışlı-faydalı bir yaklaşım olan *sistematik derleme tekniği* çerçevesinde sentez edilerek değerlendirilmiştir. Araştırma sorunsalı kapsamında olup, ilgili alanda yapılmış tüm araştırmalar taranmış, belirli kriterlere göre inceleme grubuna dâhil edilmiş, çalışma bulguları sentezlenmiştir.

Araştırma süreci aşamalarında; öncelikle, önde gelen veri tabanları başta olmak üzere, konu hakkında yazılı tüm özgün ve kök çalışmalar müdekkik bir şekilde incelenmiş ve elde edilen dokümanlar kronolojik olarak sıralanmıştır. Daha sonra temalara ayrılan konulara

yönelik bir tasnif daha yapılarak, her bir alt konuya yönelik ilgili veriler dijital olarak dosyalanmıştır. Kategorize edilen tüm veriler, araştırmanın amacı çerçevesinde incelenmiş, çalışma bulgularının özetleri çıkarılmıştır. Daha sonra bu rafine edilmiş, veriler sentez edilerek yorumlanmıştır.

3.1.Gelir ve Gelir Dağılımı Kavramı

Gelir, belirli bir zaman dilimi içerisinde birey, aile, işletme örgütü veya tüm ekonomiye yönelik nakdi veya mal ve hizmet akımı (Karataş, 2019: 52) olup, *basit anlamda*, bireylerin ekonomik gücünde meydana gelen artış olarak tanımlanmaktadır. Gelir, herhangi bir bireyin nesnel veya nesnel olmayan araçları kullanarak diğer birey veya gruplar için yaratılan nesnel bir çıktı veya hizmet/etkinlik sonucu sağlanan nakdi veya para ile ölçülmesi mümkün olan değer olarak nitelendirilebilir. Bu nedenle kişinin elde edeceği gelir çeşitli faktörlerin kullanımı sonucunda gerçekleşebilmektedir. Üretim faktörlerinin kullanımı bağlamında ise; tarihsel süreçte üretim ilişkilerinin düzeyi, yapısı gibi olgulara bakılarak ortaya çıkan durum ya da durumların nasıl gerçekleştiği veya ne şekilde gerçekleşmesi gerektiği zaman içerisinde de farklı gelişim göstermiştir (Gençler, 2017: 20).

Gelir, faaliyette bulunulan durumun yapısına, niteliğine, hacmine ve elde edilmiş durumuna göre değiştiğinden geliri elde edenlerin de sonuçta ne kadarını, nasıl, nereye harcayabildiği gibi, ne kadarını tasarruf edebildiği veya yatırım yapabildiği konuları da üzerinde düşünölmeye başlanan bir tartışma alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Böylece gelirin, sosyal bir sorun olarak *dağılım sorununun* nasıl çözümlenebileceği konusu özel bir tartışma ve çalışma alanı oluşturmaktadır (Gençler, 2017: 21).

Gelir dağılımı ise bir ülkede belirli bir zaman diliminde yaratılan mal ve hizmetlerin toplamı olan ulusal toplam gelirin; bireyler, hane halkları, belirli toplumsal kesimler, bölgeler ve üretim faktörü sahipleri arasında bölüşölmesini veya nasıl dağıldığını ifade etmektedir. (Çalışkan, 2010: 92; Özgüler, 2017: 61; Akça, 2019: 1). Gelir dağılımı tarihin eski zamanlarından itibaren hemen bütün ülkelerin üzerinde önemle durduğu konular arasında yer almakta olup, *günümüzde dahi*, sadece ekonomistlerin ve bilim adamlarının değil, aynı zamanda toplumdaki birçok bireyin de ilgisini çeken güncel bir konudur (Akça, 2019: 1). Aslına bakıldığında ulusal gelir, bireyler-hane halkları, sektörler, bölgeler ve üretim faktörleri arasında dağılmaktadır (Çalışkan, 2010: 92).

Günümüz dünyasında gelir dağılımının kabul edilebilir düzeylerde olması bir nevi mecburiyet olarak görölmektedir. Bu zorunluluk, konuyu farklı disiplinlerin (*ekonomi, sosyoloji vs.*) ilgi ve inceleme alanında değerlendirilmesine yol açmıştır. Bu bağlamda neredeyse her kesimin ilgi duyduğu hassas bir öneme haiz olan gelir dağılımı konusu, sosyal barışın ve ekonomik istikrarın elde edilmesi ve sürdürülebilir hale getirilmesi için zaten elzemdir. Bu bağlamda gelirin dağılımı, sadece dağılımın bozuk olduğu ülkelerde değil, sosyo-ekonomik kalkınmasını gerçekleştirmiş devletlerde de bir sorun-gündem olarak görölmektedir. Bu nedenden ötürü gelir dağılımı, birçok değişkenin göz önüne alınmasını gerektiren bir kavram olup, tam olarak ölçülmesi de bir o kadar zor bir çalışma alanı olarak nitelendirilmektedir (Aydın, 2012: 148).

Gelir dağılımı konusunda ekonomik kalkınma ve büyüme sürecinde artan zenginliklerin daha dengeli biçimde dağıtılması konusunda önemli bir rol oynayan devlet örgütü, sosyo-ekonomik gelişmede ve kalkınmada gelirin paylaşımını toplumsal barışın teminatı olarak görmektedir. Bu bağlamda neredeyse bütün ülkelerde devlet örgütleri, değişik yöntemlerle gelir aktarma politikaları uygulamaktadır (Karataş, 2019: 52). Kaldı ki gelir dağılımı çalışmalarının temel amacı, gelirin bireyler, gruplar, hane halkı ve sosyal sınıflar arasında nasıl dağıldığını araştırıp sonuçlara göre strateji ve politika üretmektir (Aydın, 2012: 148).

Bu bağlamda, devlet örgütünün ihdas etmiş olduğu sosyal politikalar, sosyo-ekonomik gelişme içerisinde gelir dağılımını etkilemekte olup, sosyo-ekonomik gelişme sürecinde gelirin adil paylaşımı toplumsal barışın en güvenli teminatı olarak nitelendirilmektedir. Bu nedenle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde devletler değişik yöntemlerle gelir aktarma politikaları uygulayabilmektedirler (Karataş, 2019: 54).

Gelirin birincil dağılımının adil olarak kabul edilebilecek dağılımdan uzak olması ve beraberinde gelir dağılımının düzeltilmesinin söz konusu olması, sosyal refah devleti anlayışı içinde uygulama alanı bulabilmektedir. Vatandaşların sosyal durumlarıyla ve refahlarıyla ilgilenen ve onlara asgari bir yaşam düzeyi sağlamayı amaç edinmiş olan sosyal refah devletinin temel görevi; sosyal yardımlar, sosyal hizmetler ve sosyal güvenlik uygulamalarıyla tüm vatandaşlarına kendini gerçekleştirme ve insanca yaşama olanakları sunmaktır. Bu bağlamda geniş anlamda gelirin yeniden dağılımı konusu, sosyal politikalar ve sosyal refah devleti uygulamalarıyla yakından ilişkili olmakla birlikte kamu harcamaları ve kamu gelirleri yoluyla yapılan yeniden dağılımın önemi nedeniyle de kamu ekonomisi konularının kapsamında yer almaktadır (Özgüler, 2017: 61).

Genel kabul görmüş gelir dağılımı çeşitleri genelde dört temel başlık [(1) kişisel, (2) fonksiyonel, (3) bölgesel ve (4) sektörel gelir dağılımı)] etrafında dağılım göstermektedir (Uzunyılmaz, 2019: 4). Ancak bu dağılım türleri, *birbirinden farklı olarak algılanıyor olsalar da*, bunların arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır (Uysal, 2007: 248).

Kişisel gelir dağılımı, sadece belirli bir süre boyunca bireylerin elde ettikleri gelir miktarını göz önüne almakta; kişilerin ulusal gelirden aldıkları pay ve bunun büyüklüğü üzerinde durulmaktadır. Bireysel gelir dağılımı ile, toplam gelirin toplumu oluşturan bireyler ve aileler arasında nasıl dağıldığı, yani, bireylerden ne kadarının ne miktar gelir elde ettikleri ve gelir düzeyleri arasındaki fark incelenmektedir (Uysal, 2007: 251).

Fonksiyonel gelir dağılımı, ulusal gelir içinde üretim faktörlerinin payları, yani daha çok sermaye, faiz, rant payı ile ücret payı mukayese edilerek verilmekte olup, gelirin emek gelirleri (*ücret, maaş, yevmiye*) ile emek dışı gelirler (*kar, faiz, kira gelirleri*) arasındaki bölüşümü olarak tanımlanmaktadır (Akın, 2015: 11).

Bölgesel gelir dağılımı, ulusal gelirin bir ülke içindeki değişik bölgelere göre dağılımının farklı (*toprağın verimi, coğrafi koşullar, iklimin etkisi, demografik faktörler, eğitim durumu, istihdam olanakları, ulaşım imkanları vs.*) olabileceği görüşünden hareketle, gelirin bölgesel dağılımını göz önüne alan bir yaklaşımdır. Yani bölgelerin belli başlı

değişkenlerden dolayı aynı ölçüde gelişmişlik düzeyine ve gelir dağılımına sahip olması beklenemez (Uysal, 2007: 251; Hacıtahiroğlu ve Aydoğan, 2016: 159).

Sektörel gelir dağılımı ise, çeşitli üretim sektörlerinin sosyal hasılaya hangi oranda katıldığını ne ölçüde pay aldığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin milli gelirden aldıkları paylar, bunların uzun dönemde gösterdiği değişim, devletin hangi sektörler lehine veya aleyhine milli gelirin dağılımını etkilediğini, sektörel gelir dağılımı ve buna ilişkin olarak yapılan incelemeler vermektedir (Uysal, 2007: 251). Bölgesel gelir dağılımında olduğu gibi sektörel gelir dağılımı hesaplamasında da hem bireysel hem de fonksiyonel gelir dağılımını ayrı ayrı düşünmek mümkündür (Öz, 2019: 594).

3.2.Gelir Dağılımında Adalet

Kuşkusuz XX. yüzyıl boyunca küresel düzeyde görülen sanayi sektörünün muazzam gelişimi ile başlayan ve bilgi ve bilimsel buluşların hızla ve neredeyse bedavaya yakın bir düzeyde yaygınlaşması ile günümüze kadar uzanan süreç, beraberinde bazı ülkelere, büyük ölçüde bir sosyo-ekonomik kalkınma ve refah artışı sağlamıştır. Ne var ki, kalkınma ve refah artışında elde edilen bu önemli başarıya rağmen, bireysel ve toplumsal düzeyde yoksulluk ve sefaletin yaygınlaşması ve şiddetini giderek arttırması engellenememiştir (Durna, 2011: iii).

Küreselleşme ile birlikte son derece yaygınlaşma alanı bulan *kapitalizm*, emperyalizmin de vermiş olduğu bir ivme ile yüksek düzey sosyo-ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi noktasından epey başarılı bir sistem olarak kendisini yakın zamana kadar kabul ettirmiştir. Bununla birlikte sistemin ortaya çıkardığı servet ve gelirin çok önemli kısmının sınırlı sayıda bir kesime münhasır olması nedeniyle, adil bir model olmadığı görülmeye başlamıştır. Kaldı ki bu sistemde, gelir dağılımı, artan bir hızla bozulmakta; bir yanda zengin bireylerin sayısı ve serveti artarken, diğer yanda da yoksul bireylerin ve toplumun sayısı ve yoksulluğun şiddeti giderek artmaktadır. Neticede kapitalizm, hem uluslararası, hem de ulusal düzeyde zenginliğin ve yoksulluğun birlikte neşvünema bulduğu, yani bazı insanlar için sağladığı refah düzeyinin yanı sıra, bazı bireyler için sefalet ortamını devam ettiren, adil olmayan bir sistem (düzen) olarak geçerliliğini korumaktadır (Durna, 2011: 99).

Halbuki **gelirin bölüşümü** bir toplumda sosyal gelişmişliğin en iyi göstergelerinden (*toplumsal refah artması, yoksulluğun azalması ve geleceğe yönelik iyimser beklentilerin yükselmesi*) birisi olup, en önemli özelliği *adil* olarak kayıtlara geçmesidir (Karataş, 2019: 52). Tabii ki bu durumun elde edilmesi, büyük ölçüde *gelir dağılımının adil olmasına* ve asgari gelir düzeyinin belli bir ortalamanın altına düşmemesine bağlı bulunmaktadır (Uysal, 2007: 249).

İşte bu noktada, **adil gelir dağılımı**, üretim faktörlerinin üretime katkıları çerçevesinde faktör gelirleri elde etmeleri ve bu elde ediş sürecinin hakkaniyet ölçüsünde gerçekleşmesi olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda devlet örgütleri yöneticilerinin gündemlerini devamlı

meşgul etmekte olan bir konu olan adil gelir dağılımı, toplum ve bireyler ile ekonomik, sosyal ve siyasal süreçleri de temelden etkileyen bir süreçtir (Bükey ve Çetin, 2017: 104)¹⁴.

Gelir dağılımı ile ilgili klasik görüşler, üretimden elde edilen gelirin toprak sahibi, işçi ve sermaye sahibi ya da müteşebbis arasında sırasıyla rant, ücret ve kar olarak bölüşüleceğini ifade ederken bu bölüşümün eşitliği ya da adilliği konusunu büyük ölçüde göz ardı etmektedir (Topuz ve Sekmen, 2020: 104). Binaenaleyh gelinen noktada günümüz küreselleşme, kapitalizmin ve nihayetinde emperyalizmin etkisinde kalan devletlerin en önemli ekonomik sorunlarından birisini *gelir dağılımındaki adaletsizlik* konusu oluşturmaktadır. Durumun daha vahim bir tarafı ise, bu sorunun gün geçtikçe şiddetini artırıyor olması, yani yoksulluk içinde yaşayan ve sefaletlik çeken birey sayısının artmasıdır (Yücel, 2011: 247).

Özetlemek gerekirse, *gelir dağılımında adalet* konusu devlet örgütlerinin en çok tartışılan ekonomi sorunlarından birisi olup, *toplumsal adalet ilkesi* temelinde gelirin yurttaşlar arasında *adil paylaşımı* konusu gittikçe önem kazanmıştır (Kara, 2019: iii). Çünkü adil gelir dağılımında sıkıntı yaşayan ülkelerde sosyal, ekonomik, toplumsal birçok sorun ortaya çıkmaya başlamış, hatta, refah arayışı içinde olan insanlar doğdukları vatanlarını terk etmek zorunda kalarak başka ülkelere hicret etmek zorunda kalmaya başlamışlardır (Yıldırım, 2017: 213). Gelir, insanoğlunun temel gereksinimlerinin karşılanmasında kullanılan temel bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle gelir dağılımında görülen adaletsizlik durumu, fiyatı ödenmeden erişimin mümkün olmadığı temel ihtiyaçların giderilmesinde toplumdaki insanlar arasında ciddi eşitsizliklere neden olmaktadır (Eren, 2012: 46).

Bu bağlamda, gelir dağılımının adaletsiz olması beslenme, barınma, sağlık, eğitim, çevre ve kültür seviyesinde olumsuz koşulların oluşması sonucunu doğurmaktadır. Kaldı ki yüksek gelirli kesim ve yoksul bireylerin hayat standardında ortaya çıkan bu durum zamanla toplumsal büyük sıkıntılara neden olmaktadır (Yücel, 2011: 247). Nitekim daha yakın tarihte dünyada yaşanan, çatışmalar ve sosyal patlamalar gibi toplumsal olaylar bu minvalde gelişen toplumsal sıkıntıların en önemli örneklerini teşkil etmektedir (Acar, 2015: 42). Bir ülkede toplumsal refahın ve sosyal barışın sağlanması ve korunması adil bir gelir dağılımının varlığına ve insanların/çalışanların asgari gelir düzeyinin belirli bir düzeyin altına düşmemesine bağlıdır (Üzümcü ve Korkat, 2014: 137; Akça, 2019: ii).

Binaenaleyh, sosyal barışın ve huzurun sağlanması ve sürdürülebilir sosyal refahın devam ettirilmesi için asgari gelir düzeyinin belli bir ölçüde olması ve gelir dağılımında adaletin sağlanması hem sosyolojik hem de ekonomik olarak toplumsal barış, huzur, refah, büyüme ve kalkınma anlamında elzemdir (Hazman, 2011: 213). İşte bu noktada, gelir eşitsizliğinin bertaraf edilmesi, gelirin adil bir şekilde dağıtılması ve bunun sonucunda oluşan yoksulluğun azaltılarak, yurttaşların *insan onuruna* yakışır bir hayat standardına kavuşması, sosyal devlet anlayışına sahip bir devlet örgütünün en önemli görevlerinden birisi olarak kabul edilmektedir (Yücel, 2011: 247).

3.3.Sosyal Devlet Anlayışı Bağlamında Adil Gelir Dağılımı

¹⁴ Faktörlerin kendi aralarındaki etkileşim süreci de (*pek çok faktör gibi*), gelir dağılımı üzerinde etkili olmaktadır. Aynı zamanda gelir dağılımına etki eden faktörler arasında iç içe girmiş ve hassas bir ilişki mevcuttur (Bükey ve Çetin, 2017: 104).

Günümüzde toplumun neredeyse tüm bireylerini ilgilendiren gelir dağılımı; fizyokratlardan beri ekonomi tarihinin en önemli konularından biri olmuştur¹⁵. Dolayısıyla bazı araştırmacılar tarafından çeşitli yaklaşımlar ortaya konmuştur. Bu yaklaşımların her biri ortaya çıktığı dönem ve toplumların konuyu nasıl ele aldıklarını yansıtmakta ve tarihsel bağlamda gelir dağılımı konusuna ışık tutmaktadır (Gençler, 2017: 19). Nitekim bir ülkedeki nüfusun büyük bir kesiminin gelir dağılımından görece olarak daha az pay alması bu kesimin sosyal refah devletinin sunduğu imkanlardan (*sağlık, eğitim, barınma ve beslenme vs. gibi temel hizmetler*) daha az yararlanmalarına neden olmaktadır (Erçakar ve Güvenoğlu, 2018: 39)¹⁶.

Adil gelir dağılımı ve iyileştirilmesi sosyal devletin en önemli gerekliliğinden birisi olup, bu yönde ürettiği strateji ve politikalar da büyük önem arz etmektedir (Dayar ve Akıncı, 2020: 173). Nitekim bir ülkede toplumsal barışın sağlanması, bir ölçüde gelir dağılımının adil bir şekilde bölüşülmesine de bağlıdır (Ersezer, 2006: 255). Kaldı ki gelir dağılımındaki adalet ülkelerin gelişmişliğinin de en önemli göstergelerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Çünkü gelir dağılımının adaletsiz olduğu bir ülkede yoksulluk sorunu da olacağından, toplumu oluşturan bireylerin huzursuz ve mutsuz olması da karşılaşılan bir durumdur. Yoksullukla mücadele etmek, eşitsizlikleri olabildiğince azaltmak ve gelir payı düşük olan kesimlerin gelirlerini ekonomik gelişmelere paralel olarak artırmak toplumsal refah için büyük önem taşımaktadır (Gençler, 2017: 19)¹⁷. Nitekim günümüz dünyasında hem ülke içinde hem de ülkeler arasındaki gelir dağılımı adaletsizliği sebebiyle sefalet içinde yaşayan, yoksulluk çeken bireylerin varlığı ve sayıca çokluğu önemli toplumsal huzursuzlukları beraberinde getirmiştir (Acar, 2015: 44).

Bu bağlamda geliştirilen sosyal devlet anlayışı, gelir dağılımında adaleti sağlamaya yönelik olarak devlet örgütüne sosyo-ekonomik bir sorumluluk yüklemektedir. Devlet örgütü, gelir dağılımında eşitsizliği ve gelir eşitsizliğinin neden olacağı sosyo-ekonomik sorunları azaltmak için farklı politikalar izlemektedir (Erçakar ve Güvenoğlu, 2018: 39). Nitekim gelir dağılımında adaleti sağlamanın en önemli yollarından biri toplumda dezavantajlı konumda bulunanların mevcut koşullarını iyileştirerek dağılımı daha adil bir hale getirmektir (Aydın vd., 2017: 476).

¹⁵ Devlet örgütünün bilinen en temel görevlerinden biri, *gelir dağılımında adaletin sağlanması* olarak kabul edilmekte olup; öyle ki iktisadi düşünce tarihinde bile en temel inceleme konularından birini gelir dağılımında adaleti sağlamak araştırmaları oluşturmaktadır (Aydın vd., 2017: 475).

¹⁶ İktisat literatürünün en temel konularından birini oluşturan gereksinim, karşılandığında haz ve mutluluk veren, karşılanmadığında ise acı ve hüznü veren bir kavram olup, bireysel ve ortak gereksinimler olarak da gruplandırılmaktadır. Ortak gereksinimler kamusal nitelikte olup bu gereksinimlerin karşılanması amacıyla yapılan harcamalara kamu harcamaları denilmektedir. Bu bağlamda devlet örgütüne verilen en önemli görevlerin temel dayanağı gereksinimlerin karşılanması oluşturmaktadır. Binaenaleyh, devlet örgütü bu fonksiyonlarını gerçekleştirirken *harcama* ve *gelir* mekanizmalarından yararlanabilmektedir (Aydın vd., 2017: 476).

¹⁷ Gelir dağılımı eşitsizliklerinin temelinde başta küreselleşme eğilimleri olmak üzere emperyalizm gibi çeşitli nedenler bulunmaktadır. Teknolojik gelişmeler, mali derinleşme, sendikaların zayıflaması gibi faktörler sermaye gelirini emek gelirine oranla nispeten artırmaktadır. Ortaya çıkan gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme, yatırımlar, siyasi istikrar üzerinde olumsuz etkisi olmakta, sosyolojik problemleri (cinayet ve ölüm sayısı vb.) artırmaktadır. Diğer bir deyişle, gelir eşitsizliği ekonomide makro yapısal sorunlar ortaya çıkarmaktadır (Yıldırım, 2017: 224).

3.4. Türkiye’de Adil Gelir Dağılımı Uygulamaları

Devlet örgütü fonksiyonları hakkındaki tartışmalı literatür, aynı şekilde gelir dağılımında da kendisini hissettirmektedir. Devlet örgütü bazen gelir politikaları ile bazen de harcama politikaları aracılığıyla gelir dağılımında adaleti sağlamaya çalışır (Aydın vd., 2017: 475). Ancak yapılan bilimsel çalışma bulgularına göre Türkiye’de uzun yıllardan beri adil gelir dağılımı politikalarında istenilen amaca ulaşamadığı görülmektedir. Binaenaleyh Türkiye’de bu konuda yapılan araştırmalar, uzun yıllardan bu yana düzenli olarak yürütülen iktisadi ve sosyal araştırmaların sıklıkla tartıştığı gündem maddesi arasında yer almaktadır.

Gelir dağılımında adaleti sağlamak ve yoksulluğun bir an önce önüne geçebilmek için birbiriyle tutarlı politikalar uygulamak gerektiğini vurgulayan Yücel (2011: 2)’in yapmış olduğu araştırmaya göre, Türkiye’de yaratılan gelir dağılımındaki farkın çok yüksek olduğu tespit edilmiştir. Şerbetçi (2014: 114)’nin çalışması ise bölgeler arasında mevcut olan büyük gelir dengesizliğine dikkat çekmektedir. Acar (2015: 44)’ın Türkiye genelinde 2015 yılında yapmış olduğu çalışmaya göre de gelir dağılımı eşitsizliğinin halen ciddi boyutlarda olduğu vurgulanmaktadır. Nitekim Kara (2019: 108)’nin 2017 yılında yapmış olduğu çalışması, Türkiye’deki nüfusun en düşük gelirli %20’lik kısmı toplam gelirin ancak %6,3’ünü alabilmekte, buna karşılık nüfusun en yüksek gelirli %20’lik kısmı ise toplam gelirin %47,4’ünü almaktadır.

Halbuki, Türkiye’nin daha istikrarlı bir toplum olabilmesi için %39’larda olan ve toplumun ana iskeletini oluşturan orta sınıf oranının %55-%60’lara yükseltilirken alt gelir grubunda yer alan %45’in de %25-%30’lara çekilmesi gerektiği öngörülmektedir (Aydın, 2012: 165). Akın (2015: 9)’ın yapmış olduğu araştırma sonucuna göre, Türkiye’de de gelir dağılımının çok adaletsiz olduğu hesaplanmıştır. Bu durumun çok önemli olumsuz sonuçları ortaya çıkmasından dolayı gelir dağılımına devlet örgütünün sosyal devlet anlayışı çerçevesinde yeniden müdahale etmesi kaçınılmaz olarak göz önüne çıkmaktadır. Türkiye’de gelir dağılımının bozulmasında etkili olan makro düzey etkenlerin başında; (1) ücret ve maaş ödemelerinde meydana gelen azalmalar, (2) cari vergi politikaları, (3) kur ve döviz politikaları, (4) faiz rejimleri¹⁸, (5) kamu harcamaları, (6) israflar, (7) düzensiz nüfus artışları, (8) enflasyon, (9) istikrarsız eğitim durumu ve niteliksiz işgücü yapısı, (10) taşeron iş sahaları ve (11) tarım gelirinde oluşan değişiklikler gelmektedir (Yücel, 2011: 249). Bu bağlamda adil gelir dağılımının makul düzeylere ulaşması için, sosyal devlet anlayışı çerçevesinde uzun ve kısa vadeli stratejilerin ve bu stratejilere bağlı projelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir (Aydın, 2012: 164). İşte bu noktada Türkiye’de gelir dağılımının uzun vadede iyileştirilmesi için gelecek kuşakların beşeri sermaye özelliklerinin yükseltilmesi ve sosyal devlet anlayışı çerçevesinde gerçekleştireceği *eğitim politikası* kaçınılmaz bir zorunluluktur (Aydın, 2012: 164). Kaldı ki eğitim politikası önemli olan bir sosyal devlet anlayışı eksenidir (Yücel, 2011: 252-253).

¹⁸ Türkiye’de halen izlenen yüksek faiz politikası gelir dağılımını bozan önemli bir faktördür (Aydın, 2012: 164).

Türkiye’de adil gelir dağılımında eşitsizliğin önlenmesi adına *sosyal koruma* harcamaları reel olarak artırılmalıdır¹⁹. Diğer taraftan *Vergi politikalarının*²⁰ adil gelir dağılımında daha etkin bir şekilde rol alması için toplam vergi gelirleri içerisinde servet ve gelirden elde edilen vergi gelirlerinin oranı artırılmalı ve finansal rantlar vergilendirilmelidir. *Tarımsal destekleme* ve *sosyal güvenlik* gibi yapısal reformlar geciktirilmeden uygulanmalı, istihdam arttırıcı politikalar yürütülmelidir (Erçakar ve Güvenoğlu, 2018: 50). Teyyare ve Sayaner (2018: 331)’in yapmış olduğu çalışmaya göre, Türkiye’de vergilerde düşük düzeyde gelire sahip kesimin vergiden muaf edilmesi ya da belirli konularda vergi dışı bırakılması gelir eşitsizliğinin azaltılmasını sağlamaktadır. Temel ihtiyaçlar üzerindeki vergilerin, gelir düzeyi düşük olan kesim tarafından da alınacağı düşünülerek, bu mallar üzerindeki vergilerin düşük düzeyde tutulması gelir dağılımında eşitsizliği azaltacağı beklenmektedir.

Özetlemek gerekirse, uzun yıllardan bu yana ve günümüzde halen gelir adaletsizliği ve yoksulluk, Türkiye’de çözüm bekleyen en önemli sosyo-ekonomik sorunlar arasında yer almaktadır (Çalışkan, 2010: 128). Kaldı ki istatistiksel veriler yardımıyla ve bilimsel çalışmaların ışığında analiz edildiğinde ve Türkiye’de gelir dağılımının durumuna bakıldığında, gelir dağılımının adaletsiz olduğu açık bir şekilde tespit edilebilmektedir (Kara, 2019: 108). Bu bağlamda Türkiye’de ekonomik büyümeyi esas alan, mutlak yoksulluğu giderici, göreceli yoksulluğu azaltıcı ve yoksul kesimleri ortalama refah düzeyine yaklaştıracak ekonomi, maliye ve sosyal politikaların eşzamanlı ve etkin bir biçimde uygulanması zorunluluk haline gelmiştir (Yüce, 2002: 33-34).

4. Araştırmanın Bulguları ve Stratejik Öneriler

Gelir dağılımı ve gelir eşitsizliği konuları-sorunları devlet örgütünün ilgili organları tarafından her zaman birinci öncelikli gündem maddeleri arasında yer almaktadır. Ancak konuya atfedilen bu önem, sorunun çözümü için arzu edilen düzeyi henüz yakalamaya yeterli gelmemiştir. Özellikle adil gelir dağılımı birçok sosyo-ekonomik değişken içermektedir. Bu değişkenlerin eksiksiz ve doğru bir şekilde belirlenmesi, analiz edilmesi, strateji geliştirilmesi ve bu doğrultuda konunun önemini kavrayan ciddi sosyal devlet örgütü yönetimi bilinci ile birlikte ihdas edilen politika ve politikalara bağlı proje paketlerinin uygulanması büyük önem arz etmektedir.

Zaten sosyal devlet örgütü anlayışı, gerek küreselleşme ve kapitalizmin, gerekse emperyalizmin insanların büyük bir kısmını maruz bıraktığı olumsuz-yıkıcı tahribatlarını bertaraf etmek, birey ve topluma onurlu ve yaşam kalitesi yüksek bir ortam sunmak için çözümler aramaktadır. Bu bağlamda neredeyse tüm devlet örgütlerinin nihai hedefi, sosyal refahı sağlamak için servet ve mülkiyet haklarını tabana yaymak ve adil gelir dağılımını gerçekleştirerek gelişmiş bir ülke konumuna gelmektir.

Aslına bakıldığında geçmiş dönem kadim Türk devletlerinin örgütsel yapısı ve uygulamaları incelendiğinde, bugünkü anlamda tanımlanan halis bir sosyal devlet anlayışının

¹⁹ Nitekim Türkiye’de *sosyal koruma* harcamaları nominal olarak artış gösterse de sosyal koruma harcamalarının GSYİH içerisindeki oranında önemli bir artış yaşanmamaktadır (Erçakar ve Güvenoğlu, 2018: 50).

²⁰ Bu bağlamda adil geliri dağılımı için yeni bir **vergi reformunun** yapılması gerekmektedir (Şerbetçi, 2014: 114).

hakim olduğu görülmektedir. Türklerde halk, sivil toplum örgütleri ve devlet örgütü birlikteliği ön planda tutulurdu. Devlet halkın mutluluğu ve azami düzeyde refahına çalışan bir yapılanma içinde çalışırdı. Özellikle tarihte sosyal devlet anlayışını benimseyen ilk devletlerden birisi olan Göktürk Türk Devleti'nden Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme dönemlerine kadar olan devlet örgütlenmelerinde, sosyal devlet anlayışı ön plana çıkmış, bu paradigma çerçevesinde Türk halkı ve devlete tabi diğer milletler huzurlu, mutlu ve refah içinde yaşam sürmüştür.

Ancak son 400 yılda Avrupa- Anglo Sakson ağırlıklı süper güç dengesinin Türkler aleyhine değişmesinden sonra gücü ele geçiren emperyalist devletler, kurmuş oldukları devlet örgütü yapılanmaları ile bu düşünceden farklı, yani sömürgeci bir yönetim anlayışı sergilemiştir. Nihayetinde, küreselleşme ve kapitalizmin ortaya çıkardığı adaletsiz durumun geçte olsa farkına varan devlet örgütleri (*Japonya, İsveç, Norveç, Danimarka, İngiltere ve Finlandiya gibi*) tekrar sosyal devlet anlayışı ve bağlı uygulamaları (politikaları) benimsemek zorunda kalmışlardır.

Sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerini (*Ahlik örgütüne dayalı üretim yapılanmaları ve sosyal dayanışma faaliyetleri vs.*) de bu bağlamda aktif bir şekilde işlemesine ortam sağlayan ve işlerini kolaylaştıran devlet örgütleri, adil gelir dağılımına yönelik politikaları titiz bir şekilde uygulamıştır.

Kaldı ki Türkler, *ihtiyacınızdan fazlasını infak edin* anlayışı çerçevesinde hareket ettiklerinden dolayı, toplumda meydana gelebilecek gelir dağılımı uçurumlarının oluşumuna müsaade etmemiş, bu bağlamda, devlet örgütünün işleyişini ve işini de kolaylaştırmıştır. Türkler, Hz. Muhammed'in Medine döneminde hayata geçirdiği sosyal devlet öğretilerini de özümseyerek ve mevcut uygulamalarını da bu paradigma çerçevesinde rafine ederek sosyal devlet anlayışını ve uygulamalarını uzun bir müddet asrın zirvesine çıkarmıştır.

Günümüzde sosyal devlet anlayışı, yurttaşlarının huzur, refah ve mutluluğunu azami düzeye çıkarmak için politikalar üreten, onların başta sağlık olmak üzere, eğitim-meslek, gıda ve sosyal güvenlik gereksinimlerini onurlu insanın yaşayabileceği düzeyde temin edebilen, bu vesile ile işsizliği yok edip istihdam ortamı sağlayarak yoksulluğu bertaraf edecek rol ve sorumluluk alan örgütlenmeler olarak tanımlanmaktadır.

Bu bağlamda sosyal devlet anlayışı insanlar için emperyalizm ve buna bağlı kapitalist sistemin tahrip edici, çalıp çırpan gaspçı, sömürgeci (*hatta çağdaş köle edici*) etkilerini de bertaraf etmek için bir alternatif çare olarak görülmektedir. Çünkü küresel düzeyde neredeyse tüm ülkeleri etkileyen adaletsizliğin bugünkü boyutlara ulaşması; uygulanan devlet örgütü anlayışına bağlı ekonomi politikalarından, üretim ve sosyal-ekonomik kalkınma programları konusundaki yanlış siyasetten, emperyalist ülkelerin sömürü düzenlerinden ve nihayetinde dünya nüfusu içindeki küçük bir grubun aç gözlülüğünden kaynaklanmaktadır.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde Türkiye, adil gelir dağılımına yönelik *sosyal devlet anlayışına* bağlı politikaları ivedi bir şekilde uygulamaya geçirmesi elzemdir. Bu bağlamda aşağıda yer alan stratejilerin hayata geçirilmesi öngörülmektedir.

4.1.Devletçilik İlkesi Etkin Bir Şekilde Uygulanmalıdır

Liberal ve neoliberal politikalar, tamamen devlet örgütünün düzenlemelerinden uzaklaşma, mal ve sermaye hareketlerinde serbestleşme ve özelleştirme üzerine kurulmuştur. Ancak gelinen noktada neoliberal politikaların bireysel ve toplumsal yaşamda ortaya çıkardığı risk, belirsizlik ve güvensizliklerle birlikte, işsizliğin ve yoksulluğun şiddetlenmesine ve küresel düzeyde yaygınlaşmasına neden olmuş, neticede, sermayenin kârını en yüksek düzeye çıkarırken (*hatta garanti altına alırken*), diğer yandan insanların büyük bir kısmını yoksulluk girdabına düşürmüştür. Gelişen süreçle birlikte dünyanın karşılaştığı sosyo-ekonomik krizler, neredeyse tüm ülkelerin devletçi politikalara doğru yönelmelerine neden olmuştur. Bu bağlamda ekonomik büyümeye, sosyo-ekonomik kalkınmaya, emeğe, adil gelir dağılımına, insani bir bakış, bir anlayış biçimi olan Devletçilik ilkesi etkin bir şekilde uygulanmalıdır.

Bunun için devlet örgütü yöneticilerinin yeni bir kurgu bile tasarlamasına gerek yoktur. Mustafa Kemal Atatürk dönemi Devletçilik ilkesine bağlı olarak gerçekleştirilen uygulamalar titizlikle incelenmeli ve hangi stratejik kararların nasıl alındığı ve uygulandığı analiz edilerek örnek alınmalıdır. Atatürk'ün stratejik bakış açısı göz önüne alınmalı ve o dönemde hayata geçirilen örnek uygulamalar bir çeşit nüve kabul edilerek günümüze uygun sosyal politikalar geliştirilmelidir.

4.2.Ulusal Gelirin Artırılmasına ve Ekonomik Büyümeye-Kalkınmaya Yönelik Sistemik Stratejiler Geliştirilmelidir

Sosyal devlet anlayışının uygulanabilmesi, finansal kaynak gereksiniminin giderilmesi ve bu vesile ile adil bir gelir dağılımının tesis edilmesi için öncelikli olarak ulusal gelirin artırılması ve geliştirilmesi lazımdır. Bunun için *değer* üretmek gerekmektedir.

Sosyal devlet örgütü anlayışının bir gereği olarak devlet örgütü, ulusal, bölgesel hatta fonksiyonel düzeyde öncelikle ekonomik faaliyetlere doğrudan müdahale etmelidir. Bu bağlamda sektörlerden (tarım-sanayi-hizmet) elde edilecek gelirler öncelikle en az 5 kat artırılmalıdır. Yani ulusal tüketimin üzerinde bir mal ve/veya hizmet üretimi sağlanarak finansal kaynak temin edilmelidir.

Uzun bir dönemden bu yana (özellikle II. Dünya Savaşı'ndan itibaren) emperyalizmin sinsi etkisine ve yönlendirmesine (*hatta bu konuda bilerek veya bilmeyerek kendimizin ihdas etmiş olduğu yasalarla*) maruz kalan Türkiye, büyük bir tüketim ekonomisi ve pazar haline getirilmiştir.

Bu noktada Türkiye Cumhuriyeti Devlet yöneticileri, acil kodu ile üretim ekonomisine geçerek (üretimi teşvik ederek veya bizzat üreterek), şiddetli bir şekilde sanayileşme hamlelerini gerçekleştirmelidir. Bu bağlamda, *ekonomisi gelişmiş bütün ülkelerin izlediği stratejiyi aynen uygulayarak*, yani sektörel seçiciliğe giderek sanayileşme hamlesi başlatmalı ve bir **sanayi ülkesi** durumuna behemehal yükselmelidir²¹. Sektörel ihracat hedefleri revize edilmeli, halihazırdaki ihracat rakamları küresel rakiplerin (Almanya, Güney Kore vs.) düzeyine ulaştırılmalıdır.

²¹ Bu konuda detaylı bilgi için lütfen bkz., Eraslan, İ.H., 2020. Kümelenme Temelli Ekonomik Kalkınma Stratejileri ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi, Van İİBF Dergisi, Cilt 4, Sayı 9.

Kadim **tarımsal üretim** geleneği olan Türkiye'nin, *aynı koşullara sahip-hatta yarısına sahip rakipleri ile kıyas edildiğinde*, tarımsal üretim, çıktı ve geliri yeterli düzeyde elde edememektedir. Uzun yıllardan bu yana neredeyse tüm devlet örgütünü yönetmeye talip olan yöneticilerin ısrarlı çalışmalarına rağmen tarım sektörü halen gelişmemiştir. Günümüzde tarımsal alanda faaliyet göstermek oldukça meşakkatli bir meslek olarak görülmekte, *tarımsal verimlilik* neredeyse her alt sektörde (*hayvancılık- bitkisel üretim- ormancılık*) bile düşük düzeyde gerçekleşmekte, *bu bağlamda*, tarıma dayalı gıda ürünlerinin satış fiyatları halkın alım gücü açısından çok yüksek fiyattan satılmaktadır.

İşte bu noktada, devlet örgütü tarım sektörünü tüm alt sektörleri ile birlikte değerlendirmeli, öncelikle tarımsal altyapı ve altlık faaliyetlerinin tamamını bir stratejik plan dahilinde hazırlamalı ve uluslararası standartlarda tamamlanmalı; tarıma yönelik elverişli alanların tamamını, her alt sektöre yönelik verimli bir *tarımsal üretim alanı* haline getirmelidir. Özellikle bitkisel üretim alanlarının altyapısı, sosyal devlet örgütü anlayışı çerçevesinde mükemmel bir şekilde hazırlanmalı, bitkisel üretim büyük ölçüde devlet tarafından gerçekleştirilmelidir. Kırsal kalkınma çerçevesinde, uzun erimli projeler hazırlanarak havza temelli *kırsal kalkınma programları* uygulanmalıdır²².

Hayvancılık sektörünün rekabetçilik gücünün artırılması için çalışmalar yapılmalı, uluslararası standartlarda üretim altyapıları devlet tarafından bilabedel gerçekleştirilerek, özel sektör teşvik edilmeli, tarımsal teşvikler artırılarak-geliştirilerek en az 5 yıl geri ödemesiz ve faizsiz destekleme kredileri ile finansal kaynak sağlanmalıdır.

Özellikle hayvancılık sektörü faaliyetlerinin düzgün, verimli ve rekabetçi bir şekilde yönetilebilmesi için kooperatifçilik örgütlenmeleri yaygınlaştırılmalı ve desteklenmelidir. Mevcut tarımsal krediler tamamen bir reform paketi ile yeniden düzenlenmeli, hali hazırda çarpık finansal düzenden kaynaklanan sistemden mustarip olan ve özellikle iflas ettirilmiş tarımsal girişimcilerin (*çiftçilerin*) tüm borçları devlet tarafından karşılanmalı ve bu deneyimli çiftçiler etkin üreticiler olarak değerlendirilmelidir.

4.3.Devlet İşletme Örgütü (DİÖ) Sayıları Artırılmalı ve Yaygınlaştırılmalıdır

Devlet örgütü, kendisine ait tüm sektörlerde (*tarım-sanayi-hizmet*) faaliyet gösterebilecek devlet işletme örgütleri (Devlet İşletme Örgütü-DİÖ) ihdas etmelidir. Bu bağlamda, Türkiye için elzem olan stratejik sektörlerden başlamak üzere, önemli fiziksel altyapı ve büyük Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) gerektiren yenilikçi sektörler bizzat devlet örgütü tarafından geliştirilmeli ve ihdas edilecek işletme örgütleri ile sanayi üretimine geçilmelidir.

Devlet örgütü, *diğer taraftan*, özellikle tarım sektörünü (*hayvansal-bitkisel-ormansal*) geliştirmek üzere, özellikle gerekli olan altyapı çalışmalarının tamamını üstlenmeli, ivedi bir şekilde geliştirmeli, bitkisel üretim (özellikle bahçe bitkileri) devlet örgütü işletmeleri tarafından (DİÖ) geliştirilmeli ve hayvancılık üretimi faaliyeti gösteren özel sektörün bütün hammadde gereksinimleri dolaylı ve dolaysız vergilerin tamamından arındırılarak, bir kısmının maliyetleri de devlet tarafından finanse edilerek, ucuz bir şekilde tedarik edilmelidir.

²² Ayrıntılı bilgi için lütfen bkz., Yüksel, A., ve Eraslan, İ.H., 2015. Kırsal Kalkınma: Genel Yaklaşım ve Havza Yönetimi Uygulamaları, SAGE Yayıncılık, Birinci Baskı, Ankara.

4.4.Vergide Adalet Sağlanmalı ve Adil Vergi Sistemi Geliştirilmeli ve Yaygınlaştırılmalıdır

Sosyal devlet örgütü anlayışının finansal kaynak gereksinimini karşılayan önemli bir gelir aracı, *kuşkusuz*, ulusal düzeyde elde edilen vergilerdir. Devlet örgütü adil bir vergi politikası gütmeli, gelir vergilendirilmeli, halkın vergi bilinci güçlendirilmeli ve yaygınlaştırılmalı ve vergi kaçırma eylemlerine karşı azami düzeyde çok şiddetli müeyyideler uygulanmalıdır. Vergilendirmede sosyal durumu dezavantajlı olan bireylerin yükü azaltılmalı ve/veya ortadan kaldırılmalıdır.

Bu bağlamda sosyal refahı ve huzur verecek, toplumsal ahengi bozmayacak vergi adaleti sağlanmalıdır. Öte yandan sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınmanın sağlanmasını gerçekleştirmek amacı ile vergi harcamaları bir finansal kaldıraç olarak kullanılmalıdır. Özellikle sermaye birikiminin yetersiz olduğu gelişmekte olan stratejik sektörlerin gelişimi ve küresel rekabetçilik gücünün artırılması için vergi harcamaları etkin bir politika aracı olarak kullanılmalıdır.

Türkiye’de 2020 itibariyle neredeyse %70-%30 olan dolaylı-dolaysız vergi oranlarını tersine çevirecek hamleler ve reform çalışmaları gerçekleştirmelidir. Sosyal devlet anlayışı çerçevesinde, aynı zamanda, doğrudan vergiler yoluyla zengin ve fakir arasındaki gelir uçurumu azaltılmaya çalışılmalıdır.

Diğer bir faktör ise genellikle vergi ile birlikte üzerinde durulan sosyal transfer harcamalarıdır. Bu iki faktör gelir dağılımında adaleti sağlamak için birbirini tamamlayıcı olarak görülebilir; vergi gelirleri doğru bir şekilde sosyal harcamalara kanalize edildiğinde gelir adaletinin önündeki engelleri kaldırmaya yardımcı olabilir. Gelir dağılımı çalışmalarında oldukça sık tartışılan bir diğer faktör de finansal sistemdir. Ülkelerin sahip olduğu finansal sistem yapısı ve gelişmişlik düzeyi, bireylerin yatırım ve tasarruf yapma kararlarını etkileyebileceğinden gelir dağılımı üzerinde etkili olabilmektedir.

4.5.İşsizlik Sorunu Bertaraf Edilmeli ve Etkin İstihdam Politikaları Uygulanmalıdır

Bireylerin işsizlik durumu ve atıl vaziyette iş yapamama konusu yoksulluğun ve sefaletin müsebbibi, düzgün ve isabetli ve tam istihdam ise sosyal barışın ve huzurun en önemli sigortası olarak nitelendirilmektedir. Ancak Türkiye’de adil gelir dağılımında görülen sorunun temelinde yatan en önemli unsurlardan biri de işsizlik ve buna bağlı yoksulluktur.

Bu bağlamda istihdamı artırıcı alanların geliştirilmesine yönelik kaynak aktarımı gerçekleştirilmelidir. Çalışmak isteyen herkese istihdam olanakları yaratılarak, talepler karşılanmalıdır. Ayrıca, işsizlik sigortası daha faal bir düzeye yükseltilmeli, işsiz kalan Türkiye Cumhuriyeti Devleti vatandaşlarına, talep etmeleri halinde, en az asgari ücretin yarısı kadar aylık ödeme yapılması için çalışmalar başlatılmalıdır.

4.6.Kadim Türk Medeniyeti Felsefesi Doğrultusunda Eğitim Politikası Yeniden Yapılandırılmalı ve Mesleki ve Teknik Eğitim (METE) Teşvik Edilmelidir

Adil gelir dağılımının en önemli sorunlarından birisini de yoksulluk oluşturmaktadır. Yoksulluğun oluşmasında en önemli etken ise eğitim eksikliği ile insani gelişmenin sağlanamamasıdır. Bu konuda yapılması gereken, tüm yurttaşlara 2 yaşından itibaren

başlamak üzere 18 yaşına kadar uluslararası standartlarda genel ve mesleki eğitim imkânının sağlanması, mesleki ve teknik eğitime (METE) daha fazla ağırlık verilmesi ve iş dünyasında *ara eleman* diye tanımladığı (*aslında ana eleman*) işgücüne bakış açısının değiştirilmesi için gerekli önlemler alınmalıdır.

Bu bağlamda eğitim sistemi sosyal devlet anlayışı çerçevesinde ve kadim Türk Medeniyeti felsefesi temelinde (*Ahilik Örgütü Üretim Modeli gibi*) yeniden yapılandırılmalı, eğitim ile birlikte herkesin mesleği olacak düzeyde programlar düzenlenerek meslek- istihdam uyumu sağlanmalıdır. Sektörlerin gereksinim duyduğu nitelikli ve deneyimli insan kaynakları devlet örgütü tarafından ihtimamla yerine getirilmelidir. Sosyal devlet örgütü anlayışı çerçevesinde Türk halkına verilecek tüm eğitim tamamen ücretsiz hale getirilmelidir.

Üniversite öğreniminin her aşaması, *neredeyse tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi, tamamen ücretli hale getirilmeli*, başarılı bireylere tam burslu destek sağlanarak (*mezuniyeti ve düzenli bir işe başlaması ve gelir üretmesi ile birlikte faizsiz olarak geri ödenmesi koşulu ile*) sosyal adaleti göz önüne alarak fırsat eşitliği sağlanmalıdır.

Bilgi rahmet ve berekettir anlayışı çerçevesinde, ulusal rekabetçilik düzeyini artırıcı ve güçlü bir devlet ve bu bağlamda güçlü bir ekonomiye sahip olmanın garantisi sayılan bilgi üreten kurumlar tamamen revize edilmeli ve küresel düzeyde rekabetçi bilgi üreten güçlü-özerk-özgür kurumlar haline getirilmeli, yeni örgütler ihdas edilmeli. Bu bağlamda, ihtisaslaşmış ve bir misyon etrafında özelleştirilmiş enstitüler (*bilgi üreten örgütler*) çekirdek yeteneklerine bağlı olarak farklı coğrafyalarda-bölgelerde ve/veya şehirlerde kurulmalı, tüm kaynaklar (*fiziksel, finansal ve insansal*) bir **ulusal seferberlik bilinci** ile tahsis edilmelidir.

4.7.Sağlık ve Sosyal Güvenlik Politikaları Yeniden Yapılandırılmalıdır

Sosyal devlet anlayışı çerçevesinde, sosyal güvenliğin kapsamı genişletilmeli ve **Onurlu Türk Yurttaşlığı** misyonu çerçevesinde, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne mensup her bir bireye, doğumdan itibaren, tüm boyutları ile mükemmel bir garantiyi ifade eden *sosyal güvence* sağlanmalıdır.

Aynı şekilde doğumdan vefatına kadar tüm yurttaşlara *kamusal bakım hizmetleri* ile birlikte bütüncül sağlık hizmetleri (*önleyici- tedavi edici- rehabilite edici dahil*) tamamen devlet tarafından bedel ödemededen karşılanmalıdır. Bu bağlamda tedavi edici sağlık hizmetleri ile birlikte, koruyucu ve rehabilite edici sağlık hizmetleri de geliştirilmeli ve yaygınlaştırılmalı, halk bilinçlendirilmelidir. Bu kapsamda gerekli stratejik plan ve politika çalışmaları behemehal yürütülmelidir.

4.8.Türk Halkının Barınma Gereksinimleri Çözülmalıdır

Türkiye Cumhuriyeti Devleti yurttaşlarının en büyük sosyal sorunlardan birisi olan *barınma* endişesi tamamen çözülmeli ve insanların barınmaya yönelik sıkıntıları tamamen giderilmelidir. Bu bağlamda, tüm yurttaşları kapsayacak şekilde, gereksinimi olanlara, uluslararası standartlarda ve insan onura yakışacak düzeyde, insan doğasına ve doğaya uyumlu, konutlar (*yüksekliği en fazla 8 metreyi aşmayacak, doğal görünümü bozmayacak bir mimari anlayışta*) inşa edilerek ücretsiz; ve/veya geri ödeme bedeli uzun döneme yaygınlaştıracak bir şekilde yurttaşların gereksinimleri giderilmelidir.

Toprağa bağlı rant kesinlikle çözüme kavuşturulmalı ve rantın tamamı vergilendirilmeli, artı kârın tamamı devlet hazinesine gelir olarak kaydedilmelidir. Konutların yapımında, Türkiye'nin uhdesinde zaten hammadde olarak bol bir şekilde bulunan ve yüzyıllara kullanıldığında tükenmeyecek olan doğal inşaat malzemeleri kullanılmalıdır.

4.9.Ulusal Gıda Politikası İhdas Edilmeli ve Temel Beslenme Gereksinimleri Çözülmalıdır

Türkiye'de temel besin maddelerine ulaşılmasının meşakkatli olması kuşkusuz ki yoksulluk konumunu da olumsuz yönde tetiklemekte, bu durumda toplum sosyal sorunlara (*birçok kargaşaya, suça, kayıt dışılığa ve daha birçok yapısal sorunlar*) maruz kalmaktadır. Bu bağlamda, yoksulluk sınırı altında kalan her bir Türkiye Cumhuriyeti Devleti yurttaşının, *talep etmesi halinde*, temel gıda maddeleri ücretsiz karşılanmalı, diğer gıda ürünlerine yönelik talepleri çok ucuz bir şekilde yurttaşlara tevdi edilmelidir. Bu bağlamda kapsamlı bir gıda güvenliği sistemi oluşturmak için çalışmalar başlatılmalıdır. Diğer gıda maddeleri de etkin bir tarım sektörü-gıda sektörü işbirliği sağlanarak ucuz ürünler ve işlenmiş gıdalar elde edilerek yurttaşların en temel ihtiyacı olan gıda gereksinimleri karşılanmalıdır.

4.10. Sivil Toplum Örgütleri Geliştirilmeli ve Kadim Türk Medeniyetinin Antika Bir Yadigârı Olan Ahilik Örgüt Modeli Yaygınlaştırılmalıdır

Devlet örgütü yapılanmalarından farklı olarak, kâr amacı gütmeyen ve tamamen gönüllülük esasına dayanan bu sivil toplum örgütleri, aynı zamanda devlet örgütünün tamamlayıcısı özelliği ile, işsizliğin bertaraf edilmesi, istihdamın artırılması, katma değeri yüksek yeni istihdam alanlarının yaratılması, yoksullukla mücadele ve adil gelir dağılımının gerçekleştirilmesi yönünde önemli görevleri ifa edebilmektedir. Nitekim önemli bir güç olan ve topluma-çevreye hizmet bilinciyle hareket eden sivil toplum örgütleri, *kadim Türk geleneği birikiminin bir yansıması olarak*, servetin belirli ellerde toplanmasıyla oluşan gelir adaletsizliğini çeşitli enstrümanlar ile bertaraf ederek sosyal adaletin tesis edilmesinde önemli roller üstlenmektedir.

Bu bağlamda, binlerce yıllık kadim Türk milletinin en önemli dayanışma ve yardımlaşma örgütleri olarak öne çıkan vakıf ve dernek faaliyetleri yaygınlaştırılmalı ve geliştirilmelidir. Bu çerçevede faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin *kurumsal kapasiteleri* güçlendirilmeli, yönetim kabiliyetleri pekiştirilmeli ve devlet örgütü ile olan işbirlikleri azami düzeye çıkarılmalıdır.

Kökenleri Selçuklu Türk Devleti'ne dayanan ve neredeyse bin yıllık mazisi olan ve temel ilkelerini güzel ahlâk, erdem, konukseverlik, birlik, beraberlik, dayanışma, muhtaca yardım, sosyal yardımlaşma gibi hasletler üzerine bina eden geleneksel Ahilik tipi örgütlenme yapısı, bir *endüstriyel üretim modeli*²³ olduğu kadar, aynı zamanda sosyal yönü de olan ve bu bağlamda da mükemmelliği başarabilmiş bir sivil toplum örgütüdür. Tarihsel süreç içerisinde Ahilik tipi örgütlenme yapısı sosyo-ekonomik alanlarda, toplumsal barışın ve huzurun sağlanmasının gerçekleştirilmesinde önemli bir yapıtaş olmuştur.

²³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için lütfen bkz., Eraslan, İ.H., Dönmez, C., ve Yüksel, A., 2015. Kümelenme Yaklaşımının Kavramsal Tanımı: Sistem ve Sistemlerin İşleyişi Açısından Bir Değerlendirme, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 5, Sayı 9.

İnsanı merkeze alan Ahilik tipi örgütlenme oluşumlarında gerçekleştirilen, mesleki eğitim, bireysel özel eğitim, istihdam, özgün üretim yönetimi, etkin denetim ve standardizasyon, mesleki ve bireysel yardım sandıkları ve sosyal güvenlik uygulamaları gibi faaliyetleri ile toplumun her zaman ihtiyaç duyduğu sosyal barışa, sosyal refaha, gelir adaletinin sağlanmasına ve toplumun birlik ve beraberliğine önemli katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda özgün Ahilik tipi sosyo-ekonomik örgütlenme yapısı; üretici, tüketici, işgücü, sermaye ve devlet örgütü arasında da bir denge ve köprü vazifesi de görmüştür.

Binaenaleyh, ekonomiye yönelik bir dayanışma örgütü olarak kurulmuş olsa da temel zihniyetine *iyi insanı* yerleştiren, bu doğrultuda ahlâki ilkeleri mensuplarına kazandırmaya çalışan Ahilik tipi özgün örgütlenme yapısının ve kültürünün günümüze uyarlanması yapılarak yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi gerekmektedir.

5. Sonuç

Günümüzde küresel düzlemde devletler arasında ve ülke içinde sosyal adaletin bozulması, *örneğin neredeyse tüm ülkelerde insanlar ve toplumların gelir dağılımlarında büyük dengesizliklerin yaşanması*, doğrudan doğruya küresel düzeyde sosyal barışa ve huzura ve insanların mutluluğuna olumsuz yönde tesir etmektedir. Öncelikle bu durumun en birinci müsebbibi tek kelime ile **emperyalizmdir**.

Özü *sömürü* ve *dayatmacı* yaklaşım üzerine kurulan bu sistem, aynı zamanda, yüzyıllar içinde ele geçirdiği bilim ve bilgiyi de bir tahakküm aracı olarak kullanmaktadır. Bu bağlamda emperyalizm, diğer yandan, kapitalizm vasıtası ile toplumlar arasında adil gelir dağılımı dengesini de tahrip etmekte, hemen her ülkede zengini daha da zengin, fakiri daha da fakir yaparak insanları yoksulluk ve sefalet ortamına sürüklemektedir.

İşte bu noktada, gerek emperyalizmin, gerekse kapitalist sistemin dayatması sonucu ortaya çıkan olumsuz durumu bertaraf etmek için müracaat edilen devlet örgütü yönetimleri arayışlarının neticesi olan *sosyal devlet anlayışı*, sosyal barış, huzur ve toplumsal ahlâk ve adaletin sigortası olarak görülmektedir. Sosyal devlet örgütü anlayışı, uygulamada insanların büyük bir çoğunu mutlu edebilecek politikaları ve buna bağlı araçsallığı geliştirmek ve toplumların hizmetine sunmak için gayret etmektedir²⁴.

Sosyal devlet anlayışı, *aynı zamanda*, mevcut zenginliğin ve fırsatların adil bir şekilde dağıtılmasını da yöneterek yurttaşları arasında **gelir adaletini** de sağlamak zorundadır. Nitekim adil bir gelir dağılımının olmadığı toplumlarda, sosyal sıkıntılar, huzursuzluklar, hatta sosyal patlamalar bile meydana gelmektedir.

Bununla birlikte, yukarıda da işaret edildiği üzere Türkiye’de gelir dağılımı çok dengesiz bir durum arz etmektedir. Nitekim 2020 yılı verilerine göre, en zengin %20’lik

²⁴ Sosyal devlet örgütü anlayışı, yurttaşlarının sosyo-ekonomik eşitsizliklerini bertaraf etmek ve sosyal adaleti gerçekleştirmek amacıyla, geleneksel liberal demokrasinin siyasal temellerini değiştirmeksizin, devlet örgütünün piyasaya müdahalesi ve adil gelir dağılımını sağlamak suretiyle sosyal, ekonomik, çevresel ve kentsel kalkınmayı gerçekleştiren, piyasa ekonomisinin başarısızlıklarını ve yetersizliklerini asgari düzeye indirgeyen ya da ortadan kaldırmaya çalışan, aynı zamanda, yurttaşlarına sürdürülebilir onurlu bir yaşam ve refah düzeyi standardı sunan ve bireyin mutluluğunu sağlayan ulusalcı, devrimci ve erdemli bir devlet örgütü yaklaşımı olarak tanımlanabilir.

kesimin toplam gelirden aldığı pay ile, en yoksul %20'lik kesimin aldığı pay arasında neredeyse 8 kat fark oluşmuştur.

Öte yandan Türkiye halen *orta gelir tuzağı* adı verilen gelir diliminden hala çıkamamıştır. Bu bağlamda kişi başına GSYH 2020 itibariyle 8.599 ABD doları olarak hesaplanmıştır. Gerçi Türkiye alınan sosyo-ekonomik tedbirler ve istikrarlı uygulamalar neticesinde son 20 yılda, düşük gelir grubunda yer alan ülkeler sınıfından, orta gelir grubuna yükselmiştir. Bununla birlikte Türkiye'nin orta gelir tuzağı adı verilen gelir dilimindeki konumu yaklaşık 10 yıldan bu yana devam etmektedir.

Gini katsayısı adil gelir dağılımı eşitsizliği ölçütlerinden biri olarak kullanılmaktadır. Son yıllarda yapılan değerlendirmelerde ve analizlerde, Gini katsayısı ile yapılan hesaplamalar sonucuna göre Türkiye bu konuda, OECD ve Avrupa Birliği'ne bağlı üye ülkeler arasında gelir eşitsizliğinin en fazla olduğu devletlerin başında gelmektedir.

Öte yandan gelir dağılımındaki adaletsizlik sadece Türkiye'ye has bir durum değildir. Nitekim, dünya genelinde binde 1'lik bir kesim servetin %55'ine yakını elinde tutarken, nüfusun çok büyük bir kısmı ise %45'lik bir dilime paylaşmaya çalışmaktadır, hatta bu durum piramidin en altında yer alan düşük gelir grubunda daha yaygın ve açık bir şekilde görülmektedir. Küresel adaletsizliğin bu kadar had safhada olması ve servetin bu kadar adaletsiz bir şekilde paylaşımı beraberinde işsizlik, yoksulluk, açlık, çatışmalar ve benzeri başka sosyal sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Sonuç itibariyle Türkiye'nin, Mustafa Kemal Atatürk'ün Halkçılık ve Devletçilik ilkesini yeniden ve daha işlevsel hale getirerek, her bir yurttaşının sosyo-ekonomik haklarını önceliklendiren ve değer veren sosyal devlet anlayışını ve buna bağlı devlet örgütü yapılanmasını (*fiziksel, yönetsel ve yasal yapılanma*) demokrasi, zenginlik ve kapitalizmin uyumunu dengede tutmaya çalışıp behemehal geliştirerek, bu meyanda adil gelir dağılımını, fırsat eşitliğini ve yüksek yaşam kalitesi standartlarını, *hak temelli bir düzlemde*, bireysel ve toplumsal düzeyde gerçekleştirmesi ve güvence altına alması, aynı zamanda klientalizm ekseninden sterilize ederek Türk insanının refahı ve mutluluğunu sağlaması elzemdir.

Kaynakça

- Acar, İ. (2015). Türkiye'de Gelir Dağılımı, Emek Ve Toplum. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum*, 4(8), 42-57 <https://dergipark.org.tr/en/pub/hakisderg/issue/7582/99530>
- Akça, S. (2019). Gelir Dağılımında Adaletin Sağlanmasında Vergi Politikaları: Türkiye Ve Bazı OECD Ülkeleri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Maliye Teorisi Bilim Dalı, İstanbul.
- Akın, F. (2015). Gelir Dağılımı ve Gelir Dağılımı Müdahale Gereği. *İş ve Hayat*, 1(1), 11-18. <https://dergipark.org.tr/en/pub/isvehayat/issue/29030/310432>
- Aydın, K. (2012). Türkiye'de Kişisel Gelir Dağılımının Sosyo Ekonomik ve Demografik Belirleyicileri. *Çalışma ve Toplum*, 1, 148-167. <https://app.trdizin.gov.tr/publication/paper/detail/TVRJME1ETXdNQT09>
- Aydın, M.S., Kaya, H., Sezer, O. (2017). Transfer Harcamalarının Gelir Dağılımında Adaleti

- Sağlamadaki Rolü. *The Journal of Academic Social Science Studies- International Journal of Social Science*, 61, 475-476.
https://jasstudies.com/?mod=makale_tr_ozet&makale_id=28464
- Bükey, A., Çetin, B.I. (2017). Türkiye’de Gelir Dağılımına Etki Eden Faktörlerin En Küçük Kareler Yöntemi ile Analizi. *Maliye Dergisi Araştırmaları*, 3(1), 104.
<http://malieyaraştırmaları.org/index.php/MAD/article/view/66>
- Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye’de Gelir Eşitsizliği Ve Yoksulluk, Sosyal Siyaset Konferansları, 59. <https://dergipark.org.tr/en/pub/iusskd/issue/888/10108>
- Dayar, H., Akıncı, A. (2020). Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Kişisel Gelir Dağılımına Etkisi. *Maliye*, Temmuz-Aralık, 179, 173. https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2021/01/09-179_47-Kamu-Sosyal-Transfer-Harcamalarinin.pdf
- Durna, C. (2011). Gelir Dağılımı Adaletsizliğinin İnsan Haklarına Etkileri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalı İnsan Hakları Programı, İstanbul.
- Eraslan, İ.H., Dönmez, C., Yüksel, A. (2015). Kümelenme Yaklaşımının Kavramsal Tanımı: Sistem ve Sistemlerin İşleyişi Açısından Bir Değerlendirme, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 5(9). <http://busbed.bingol.edu.tr/en/pub/issue/29507/403071>
- Eraslan, İ.H. (2020). Kümelenme Temelli Ekonomik Kalkınma Stratejileri ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi, *Van İİBF Dergisi*, 4(9).
<https://dergipark.org.tr/en/pub/vanyyuiibfd/issue/60214/876235>
- Erçakar, M.E., Güvenoğlu, H. (2018). Türkiye’de Gelir Dağılımı Ve Sosyal Koruma Harcamalarına Bir Bakış, *Sosyal Bilimler Metinleri*, Sayı 1, 39-50.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/sbm/issue/36882/392211>
- Eren, M. (2012). Gelir Dağılımı Bozukluğu Ve Vergi Gelirlerine Etkisi, *Vergi Raporu*, 152, 46-67.
https://vergiraporu.com.tr/upImage/org/2012-152-Gelir_Dagilimi_Bozuklugu_Ve_Vergi_Gelirlerine_Etkisi-Metin_Eren%20.pdf
- Ersezer, D. (2006). Gelir Dağılımı Politikası ve Araçları, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler*, 16(1), 255. <https://app.trdizin.gov.tr/makale/TIRreE1URXg/gelir-dagilimi-politikasi-ve-araclari>
- Gençler, A. (2017). *Gelir Dağılımının Kavramsal Çerçevesi*, Mustafa Çağlar Özdemir ve Emel İslamoğlu (Ed.), Gelir Dağılımı ve Yoksulluk (19-21). Ankara: Seçkin.
- Hacıtahiroğlu, K., Aydoğan, E. (2016). Gelir Dağılımının Asgari Ücretler Ve Çalışma Saatleri Açısından Değerlendirilmesi. *Akademik Yaklaşımlar*, 7(1), 148-164.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/ayd/issue/27225/286560>
- Hazman, G.G. (2011). Türkiye’de Gelir Dağılımında Adalet Ve Sosyal Güvenlik Harcamaları Arasındaki Nedensellik İlişkisi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 16(1), 213.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sdiiibfd/issue/20825/222971>
- Kala, A. (2003). Osmanlı Esnafı ve Sanayisi Üzerine Yapılan Çalışmalarla İlgili Genel Bir

- Değerlendirme. *Türkiye Araştırmaları Literatür*, 1(1), 254.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/talid/issue/43380/528506>
- Kala, A. (2012). Değbağlıktan Dericiliğe: İstanbul Merkezli Deri Sektörünün Doğuşu Ve Gelişimi, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Kara, E.L. (2019). Türkiye’ De Gelir Dağılımında Adalet Açısından Vergi Uygulamaları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İstanbul.
- Karataş, M. (2019). Gelir Dağılımının Teorik Yapısı ve Bozulma Yolları, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum*, 8(21), 52-54.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/793833>
- Öz, S. (2019). Gelir Dağılımında Gini Katsayısı Ve P80/P20 Oranı Arasındaki İlişkiler: 2000-2016 Dönemi Türkiye Örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler*, 18(35).
<http://acikerisim.ticaret.edu.tr/xmlui/handle/11467/2698>,
- Özdemir, İ.M. (2008). Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Sosyal Devlet Ve Sosyal Hizmetler. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Sosyoloji Bilim Dalı, Konya.
- Özdemir, İ.M. (2008). Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Sosyal Devlet ve Sosyal Hizmetler. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Sosyoloji Bilim Dalı, Konya.
- Özgüler, V.C. (2017). Gelirin Yeniden Dağılımı, Mustafa Çağlar Özdemir ve Emel İslamoğlu (Ed.), Gelir Dağılımı ve Yoksulluk (s. 61), Ankara: Seçkin.
- Pursell, E., McCrae, N. (2020). How to Perform a Systematic Literature Review: A Guide for Healthcare Researchers, *Practitioners and Students*, Springer.
- Sevinçhan, E. (2014). Sosyal Devlet İlkesini Gerçekleştirmeye Yönelik Vergi Araçları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku (Mali Hukuk) Anabilim Dalı, Ankara.
- Sürücü, Z. (2007). Türkiye’de Gelir Dağılımı Bozukluğunu Önlemeye Yönelik Kamu Politikaları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, İzmir.
- Şanlıoğlu, Ö. (2016). Sosyal Refah Devletinin Krizi Ve Sürdürülebilirliği Üzerine Bir Değerlendirme, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 6(2), 161. <https://dergipark.org.tr/en/pub/neysosbilen/issue/24556/260066>
- Şenkal, A., Bülbül, Y. (2007). Kalkınma İktisadi Ve Sosyal Yapılar: Piyasa Ve Sosyal Yapıların Çözünürlüğü, *Çalışma ve Toplum*, 4, 93.
<https://www.calismatoplum.org/makale/kalkinma-iktisadi-ve-sosyal-yapilar-piyasa-ve-sosyal-yapilarin-cozunurlugu>
- Şerbetçi, G. (2014). Türkiye’de Uygulanan Finansal Politikaların Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 4(1), 114. <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/tr/pub/issue/10268/125948>

- Teyyare, E., Sayaner, K. (2018). Türkiye’de Gelir Eşitsizliğinin Maliye Politikası Araçları ve Kurumsal Faktörler Açısından Analizi ve Çözüm Önerileri. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 8:16, 331. <http://busbed.bingol.edu.tr/tr/download/article-file/557612>
- Topuz, S.G., Sekmen, T. (2020). Türkiye’de Hane Halkı Gelir Eşitsizliğine Etki Eden Faktörlerin Lorenz ve Yoğunlaşma Eğrileri İle Analiz Edilmesi ve Bölgeler Arası Karşılaştırma. *Current Research in Social Sciences*, 6:2, 104. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1118042>
- Uysal, Y. (2007). Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Bağlamında Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler. *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 9:2, 248-251. <https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12397/5482>
- Uzunyılmaz, Ç. (2019). Vergi Ve Gelir Dağılımı Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Teorisi Bilim Dalı, Bursa.
- Üzümcü A., Korkat, M. (2014). Türkiye’de Gelir Dağılımı Adaletsizliği Ve Yoksullukla Mücadelede, Sosyal Yardımların Gelişimi (2003-2012), *KAU İİBF*, 5(8), 137. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/180216>
- Yanık, C., Kara, M. (2014). Küreselleşmenin Sosyal Devlet Anlayışındaki Dönüşüme Etkisi: Genel Bir Değerlendirme. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum*, 3(6), 10-24. <https://dergipark.org.tr/en/pub/hakisderg/issue/7580/99508>
- Yıldırım, N.E. (2017). Gelir Eşitsizliği Problemi ve Türkiye’nin Bazı Ülke Grupları İle Karşılaştırılması. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 7(1), 213-224. <http://jocress.com/DergiTamDetay.aspx?ID=254&Detay=Ozet>
- Yüce, M. (2002). Türkiye’de Gelir Dağılımı Bozukluğunun İzlenen Kamu Gelir ve Harcama Politikaları ile Bağlantısı, *Bilig*, 23, 33-34. <http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/1258-published.pdf>
- Yücel, D. (2011). Gelir Dağılımı Teorileri Ve Politikaları: Türkiye’de Gelir Dağılımı-Yoksulluk Sorunu. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İstanbul.
- Yüksel, A., Eraslan, İ.H. (2015). Kırsal Kalkınma: Genel Yaklaşım ve Havza Yönetimi Uygulamaları, SAGE: Ankara.

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNİN VE FİNANSAL RİSKLERİN TİCARİ YAPIYA ETKİLERİ: DÜZCE İLİ ÖRNEĞİ

Oğuz KARA¹

Birol COŞKUN²

Öz

Türkiye’de ekonomik ve finansal riskler başta imalat sektörü olmak üzere birçok sektörü etkilemektedir. Bu tür risklere ilave olarak Çin’in Vuhan kentinde ortaya çıkan ve kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi de eklenmiştir. Oluşan yeni konjonktürde her işletmenin faaliyet alanı kendine özgü olduğu için ticari yapı bu süreçten farklı düzeyde etkilenmiştir. Bu çalışmada Covid-19 pandemisinin ve finansal risklerin Düzce ilindeki ticari yapıya olan etkisi “poisson regresyon” yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada 2015-2020 dönemine ait aylık veri seti kullanılmıştır. Çalışmada Covid-19 pandemi sürecinin ticari yapıya etkisi ilk olarak 20 farklı sektör bazında ele alınmış daha sonra her bir sektördeki yoğunlaşmaların hangi faaliyet kollarında olduğu belirlenmiştir. Analiz sonuçlarına göre karşılıksız çek sayısı/tutarı, protesto edilen senet sayısı/tutarı, ticari kredi faiz oranı ve ticari kredi tutarındaki artışlar ile faal firma sayısı arasında ters yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Yeni açılan iş yeri sayısı ile karşılıksız çek tutarı ve protesto edilen senet sayısı arasında ters yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Ticari kredi tutarındaki artış ile yeni açılan firma sayısı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Döviz kurundaki artışın terk eden firma sayısını ve yeni kurulan firma sayısını azalttığı buna karşılık faal firma sayısını arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Ticari Yapı, Finansal Risk, Poisson Regresyon

JEL Kodları: G18, I15, L11, L22

EFFECTS OF COVID-19 PANDEMIC PROCESS AND FINANCIAL RISKS ON COMMERCIAL STRUCTURE: DÜZCE PROVINCE CASE

Abstract

Economic and financial risks in Turkey affect many sectors, including the manufacturing sector in particular. The Covid-19 pandemic, which has come out in Wuhan, China and soon affected the entire world, has been included in such risks as well. In this newly emerging conjuncture, the commercial structure has been affected at different levels as the field of activity of each enterprise is unique. In this study, the effect of the Covid-19 pandemic and financial risks on the commercial structure in Düzce was examined using the "Poisson Regression" method. The monthly data set between 2015-2020 periods was used in the study. In the study, the impact of the Covid-19 pandemic process on the commercial structure in Düzce was discussed firstly based on 20 different sectors, and then it was determined which branches of activity in each sector has more concentrations. According to the results of the analysis, an inverse relationship was determined between the number of active companies and the number/amount of bad checks, the number/amount of promissory notes protested,

* Bu çalışma Türkiye Ekonomi Kurumu tarafından 9-11 Nisan 2021 tarihlerinde çevrimiçi olarak düzenlenen 7. Uluslararası Ekonomi Konferansında sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

¹ Doç. Dr. Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, oguzkara@duzce.edu.tr

² Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Doktora Programı, birolcoskun@hotmail.com

the commercial loan interest rate and the increase in the commercial loan amount. It has been seen that there is an inverse relationship between the number of newly started businesses and the number of bad checks and the number of protested bills. It has been determined that there is a positive relationship between the increase in the amount of commercial loans and the number of newly started businesses. It was concluded that the increase in the exchange rate decreased the number of companies shutting down and newly started businesses, while increased the number of active companies.

Keywords: Covid-19, Commercial Structure, Financial Risk, Poisson Regression

JEL Codes: G18, I15, L11, L22

1. Giriş

Çin'in Vuhan kentinde ortaya çıkan ve kısa süre içerisinde birçok ülkeyi etkisi altına alan Korona virüs hastalığı Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak ilan edilmiştir. Covid-19'un neden olduğu sağlık olayları başta ekonomik olmak üzere sosyal, toplumsal ve psikolojik alanlarda birçok olumsuz etkiler meydana getirmiştir.

Salgın süreci; gıda, kimya, ambalaj gibi birkaç sektör hariç pek çok sektörde (turizm, makine, otomotiv, beyaz eşya, ulaşım, konaklama gibi) işletmeleri zor duruma düşürmüştür. Bu süreçte işletmelerin ürün ve hizmetlerine olan yurt içi ve yurt dışı talebi azalmıştır. Nakit akışlarının azalması işletmelerin küçülme ve tasfiye sürecine girmesine, mal ve hizmet üretiminin azalması birim sabit maliyetlerin artmasına yol açarak şirketlerin karlılıklarının düşmesine neden olmuştur. Covid-19 salgınının ülkelerde yaygınlaşmaya başlaması, vaka ve ölüm sayılarının hızla yükselmesi dünya genelinde risk algısını arttırmıştır. Salgının ortaya çıkardığı belirsizlik ve risk algısı borsalarda sert düşüşlerin yaşanılmasına neden olmuştur (Kılıç, 2020: 70).

Covid-19'a karşı mücadelede özellikle genişletici maliye politikalarının yaygın bir şekilde kullanıldığı öne çıkmaktadır. Genel olarak özel sektörün finansman ve istihdam yapısının bozulmamasına yönelik atılan adımlar, sosyal yardımlar vasıtasıyla hane halklarına yönelik maddi ve manevi destekleyici politikalar uygulamaya sokulmuştur. Pandemi döneminde iktisadi hayatın devamına yönelik uygulamaya geçirilen bazı tedbirler şu şekilde özetlenebilir (MARKA, 2020a: 23-24):

- Salgınla mücadelede kullanılan bazı ürünlerin ihracı, Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu'nun ön iznine bağlandı. Bu amaçla 5 Mart 2020'de koruyucu maske, tulum, sıvı geçirmez önlük, koruyucu gözlük, tıbbi ve cerrahi maske, tıbbi steril / non-steril eldiven, 26 Mart'ta ise ventilatör, ecmo, oksijen konsantratörü, ventilasyon sarfları, hasta devreleri (anestezi / ventilatör devresi), IV kanül, entübasyon tüpleri ve yoğun bakım monitörlerinin ihracı ön izne bağlanmıştır.
- Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından 18 Mart 2020 tarihinde Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi açıklandı. Bu paket kapsamında salgının olumsuz etkilerini azaltmak için toplamda 100 milyar TL kaynak ayrıldı.

- 22 Mart 2020 tarihli 2020/4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesiyle; “Çalıştırılma biçimine bakılmaksızın kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlara uzaktan çalışma, dönüşümlü çalışma gibi esnek çalışma yöntemlerinin uygulanabileceği.” düzenlendi.

- KOSGEB'den kredi çeken 136 bin firmanın 713 milyon liralık ödemesi, 7 Nisan 2020 tarihi itibarıyla korona virüs önlemleri kapsamında 3 ay süreyle ertelendi.

- 11 Nisan 2020 tarihinde; “imperteks kumaşlar” için 31.12.2020 tarihine kadar üç tarifenin her biri için 5 milyon m² ithalatta ilave gümrük vergisi oranı "0" olarak uygulanacak tarife kontenjanı açılmıştır.

- 17 Nisan 2020'de "Yeni Korona virüs (Covid-19) Salgınının Ekonomik ve Sosyal Hayata Etkilerinin Azaltılması Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" yürürlüğe girdi. Bu kanunla: İş sözleşmelerinin üç ay süreyle işveren tarafından feshedilememesi sağlandı. Ücretsiz izne ayrılan işçilere nakdi ücret desteği sağlandı. Kısa çalışma ödeneğinin başlatılması ve kolaylaştırılması sağlandı. Sermaye şirketlerinde kâr dağıtım sınırlaması getirildi. Ar-Ge ve Tasarım Merkezleri ile Teknoloji Geliştirme Bölgeleri faaliyetlerinin belirlenen sınırlar dışında yapılabilmesine olanak sağlandı. Faaliyetleri durdurulan veya faaliyette bulunamayan işletmelerin yıllık ilan ve reklam vergileri ile çevre temizlik vergilerinin alınmaması sağlandı. Hazine taşınmazlarına ilişkin olarak sözleşmeye istinaden ödenmesi gereken bedeller ile ecrimisil bedellerin ertelenmesi sağlandı. Belediyelere ait taşınmazlara ilişkin satış, ecrimisil ve kiralama bedellerinin ertelenmesi sağlandı. TEDAŞ'a olan geçmiş dönem elektrik tüketiminden kaynaklanan borçlara ilişkin yapılandırma imkânı sağlandı.

- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 20 Nisan 2020'de 3 aşamalı Pandemi Sosyal Destek Programını başlattı.

- Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi kapsamında Halkbank, Vakıfbank, Ziraat gibi kamu bankaları tarafından 6 ay anapara ve faiz ödemesiz muhtelif üst limitlerde düşük oranlı “İşe Devam Kredi Desteği” ve “Esnaf Destek Paketi” sağlandı.

- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği tarafından 27 Nisan 2020'de “8 ay ödemesiz, 12 ay vadeli, yıllık % 7,5 faiz oranlı” TOBB Nefes Kredisi verildi.

- Kalkınma Ajansları tarafından “Covid-19 ile Mücadele ve Dayanıklılık Programı” 30 Nisan 2020 tarihinde uygulanmaya başlandı.

- Kamu bankaları (Ziraat Bankası, Halkbank ve Vakıfbank), normalleşme sürecine geçiş ve sosyal hayatın canlanması için 1 Haziran 2020 tarihinde düşük faiz oranlı 4 yeni kredi paketini hayata geçirdi: Bu pakete göre Konut Kredisi Destek Paketi: 0,64-0,74 faiz oranları, 500 bin TL veya 750 bin TL (İstanbul, Ankara ve İzmir illeri için) azami limitler, 12 ay ödemesiz dönem, 15 yıla kadar vade; Taşıt Kredi Paketi: 0,49 ila 0,82 arasında değişen faiz oranı, 150 bin TL azami limit, 6 ay ödemesiz, 60 ay vade; Sosyal Hayatı Destek Paketi: 0,55 ila 0,82 arasında değişen faiz oranı, 3.000 TL ila 30.000 TL arası kredi tutarları, 6 ay ödemesiz, 60 ay vade; Tatil Destek Kredi Paketi: 0,67 faiz oranı, 10 bin TL azami limitli, 6 ay ödemesiz, 36 vade olarak belirlenmiştir.

2. Düzce İli Ekonomisi

Düzce ili 2482 km² yüz ölçümü ile Batı Karadeniz bölgesinde Ankara ve İstanbul arasında son derece önemli bir geçiş güzergâhı üzerindedir. Düzce'nin tarihi M.Ö. 1390 - 800 yılları arasında hüküm süren Hitit (Eti) medeniyetine kadar uzanmaktadır. Doğusunda Zonguldak ve Bolu, güneyinde yine Bolu, batısında ise Sakarya illeri ile komşudur. Kuzeyinde kıyı uzunluğu 30 km olan Karadeniz vardır. İlin en yüksek noktası 1.830 metre yükseklikte olan Kardüz yaylasıdır. Nüfusu 392.166 olan Düzce iline bağlı 8 ilçe (Merkez ilçe dâhil), 10 Belediye ve 278 Köy bulunmaktadır (MARKA, 2020b: 3).

Düzce'nin Büyükşehirlere (İstanbul, Kocaeli, Ankara ve Bursa gibi) komşu olmasının getirdiği coğrafi avantajın yanı sıra 4. dereceden teşvik alan iller kapsamında olması ve sahip olduğu zengin ekonomik çeşitlilik bölgenin cazibe merkezi olma yolundaki en önemli avantajlarıdır.

Şekil 1: Düzce İlinin Coğrafi Konumu

TÜİK (2019) verilerine göre Düzce ili KBMG sıralamasında 8.098 dolar ile 59'uncu sırada yer almaktadır. Düzce 11,22 milyar dolar GSYİH ile Türkiye'nin GSYİH'na % 0,3 oranında katkı sağlamaktadır. GSYİH'nin dağılımına bakıldığında tarım sektörünün milli gelir içindeki payı % 10, sanayi sektörünün payı % 37 ve hizmetler sektörünün payı % 53 düzeyindedir. 2019 yılı itibariyle ilin ihracatı 184,6 milyon dolar, ithalatı ise 118,1 milyon dolardır. Dış ticaret fazlasının verildiği ilde en çok ihracat yapılan ülkeler İtalya % 15,4, İran % 13 ve Özbekistan % 11,5'dir. İthalatın en çok yapıldığı ülkeler ise Almanya 17,6 milyon dolar, Malezya 10,8 milyon dolar ve İtalya 9,6 milyon dolardır. İl genelinde ihracatçı firma sayısı 2018 yılı itibariyle 148, ithalat yapan firma sayısı ise 135'tir. Düzce ilindeki işletmelerin % 32,2'sinde ihracat yapılmaktadır. En çok ihracatın yapıldığı sektör imalat sektörüdür. İmalat sektöründe bulunan işletmelerin ise % 58,6'sı ihracat yapmaktadır. İhracatın hacim/değer yapısı incelendiğinde ağaç mamulleri ve orman ürünlerinin ilk sırayı aldığı bunu tekstil, iklimlendirme, kimya ve savunma sektörünün izlediği görülmektedir (MARKA, 2020b: 160-164).

Düzce ili sanayi verilerine göre toplamda 500 kadar üretim tesisi bulunmaktadır. Bu tesislerin faaliyette bulunduğu temel sektörler gıda, tekstil, ağaç ve orman ürünleri ile yapı malzemeleri şeklindedir. İlk 500 sanayi firması içerisinde bölgede faaliyet gösteren 25 firma bulunmaktadır. Düzce ilinde bulunan sanayi işletmelerinin % 25'i mikro ölçekli, % 47'si küçük ölçekli, % 24'ü orta ölçekli, % 4'ü büyük ölçekli işletmelerdir. Sanayi ve tarımın yanı

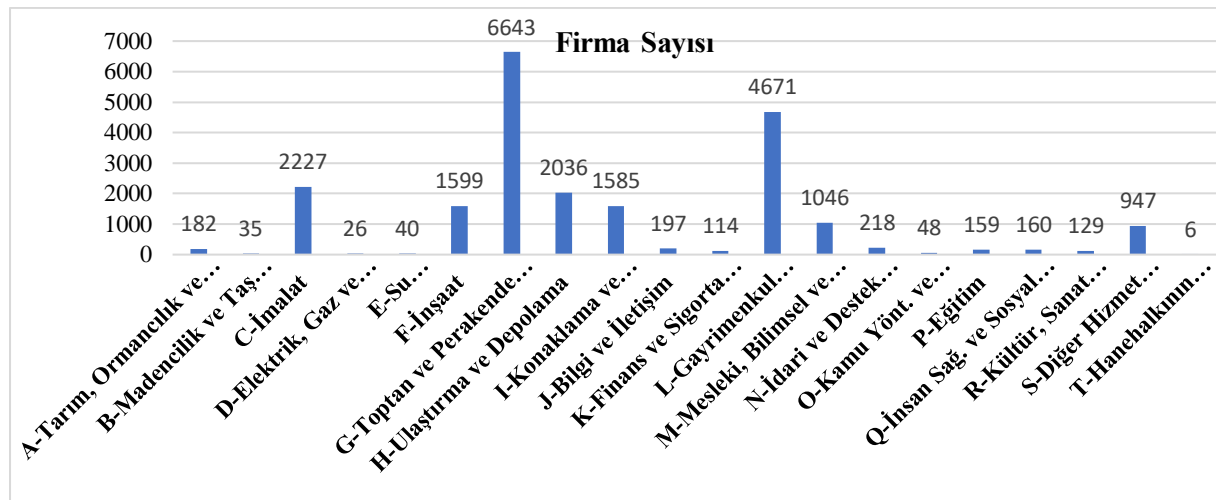
sıra, ilin geneline dağılan turizm bölgeleri (göller, şelaleler ve yaylalar) sektörel çeşitliliği beslemektedir (MARKA, 2019: 113).

Tablo 1: Düzce İli Sektör Yapısı ve İstihdamı

Sektör	Firma Sayısı	Çalışan Sayısı	Ürün Çeşitliliği
Deri-Konfeksiyon Sektörü	60	9.500	48
Elektrik Teçhizatı	7	300	27
Geri Dönüşüm	5	50	16
Gıda	95	2.535	64
Tıbbi İlaç	4	380	8
Yapı Malzemeleri	60	3.250	105
Kauçuk	10	2.130	21
Kimyevi Ürünler	17	150	54
Madencilik	5	100	5
Makine-Teçhizat	38	1.035	104
Ana Metal Sanayi	37	3.025	62
Mobilya	33	1.500	78
Endüstriyel Orman Ürün	44	1.125	44
Plastik Kalıp	23	983	45
Savunma Sanayi	11	285	21
Tekstil Ürünleri	46	2.400	33
Toplam	495	29.248	735

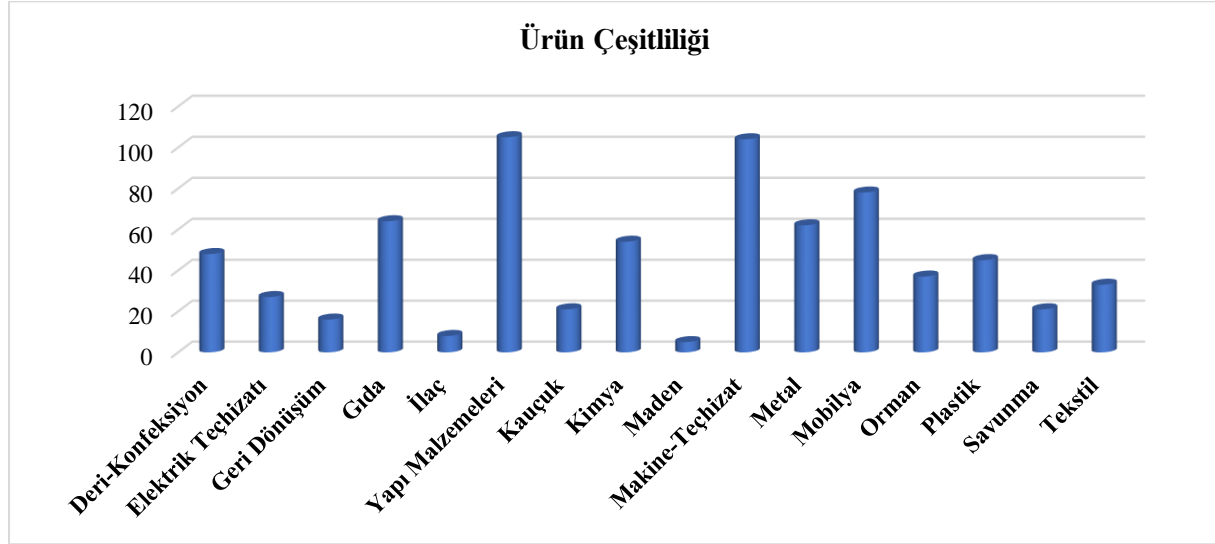
Kaynak: MARKA (2019), MARKA (2020b) İstatistiklerinden tarafımızca derlenmiştir.

Tekstil sanayi, Düzce ilinin en gelişmiş sanayi sektörü olarak ildeki sanayi işletmelerinin % 20'sini, toplam sanayi iş gücünün % 25'ini ve il sanayi sektörü bilançosunun % 23'ünü kapsamaktadır. İlin bölge sanayisi içerisinde yüksek paya sahip olduğu bir diğer sektör ağaç ürünleri imalatı sektörüdür. Ağaç ürünleri imalatı sektörünün, Düzce sanayi sektörü toplam bilançosu içerisinde % 13, toplam işletme sayısı içerisindeki payı % 10'dur. Sektörde faaliyet gösteren 44 firma bulunmaktadır. Firmalarının en çok ürettiği ürünler arasında kereste, muhtelif parke, kaplama, MDF, levha gibi ürünler bulunmaktadır. İldeki toplam bilançonun % 15'inin üretildiği bir diğer sektör de makine ve teçhizat imalatı sektörüdür. Makine ve teçhizat imalatı sektörü ildeki sanayi işletmelerinin % 9'unu ve sektöründeki kayıtlı istihdamın % 7'sini oluşturmaktadır (MARKA, 2020b: 118).

Şekil 2: Düzce İlindeki Firmaların Sektörel Dağılımı, Kara (2014), Gelir İdaresi Başkanlığı (2021)

Düzce ili ekonomisinde öne çıkan diğer bir sektör de kimya sektörüdür. Kimya sektörü, ilaç, maya, kauçuk, lastik alt sektörleri ile gerek iç pazarda gerekse ihracat ürünü olarak Düzce'nin ürün yelpazesinde önemli bir yer tutmaktadır. Sektör, pazar ve lojistik açıdan stratejik konumunun yanı sıra, bölgede yerleşik, yerli ve yabancı büyük kuruluşları barındırmaktadır. Düzce ili ürün çeşitliliği açısından zengin bir yapıya sahiptir. Ürün çeşitliliği açısından Düzce ili Türkiye genelinde 24'üncü sırada yer almaktadır (Kara, 2014: 258).

Şekil 3: Düzce İlinde Üretilen Ürünlerin Çeşitliliği, Kara (2017)

Düzce ilinin istihdam yapısı incelendiğinde, aktif iş gücü sayısının 2019 yılı itibariyle 200.000'in üzerindedir. İlin işsizlik oranı % 8,7 ile Türkiye ortalamasının (% 9,9) altındadır. İstihdam oranı ise % 51,7 ile yine Türkiye ortalamasının (% 45,9) üzerindedir. 2018 yılında ise toplam 15 bin 472 kişi işsiz olarak kayıtlarda yerini almıştır. Düzce ilinde 20+ istihdamlı işletmeler için toplam çalışan sayısı 35 bin 683 olarak tespit edilmiştir. Bu çalışanların önemli bir kısmı (24.254 kişi) İmalat ile Toptan ve Perakende Ticaret (3.436 kişi) sektörlerinde istihdam edilmektedir. Toplam çalışanların % 77'si bu iki sektörde yer almaktadır (İŞKUR, 2019: 24).

Ekonomik kriz dönemlerinde ve beklenmedik sosyo-politik gelişmelerde ülkenin ticari ve finansal yapısı etkilenmektedir. Bu etkiler ülkeden ülkeye değişebildiği gibi aynı ülke içerisindeki bölgeler arasında farklılık gösterebilmektedir. Aşağıdaki tabloda sosyo-ekonomik gelişmelerin ülkelerin ticari yapısı üzerindeki etkilerine yönelik literatüre yer verilmiştir.

Tablo 2: Literatür taraması

Yazar	Ülke	Yöntem	Sonuçlar
Ashcroft vd. (1991)	İskoçya (1980-1986)	Shift-Share Analysis	İskoçya'da ve İngiltere'de yeni firma kuruluşuna etki eden faktörler incelenmiştir. Yeni firma kurma olasılığının gelir düzeyi, ev sahipliliği ve girişimci becerilerinin etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.
Garofoli (1994)	İtalya (1987-1991)	Çok Değişkenli Regresyon	Yeni firma açılışlarında bölgesel kalkınma farklılıklarının etkisi incelenmiştir. İmalat sanayiinde bölgesel farklılıkların yüksek olduğu sosyal yapı ve nitelikli emeğin bölgeler arası farklılıkları

			açıklamada etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Keeble ve Walker (1994)	İngiltere (1980-1990)	Çok Değişkenli Ekonometrik Model	İngiltere’de bölgesel bazda yeni firma açılışı ve kapanan firmalara etki eden faktörler incelenmiştir. Nüfus artışının, firma büyüklüğünün ve kentleşme düzeyinin belirleyici faktörler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Johnson ve Conway (1997)	Kuzey İngiltere (1993)	Anket, KDV İstatistiği	Kuzey İngiltere’de yeni firma kuruluşlarında etkili olan faktörler incelenmiştir. Firmanın kuruluş tarihindeki KDV kayıtlarının etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Wang (2006)	Tayvan (1986-2001)	Zaman Serileri Analizi	Tayvan’da yeni firma oluşumunu etkileyen faktörler incelenmiştir. Birçok değişkenin kullanıldığı çalışmada yeni firma kuruluşunu üretim maliyetleri, sermaye maliyeti ve işsizlik oranının etkilediği görülmüştür.
Ball (2007)	Galler (1980-1986)	Anket, Ki-kare	KDV kayıtlarının yeni firmaların doğuşunu doğru bir şekilde tanımlamadığı sonucuna ulaşılmıştır.
Mueller vd. (2008)	İngiltere (1980-2003)	T-Test	Yeni firma açılışında istihdamın ve ekonomik büyümenin etkisi incelenmiştir. İstihdam artışının yeni firma kuruluşunu olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.
Metzger (2008)	Almanya (1990-2000)	Anket, Panel Veri Analizi	Almanya’da açılan ve kapanan ve firmalar incelenmiştir. Kapanan firmaların ortaya çıkarttığı mali kayıpların yeni açılan firmaları olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.
Ertaş ve Çetin (2009)	Türkiye (1995-2008)	Granger Nedensellik Analizi	Şirketleşmenin GSYİH, reel ücretler, reel döviz kuru, İMKB endeksi, Tüfe, ihracat ve ithalat değişkenleriyle etkileşim içinde olduğu tespit edilmiştir.
Klapper ve Love (2010)	95 Ülke (2005-2009)	Panel Veri Analizi	Daha az bürokrasi ve istikrarlı bir yatırım ortamı sağlayan ülkelerde yeni iş yaratmanın gerçekleştiğini, kriz dönemlerinde ise neredeyse tüm ülkelerin yeni iş girişinde keskin bir düşüş yaşadığını sonucuna ulaşılmıştır.
Çoban vd. (2011)	Türkiye Konya (2002-2011)	Betimsel Çalışma	2008 küresel krizi sonrasında Konya ilinde açılan ve kapanan firma sayısı incelenmiştir. Krize bağlı olarak açılan firma sayısında bir düşüş yaşandığı gibi kapanan firma sayısında da bir düşüş yaşanmıştır.
Fotopoulos (2013)	İngiltere Galler İskoçya Kuzey İrlanda (1994-2007)	Theil Index, OLS Regresyon	Yeni firma oluşumların kalıcı olup olmadığı analiz edilmiştir. Bölge endüstrilerdeki beşerî sermaye düzeyi, dışsal ekonomiler ve bölgesel refah düzeyinin kalıcılık konusunda etili değişkenler olduğu tespit edilmiştir.
Klapper vd. (2015)	109 Ülke (2002-2012)	Panel Veri Analizi	Daha yüksek finansal gelişim seviyelerinin, yeni firma kayıtlarını olumlu etkilediği fakat resesyon dönemlerinde yeni firma sayılarının keskin bir şekilde daraldığı tespit edilmiştir.
Weterings ve Marsili (2015)	Hollanda (1994-2005)	Panel Veri Analizi	Sektörel yoğunluk ile firma terkleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Sektörel yoğunlaşmanın yüksek olduğu bölgelerde terklerin daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Simón-Moya	İspanya	Logistic	Yeni firmaların kriz dönemlerinde hayatta kalma

vd. (2016)	(2000-2005)	Regresyon	olasılığının büyüme dönemlerinde olduğundan daha yüksek olduğunu tespit edilmiştir.
Eryüzlü ve Hopoğlu (2018)	Türkiye (2010-2018)	ARDL Eşbütünleşme Nedensellik	Reel efektif döviz kurlarındaki şokların kapanan şirket sayısı üzerinde etkileri incelenmiştir. ARDL sonuçlarına göre Reel efektif döviz kuru ve kapanan şirket arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunamamıştır.
Pehlivanoğlu ve Narman (2019)	Türkiye (1988-2017)	Granger Nedensellik Testi	Girişimcilik ve ekonomik büyüme arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır.
Eryüzlü ve Hopoğlu (2020)	Türkiye (2010-2018)	TAR Panel	Şirket açılış ve kapanışlarının genel anlamda durağan olduğu fakat kriz dönemlerinde yaşanacak şokların kalıcı olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Literatür çalışmalarına bağlı olarak makroekonomik şokların ülkelerde yeni açılan firma sayısını olumsuz yönde etkilediği ve iş sonlandırmaları da arttığı görülmektedir. Buna karşılık söz konusu etkilerin ülkenin finansal yapısına ve bölgesel gelişmişlik düzeylerine göre farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Finansal yapının güçlü olduğu ekonomilerde ve gelişmişlik düzeyi yüksek olan bölgelerde yeni firma kuruluşlarının daha hızlı arttığı görülmektedir. Resesyon dönemlerinde ise kapanan firma sayısında dramatik artışların olduğu literatür çalışmalarından anlaşılmaktadır.

3. Veri Seti ve Yöntem

Reel ve finansal sektörde meydana gelen dalgalanmalar ile Covid-19 pandemisinin Düzce ili ticari hayatında meydana getirdiği değişimler iki farklı boyutta ele alınmıştır. İlk olarak 2014/1-2021/2 döneminde ticari hayatta meydana gelen risklerin Düzce ilindeki faal firma sayısı, yeni işe başlayan firma sayısı ve faaliyetini sonlandıran firma sayısı üzerindeki etkisi ekonometrik analiz yöntemleri kullanılarak incelenmiştir. Firma sayıları işletmelerin faaliyette buldukları faaliyet kollarını temsil etmektedir¹. İlk modelde bağımsız değişken olarak ticari risk unsuru olarak nitelendirebileceğimiz (ulusal ve il bazında) değişkenler kullanılmıştır. Döviz kuru, ticari kredi faiz oranı, Düzce ilinde protesto edilen senet sayısı ve tutarı, Düzce ilinde karşılıksız çek sayısı ve tutarı, Düzce ilinde kullanılan ticari kredi tutarı değişkenleri kullanılmıştır. Ayrıca Covid-19'un etkisini görmek amacıyla kukla değişken oluşturulmuştur.

İkinci modelde, Düzce ilinin sektörel yapısının Covid-19 pandemi öncesinde ve sonrasında değişip değişmediği incelenmiştir. Faal firma sayısının, yeni işe başlayan firma sayısının ve faaliyeti durdurulan firma sayısının en yoğun olduğu 5 sektör detaylı olarak incelenmiştir. Pandemi öncesi 5 yıl ile pandemi sonrasında firmaların sayılarındaki yüzdesel değişimler hesaplanarak karşılaştırmalı istatistik analiz tabloları oluşturulmuştur. Her iki modelde kullanılan değişkenler ve bu değişkenlere ilişkin tanımlamalar aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

¹ 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği İle Odalar ve Borsalar Kanunu uyarınca 19.01.2005 tarih ve 25705 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Odalarda Mesleklerin Gruplandırılması Hakkında Yönetmelik ve Ticaret Borsalarında Mesleklerin Gruplandırılması Hakkında Yönetmelik hükümlerine istinaden Mesleklerin Gruplandırılması Ekonomik Faaliyetlerin İstatistikî Sınıflaması (NACE) sistemi esas alınarak hazırlanmıştır.

Tablo 3: Veri Seti ve Değişken Tanımları

Kısaltma	Değişken Açıklaması	Veri Kaynağı
FaalFS	Faal Firma Sayısı, NACE koduna göre Düzce ilinde faaliyetine devam eden faaliyet sayısı	Düzce Sanayi Ticaret Odası ve Gelir İdaresi Başkanlığı İstatistikleri
YIBFS	Yeni İşe Başlayan Firma Sayısı. NACE koduna göre Düzce İlinde yeni başlatılan faaliyet sayısı	
TerkFS	Terk Edilen Firma sayısı. Düzce ilinde faaliyetini sonlandırarak sektörden ayrılan faaliyet sayısı	BDDK İl İstatistikleri
KÇS	Düzce ilinde işlemi yapılan karşılıksız çek sayısı	
KÇT	Düzce ilinde işlemi yapılan karşılıksız çeklerin parasal tutarı	
PSS	Düzce ilinde Protesto Edilen Senet Sayısı	
PST	Düzce ilinde Protesto Edilen Senet Tutarı	
TKT	Düzce İlinde kullanılan Ticari Kredi Tutarı (TL)	
TKFO	Ticari Kredi Faiz Oranı (Aylık – TL Bazında)	
DK	Alış-Satış Ortalama Dolar Kuru	
Covid-19	Mart 2020 öncesi 0, sonrası 1 (Kukla Değişken)	

Ekonomik ve finansal riskler ile Covid-19 pandemisinin Düzce ili ticari hayatında meydana getirdiği etkileri ölçmeye yönelik olarak kurgulanan ilk modelde poisson regresyon modeli kullanılmıştır. Bağımlı değişkenin kesikli değer aldığı fakat kategorik olmadığı durumlar vardır. Bu tür durumlara sayma verileri denilmektedir. Sayma verileri için en sık kullanılan yöntem, Poisson regresyon yöntemidir. Poisson regresyon modeli, sayım verilerinin analizi için standart bir çerçeve sağlar. Bu model ile sayımın olasılığı, Poisson dağılımı ile belirlenir. Poisson dağılım için olasılık fonksiyonu (Kunter vd., 2005):

$$f(y) = \begin{cases} \frac{e^{-\mu} \mu^y}{y!}, y = 0,1,2,3 \dots \\ 0, diğer durumlarda \end{cases} \quad (1)$$

Denklem 1'de $f(y)$, y 'nin olası sonucunu belirtir ve $y! = y(y-1) \dots 3.2.1$ şeklindedir. Poisson regresyon modeli varyans ve ortalamasının birbirine eşit olması durumunda etkin parametre tahmininde kullanılmaktadır. Fakat aşırı yayılım durumlarında sayım verilerinin analizinde yetersiz kalmaktadır. Poisson dağılımında, varyansın ortalamadan büyük olması değişkenin aşırı yayılım (overdispersion) göstermesi anlamına gelir. Bu durumda aşırı yayılımın etkisini gideren yöntemlerden negatif binom regresyon modeli uygulanır. Veri setinde, aşırı yayılım olup olmadığını belirlemek için sapma (deviance) uyum iyiliği istatistiği yaygın olarak kullanılmaktadır. Poisson regresyon denklemi aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Güney ve Abar, 2020).

$$P(y = y_i | x_i) = \frac{e^{-\lambda_i} \lambda_i^{y_i}}{y_i!}, y = 0,1,2,3 \dots \quad (2)$$

Denklem pozitif tamsayı y için, her bir denemede başarı olasılığının p olduğu iki parametrelili bir dağılımdır. Regresyon modellerinin uyum iyiliğinin sınanmasında Pearson istatistiği ($P = \sum_{t=1}^n \frac{(y_t - \hat{\lambda}_t)^2}{\hat{\omega}_t}$), sapma (Deviance) istatistiği ($G^2 = 2 \sum_{t=1}^n y_t \ln \frac{(y_t)}{\hat{\lambda}_t}$), Akaike

Information Criterion ($AIC = -2 \log(\mathcal{L}) + 2k$) ve Bayesian Information Criteria ($BIC = -2 \log(\mathcal{L}) + k \log(n)$) yaygın olarak kullanılan ölçütlerdir.

4. Analiz Sonuçları

Finansal risklerin ve pandemi sürecinin Düzce ili ticari yapısına olan etkilerinin modellendiği bu çalışmada ile özel değişkenlerin yanı sıra ulusal ölçekte risk parametreleri kullanılmıştır. Analizlerde kullanılan değişkenlere yönelik tanımlayıcı istatistikler aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4: Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem	Ortalama	Std. Sapma	Minimum	Maximum
FaalFS	85	17987.92	2243.719	14301	22137
YİBFS	85	251.3529	145.8875	87	929
TerkFS	85	171.4941	126.767	75	657
KÇS	85	283.3059	165.6329	21	750
KÇT	85	7636331	4831801	753645	2.37e+07
PSS	85	339.7412	91.0288	122	562
PST	85	4391314	4102015	1309279	3.23e+07
TKFO	85	16.76247	5.154954	9.74	34.48
DK	85	4.202235	1.712488	2.09	8
TKT	85	1.75e+09	8.59e+08	8.41e+08	3.82e+09
Covid-19	85	.1411765	.35027	0	1

Finansal risklerin ve Covid-19 pandemi sürecinin Düzce ilinde iktisadi faaliyetlerini devam ettiren firma sayısı üzerindeki etkisi poisson regresyon yöntemi ile incelenmiştir. Analizlerde tüm sektörlerde faaliyet gösteren firma sayısı toplamı bağımlı değişken olarak kullanılmıştır.

Tablo 5: Faal Firma Sayısını Etkileyen Faktörler

Değişkenler	Katsayı	İRR Katsayısı	Std. Hata.	Z İstat.	Olasılık P>z	[% 95 Güven Aralığı]	
Sabit	5.555595	258.6808	0.026429	210.21	0.000	5.503795	5.607395
KÇT	-7.03e-09	1	1.95e-09	-3.60	0.000	-1.09e-08	-3.20e-09
PSS Tutarı	-7.32e-09	1	2.10e-09	-3.49	0.000	-1.14e-08	-3.21e-09
DK	0.077730	1.080831	0.008355	9.30	0.000	0.061354	0.094107
TKFO	-0.014431	0.985671	0.002290	-6.30	0.000	0.-01892	-0.009942
Covid-19	-0.226248	0.797519	0.038957	-5.81	0.000	-0.302604	-0.149892
Gözlem Sayısı	85						
LR Chi2(5)	183.58						
Prob>chi2	0.0000						
Pseudo R ²	0.031						

Tablo incelendiğinde Düzce ilinde karşılıksız çıkan çek tutarı ve protesto edilen senet tutarı arttıkça faal firma sayısında küçük bir oranda da olsa azalma meydana geldiği, Covid-19 pandemi sürecinin de faal firma sayısını azalttığı görülmektedir. Ticari kredi faiz oranındaki artışların ildeki faal firma sayısını azalttığı buna karşılık döviz kurundaki artışlar ile faal firma sayısı arasında pozitif yönlü bir etkileşim olduğu görülmektedir. Genel olarak değerlendirilirse döviz kuru dışındaki ticari risk unsurlarının ve pandeminin Düzce'deki faal firma sayısı üzerinde olumsuz etkilerinin olduğunu söylemek

mümkündür. Düzce'deki firmaların büyük çoğunluğunun ihracat yapan firmalardan oluşması nedeniyle döviz kurlarındaki artışların ihracatı olumlu etkilediği bu durumda faal firma sayısını pozitif yönde etkilediği düşünülmektedir.

Tablo 6: Terk Eden Firma Sayısını Etkileyen Faktörler

Değişkenler	Katsayı	İRR Katsayısı	Std. Hata.	Z İstat.	Olasılık P>Z	[% 95 Güven Aralığı]	
Sabit	4.823359	124.3822	0.162102	29.76	0.000	4.505645	5.141074
KÇS	0.000118	1.000119	0.000063	1.88	0.060	-4.93e-06	0.000242
PSS	0.000757	1.000758	0.000145	5.20	0.000	0.000472	0.001043
DK	-0.266609	0.765971	0.117332	-2.27	0.023	-0.496577	-0.03664
TKT	2.23e-10	1.000011	1.75e-11	12.71	0.000	1.88e-10	2.57e-10
Covid-19	-0.42997	0.650523	0.050650	-8.49	0.000	-0.52926	-0.33069
Gözlem Sayısı	85						
LR Chi2(5)	338.81						
Prob>chi2	0.0000						
Pseudo R ²	0.058						

Düzce ilinde faaliyetlerini sonlandıran firma sayısı ile ticari riskler arasındaki ilişki incelenmiştir. İl düzeyinde karşılıksız çek sayısında ve protesto edilen senet sayısındaki artışların sektörü terk eden firma sayısını arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca il genelinde ticari kredi tutarının artması da terk eden firma sayısını arttırmaktadır. İle özel ticari risklerdeki artışların endüstriyel terk sayılarını arttırdığı görülmektedir. Buna karşılık pandemi sürecinde endüstriyi terk eden firma sayısı azalmıştır. Giriş kısmında belirtildiği üzere pandemi sürecine yönelik alınan tedbirlerin firma terk sayılarını azaltmada etkili olduğu düşünülmektedir. Döviz kurundaki artışların ihracat etkisi nedeniyle endüstrileri terk eden firma sayısını azalttığı görülmektedir.

Tablo 7: Yeni Açılan İşletme Sayısını Etkileyen Faktörler

Değişkenler	Katsayı	İRR Katsayısı	Std. Hata.	Z İstat.	Olasılık P>Z	[% 95 Güven Aralığı]	
Sabit	5.859267	46.19036	.1317965	44.46	0.000	5.600951	6.117584
KÇT	-1.02e-08	1.88e-09	1.88e-09	-5.42	0.000	-1.39e-08	-6.50e-09
PSS	-0.00040	0.000125	0.000125	-3.23	0.001	-0.000649	-0.00015
DK	-0.20950	0.075120	0.092628	-2.26	0.024	-0.391058	-0.02795
TKT	8.25e-11	1.44e-11	1.44e-11	5.71	0.000	5.42e-11	1.11e-10
Covid-19	-0.15333	0.035445	0.041318	-3.71	0.000	-0.234313	-0.07234
Gözlem Sayısı	85						
LR Chi2(5)	144.12						
Prob>chi2	0.0000						
Pseudo R ²	0.024						

Son olarak ticari risklerin yeni kurulan firma sayısı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Buna göre Düzce ilinde karşılıksız çek sayısı ve protesto edilen senet sayısındaki artışların yeni kurulan firma sayısını azalttığı görülmektedir. Covid-19 pandemi sürecinde endüstriye yeni katılan firma sayısı azalmaktadır. Döviz kurundaki artışın yeni kurulacak firma sayısını azaltmakta olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık il genelinde kullanılan ticari kredi tutarının artması yeni kurulan firma sayısını arttırmaktadır. Ticari kredi tutarının yeni açılan

firma sayısını artırması özellikle pandemi sürecinde firmalara sunulan uygun kredi olanaklarından kaynaklandığı düşündürmektedir.

Her üç model birlikte değerlendirildiğinde pandemi sürecinde faal firma sayısı ve yeni işe başlayan firma sayısı olumsuz etkilenmiştir. Buna karşılık bu süreçte firmalara yönelik teşvik ve desteklerin endüstriden ayrılan firma sayısını azalttığı anlaşılmaktadır. İle özgü ticari risklerin (karşılıksız çek ve protesto edilen senet) faal firma sayısını azalttığı, endüstriden terkleri arttırdığı ve yeni kurulan firma sayısını da olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Bu sonuçlar teorik beklentilere uygundur. Döviz kurunun ise firma sayıları üzerindeki etkisinde bir takım çelişkili sonuçlara yol açtığı görülmektedir. Kur artışları beklentiye uygun olarak yeni işe başlayan firma sayısı ile endüstrideki terkleri azaltsa da faal firma sayısını arttırdığı görülmüştür. Döviz kurunun inceleme dönemindeki spekülasyon hareketleri göz önünde alındığında ilin ticari yapısı üzerinde meydana getirdiği etkilerin daha ihtiyatlı yorumlanması gerektiği düşünülmektedir. Düzce ilindeki firma sayıları üzerinde ticari kredi faiz oranının ve ticari kredi tutarının da oldukça etkili olduğu görülmektedir. Faiz oranının yüksek olduğu dönemlerde artan ticari risk yeni girişleri ve faal firma sayısını olumsuz etkilemiştir.

Ekonometrik model sonuçları genel olarak ticari risk düzeyindeki artışlar ile pandemi sürecinin firma sayıları üzerindeki etkisini koysa da ticari yapıdaki değişimi açıklamada yetersiz kalabilmektedir. Çünkü pandemi süreci bazı sektörlerde yeni imkanlar sunarken bazı sektörlerde ise önemli sorunlara yol açmıştır. Sektör bazında yaşanan değişimlerin daha detaylı incelenmesi pandemi sürecinin ticari yapı üzerindeki etkisini görmede önemli olduğu düşünülmektedir. Aşağıda üç kategoride (faal firma sayısı, terk sayısı ve yeni işe başlama) hangi sektörlerin pandemi sürecinden ne yönde etkilendikleri karşılaştırmalı tablo analizi ile belirlenmiştir. İlk olarak sektördeki faal firma sayısı incelenmiştir.

Tablo 8: Düzce İli Faal Firma Sayısı (Tüm Sektörler)

Sektör	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
A-Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	133	124	135	144	151	162	182
B-Madencilik ve Taş ocakçılığı	26	26	27	28	29	32	35
C-İmalat	1540	1549	1660	1804	1880	2002	2227
D-Elektrik, Gaz ve İklimlendirme	15	16	19	22	25	24	26
E-Su Temini (kanalizasyon, atık yönetimi)	19	20	21	22	25	27	40
F-İnşaat	878	996	1136	1248	1331	1347	1599
G-Toptan ve Perakende Ticaret	4638	4854	5197	5545	5723	5935	6643
H-Ulaştırma ve Depolama	1558	1622	1664	1841	1853	1952	2036
I-Konaklama ve Yiyecek Hizmeti	1157	1191	1286	1369	1435	1531	1585
J-Bilgi ve İletişim	89	100	107	116	124	158	197
K-Finans ve Sigorta Faaliyetleri	115	109	108	114	115	111	114
L-Gayrimenkul Faaliyetleri	3242	3449	3897	4303	4568	4693	4671
M-Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faal.	570	626	690	784	889	950	1046
N-İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	127	139	163	181	208	208	218
O-Kamu Yönetimi ve Savunma; Sos. Güv.	24	27	24	26	27	32	48
P-Eğitim	98	105	104	115	118	121	159
Q-İnsan Sağlığı ve Sosyal Hiz. Faaliyetleri	86	90	92	92	99	127	160
R-Kültür, Sanat Eğlence ve Spor	105	104	105	108	120	125	129
S-Diğer Hizmet Faaliyetleri	709	761	799	828	851	892	947
T-Hane Halkının İşverenler Olarak Faal.	0	0	0	0	0	0	6

U-Uluslararası Örgüt ve Temsil Faaliyetleri	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	15129	15908	17234	18690	19571	20429	22068

Tablo incelendiğinde faal firma sayısında öne çıkan sektörlerin imalat, inşaat, toptan ve perakende ticaret, ulaştırma ve depolama ile konaklama ve yiyecek hizmetleri olduğu görülmektedir. Gayrimenkul faaliyetlerinin çoğunluğu kira geliri elde etme olduğundan analiz dışı tutulmuştur.

Tablo 9: Düzce İli Yeni Kurulan Firma Sayısı (Tüm Sektörler)

Sektör	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
A-Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	14	6	38	22	20	17	34
B-Madencilik ve Taş ocakçılığı	5	4	4	2	1	4	3
C-İmalat	294	215	297	322	288	336	409
D-Elektrik, Gaz ve İklimlendirme	7	2	1	5	3	0	2
E-Su Temini (kanalizasyon, atık yönetimi)	6	4	7	9	4	7	15
F-İnşaat	175	193	225	232	201	151	426
G-Toptan ve Perakende Ticaret	799	777	922	1049	944	983	1254
H-Ulaştırma ve Depolama	194	176	182	329	202	267	257
I-Konaklama ve Yiyecek Hizmeti	351	276	343	363	381	478	366
J-Bilgi ve İletişim	21	22	19	24	25	40	48
K-Finans ve Sigorta Faaliyetleri	12	5	4	9	9	8	5
L-Gayrimenkul Faaliyetleri	398	455	683	756	524	312	121
M-Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faal.	107	105	114	132	152	137	155
N-İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	38	47	33	39	49	25	37
O-Kamu Yönetimi ve Savunma; Sosyal Güvenlik	2	7	1	1	1	7	15
P-Eğitim	27	23	23	18	18	11	45
Q-İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	21	8	18	15	15	34	42
R-Kültür, Sanat Eğlence ve Spor	22	21	17	21	26	25	25
S-Diğer Hizmet Faaliyetleri	88	138	133	107	133	136	159
T-Hane Halkının İşverenler Olarak Faal.	0	0	0	0	0	0	5
U-Uluslararası Örgüt ve Temsil Faaliyetleri	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	2581	2484	3064	3455	2996	2978	3423

Yeni açılan ve kapanan firma sayısı incelendiğinde endüstriye giriş ve çıkışların yoğun olduğu sektörler sırasıyla imalat sektörü, inşaat sektörü, toptan ve perakende sektörü, ulaştırma ve depolama sektörü ile konaklama ve yiyecek sektörünün olduğu görülmektedir. Endüstriye giriş ve çıkışların faal firma sayısı ile orantılı olduğu görülmektedir.

Tablo 10: Düzce İli Kapanan (Terk) Firma Sayısı (Tüm Sektörler)

Sektör	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
A-Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	14	14	25	8	14	20	15
B-Madencilik ve Taş ocakçılığı	3	0	2	1	1	2	3
C-İmalat	232	201	216	205	219	247	202
D-Elektrik, Gaz ve İklimlendirme	0	0	1	0	0	1	0
E-Su Temini (kanalizasyon, atık yönetimi)	2	3	7	5	5	5	6
F-İnşaat	100	112	138	166	163	174	193
G-Toptan ve Perakende Ticaret	602	601	703	732	827	867	623
H-Ulaştırma ve Depolama	229	141	169	169	207	208	187
I-Konaklama ve Yiyecek Hizmeti	246	214	260	306	339	381	286
J-Bilgi ve İletişim	17	14	20	19	19	15	19
K-Finans ve Sigorta Faaliyetleri	11	9	6	7	5	7	4
L-Gayrimenkul Faaliyetleri	260	263	233	345	225	193	107
M-Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faal.	59	66	73	63	86	105	65

N-İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	22	40	21	25	40	31	19
O-Kamu Yönetimi ve Savunma; Sos. Güvenlik	3	5	5	1	1	1	2
P-Eğitim	22	15	20	8	20	6	7
Q-İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	15	9	17	20	10	9	10
R-Kültür, Sanat Eğlence ve Spor	18	24	18	15	15	18	23
S-Diğer Hizmet Faaliyetleri	72	93	91	81	98	96	90
T-Hane Halkının İşverenler Olarak Faal.	0	0	0	0	0	0	0
U-Uluslararası Örgüt ve Temsil Faaliyetleri	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	1927	1824	2025	2176	2294	2386	1861

Öne çıkan sektörler belirlendikten sonra bu sektörlerdeki pandemi öncesi ve sonrası gelişmeler daha yakından incelenmiştir. İktisadi mobilitenin yüksek olduğu bu sektörlerdeki değişimler Ek 1-5 tabloları ile gösterilmiştir.

F- İnşaat Sektörü

İlk olarak inşaat sektörü incelenmiştir. Ek-1 tablo incelendiğinde inşaat sektörü içinde NACE koduna bağlı olarak 41 bina inşaatı, 42 bina dışı inşaat ve 43 kodlu özel inşaat faaliyetlerinin öne çıktığı görülmektedir. Pandemi öncesi 5 yıllık dönemde bina inşaatı ortalama % 10,4; bina dışı inşaat % 8,4 ve özel inşaat % 7,3 oranında artmıştır. Pandemi sonrasında her üç alanda artış hızı pandemi öncesindeki (2019) yıla göre daha fazla (sırasıyla 41 kodlu faaliyette % 32,5; 42'de % 25,9 ve 43'te %10,6) oranda artmıştır. İşe başlama sayıları incelendiğinde pandemi öncesi 41 kodlu bina inşaatında ortalama işe başlayan firma sayısı 87,5 iken pandemi sonrasında bu sayı 297 olmuştur. Bu hızlı yükselişin iki sebebi olduğu düşünülmektedir. İlk olarak ilgili dönemde imar affı nedeniyle başvuruların artması ve kaçak yapıların kayıt altına alınmasıdır. Diğer bir sebebin de Muhtasar ve Prim Hizmet Beyannamesi Genel Tebliği kapsamında özel inşaatlarda istihdam edilen diğer ücretli çalışan kişilere mükellefiyet tesis edilmesinin zorunlu tutulması sonucu, bu kişilere ilgili nace kodundan mükellefiyet tesis edilmiş olmasıdır. Bu sebeple tebliğin yürürlüğe girdiği 2020 Şubat ayından itibaren inşaat sektöründe işe başlayan mükellef sayısında belirgin bir artış olmuştur. 43 kodlu bina dışı yeni faaliyet pandemi öncesinde ortalama 2,3 iken pandemi sonrasında 3'e ve 43 kodlu özel inşaat ise pandemi öncesinde ortalama 106 iken pandemi sonrasında 126'ya yükselmiştir. Endüstriyel terkler incelendiğinde ise 41 kodlu faaliyette pandemi öncesi terk ortalaması 60,1 iken 125'e çıktığı görülmektedir. Fakat 42 ve 43 kodlu faaliyet alanlarında endüstriyi terk etme ortalamasının ise sırasıyla 2,5'ten 1'e ve 79,6'dan 68'e azaldığı görülmektedir. Genel olarak pandemi sürecinin inşaat sektöründe olumsuz bir etkiye yol açmadığını söylemek mümkündür. Bu sonucun ortaya çıkmasında kamu bankalarının konut alımı için uyguladığı düşük faiz oranlarının etkili olduğu düşünülmektedir.

G-Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Taşıtların ve Motosikletlerin Onarımı Sektörü

G gurubu sektörün detayları incelendiğinde öne çıkan faaliyetlerin "Toptan ve perakende ticaret ve motorlu taşıtlar ve motosikletlerin ticareti" olduğu (45-46 ve 47 kodlu faaliyetler) görülmektedir. Bu sektöre ilişkin bilgiler Ek-2 numaralı tabloda sunulmuştur.

Pandemi öncesinde sektördeki faal firma sayısı ortalama % 10,5 artarken pandemi sonrasında bu oran % 15,9'a yükseldiği görülmektedir. Ayrıca bu sektörde işe başlama ortalaması pandemi öncesi 176 firma iken pandemi sonrasında 266'ya çıktığı anlaşılmaktadır. Buna karşılık endüstriyi terk ortalaması pandemi öncesi döneme göre 45 kodlu faaliyette

artarken 46 ve 47 kodlu faaliyette ise azalmıştır. Pandemi sonrasında özellikle perakende satış sektörü için yeni fırsatların doğduğu, online satış imkanlarının arttığı bilinen bir gerçektir. Bu nedenle Düzce ilinde de genel konjonktüre uygun olarak perakende sektörünün pandemi sonrası dönemde güç kazandığını söylemek mümkündür.

H-Ulaştırma ve Depolama Sektörü

Ulaştırma ve Depolama sektörünün durumu (Ek-3) incelendiğinde öne çıkan alt faaliyetlerin 49 kodlu kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı; 52 kodlu taşımacılık için depolama ve destekleyici faaliyetler ve 53 kodlu posta ve kurye faaliyetleri olduğu görülmektedir. Pandemi öncesi yıllarda 49 kodlu faaliyetin ortalama büyüme hızı % 4,2 iken pandemi sonrası % 4,5'e çıkmıştır. Kara taşımacılığında sektörün durağan bir büyüme hızına sahip olduğu görülmektedir. Buna karşılık depolama faaliyetlerini içeren 52 kodlu faaliyette pandemi öncesi ortalama büyüme hızı % 7,8 iken pandemi sonrasında endüstrinin büyüme hızı % 1,4'e inmiştir. Pandemi sürecinde firmaların stoklarını erittiğini bu nedenle depolama faaliyetlerinde bir yavaşlamanın meydana geldiğini söylemek mümkündür. Pandemi sürecinde en hareketli faaliyetlerden biri de 53 kodlu posta ve kurye hizmetlerinde yaşanmıştır. Pandemi öncesinde ortalama büyüme hızı altı yıllık dönemde % 5,9 olan sektör pandemi sürecinde ise % 37 oranında artmıştır. Bu artışta bireylerin kısıtlamalarda evden sipariş ve online sipariş vermelerinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. İşe başlama sayısı incelendiğinde 49 kodlu faaliyette pandemi öncesi ortalama firma sayısı 186 iken pandemi sonrasında ortalama işe başlama sayısının 230'a yükseldiği görülmektedir. 52 kodlu alanda pandemi öncesi ortalama işe başlama 35 iken pandemi sonrasında bu sayı 18'e inmiştir. 53 kodlu faaliyet alanında ise pandemi öncesi ortalama 4 olan firma sayısı pandemi ile birlikte 9'a çıkmıştır. Terk sayıları incelendiğinde ise 49 kodlu alanda terk sayıları artarken (159'dan 172'ye) 52 ve 53 kodlu faaliyet alanlarında pandemi sonrası terk sayıları azalmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde pandemi sürecinde ayakta kalmayı başaran hatta krizi fırsata çeviren sektörlerin bir diğeri de ulaştırma sektörü olmuştur. Fakat yolcu taşıma ve hava yolu taşıma gibi faaliyetlerinin il genelinde düşük olması (firma sayısının az olması) buna karşılık lojistik merkezli taşımacılığın daha ön planda olması bu tablonun ortaya çıkmasında önemli olduğu düşünülmektedir.

I-Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri Sektörü

Konaklama ve yiyecek sektöründe öne çıkan faaliyetlerin 55 kodlu konaklama ve 56 kodlu yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri olduğu (Ek-4) görülmektedir. 55 kodlu faaliyette pandemi öncesi dönemde ortalama büyüme hızı % 2,16 iken pandemi sonrası dönemde büyüme hızı % 10,1'e yükselmiştir. Buna karşılık 56 kodlu yiyecek içecek faaliyet kolunda pandemi öncesi ortalama büyüme hızı % 5,9 iken bu oran pandemi sonrasında % 2,8 olmuştur. Her iki sektörde faaliyette bulunan firma sayısı artarken yiyecek-içecek sektöründe büyüme hızı yavaşlamıştır. Yeni işe başlama sayıları incelendiğinde pandemi öncesi 55 kodlu konaklama sayısı ortalama 9,5 firma iken pandemi sonrasında ortalama faaliyet sayısı 15'e yükselmiştir. Endüstriyi terk eden firma sayısı incelendiğinde pandemi öncesinde 55 kodlu faaliyet kolunda ortalama 8,8 firma ayrılırken bu sayı pandemi sonrası 8'e düşmüştür. 56 kodlu yiyecek içecek endüstrisinde ise pandemi öncesi terk ortalaması 282 firma iken pandemi sonrası 280 firma ortalaması gerçekleşmiştir. Sektör genel olarak

değerlendirildiğinde pandemi sürecinden en çok etkilenen sektörlerin başında gelmektedir. Bu sektöre yönelik devletin almış olduğu tedbirler (kısa çalışma ödeneği, kira desteği vb.) sayesinde sektörün pandemi öncesindeki durumunu muhafaza ettiği görülmektedir. Bu sektörün pandemi sonrasında sürecinin nasıl değişeceği kısıtlanan gün sayısı ile doğrudan alakalı olduğu düşünülmektedir.

C-İmalat Sektörü

Toplam firma sayısının büyük bir bölümü imalat sektöründe faaliyet göstermektedir. Bu nedenle bu sektörde öne çıkan sektörler daha detaylı olarak (Ek-5) incelenmiştir. Faal firma sayısı incelendiğinde (Ek-5(a)) pandemi sonrasında 13 kodlu tekstil ürünleri imalatı (% 1,55'den % -5,40'a azalma) ve 23 kodlu metalik olmayan mineral ürünlerinin imalatı (% 4,15'den % -2,63'e azalma) dışındaki tüm faaliyet alanlarında firma sayısının arttığı görülmektedir. Faal firma sayısında pandemi öncesine kıyasla pandemi sonrasında büyüme hızını arttıran endüstriler gıda ürünleri imalatı (% 6,2'den % 21'e), giyim eşyaları imalatı (% 6,07'den % 8,15'e), ağaç ve ağaç ürünleri imalatı (% 2,53'den % 5,88'e), kimyasal ürünlerin imalatı (% 10,39'den % 39,02'ye), kauçuk ve plastik ürünleri imalatı (% 3,66'dan % 11,76'ya), fabrikasyon metal ürünleri imalatı (% 5,50'den % 10,82'ye), makine ve teçhizat imalatı (% 11,78'den % 24,27'ye), römork ve yarı römork imalatı (% 9,75'den % 41,86'ya) ve mobilya imalatı (% 5,49'dan % 18,58'e) olmuştur. Pandemi sonrası artış hızının yavaşladığı sektörler ise 24 kodlu ana metal sanayi imalatı (% 3,71'den % 2,72'e), elektrikli teçhizat imalatı (% 8,23' ten % 3,84'e) ve makine ve donanım kurulumu ve onarımı (% 8,1'den % 6,97'ye) sektörleridir.

Yeni işe başlayan firma sayıları açısından (Ek-5(b)) imalat sektörü incelendiğinde pandemi sonrası ortalama yeni işe başlayan firma sayısı azalan üç faaliyet alanı bulunmaktadır. Bu faaliyet kolları 22 kodlu kauçuk ve plastik ürünleri imalatı (13'den 12'ye), 23 kodlu metalik olmayan mineral ürünleri imalatı (10,33'den 4'e) ve ana metal sanayi imalatı (4,5'den 2'ye) şeklindedir. Pandemi sonrasında imalat sanayinin alt faaliyet kollarının hepsinde pandemi öncesine göre yeni işe başlayan firma sayısı artmıştır. Ortalama firma sayısı en çok artan sektörler sırasıyla kimyasal ürün imalatı (5,66'dan 18'e), makine teçhizat imalatı (12,66'dan 28'e), römork ve yarı römork imalatı (4,66'dan 10'a) ve gıda ürünleri imalatı (45,5'den 74'e)'dir.

İmalat sanayi sektöründen ayrılan firma sayıları incelendiğinde pandemi sonrasında terk ortalaması artan sektörler giyim eşyaları imalatı (24,8'den 38'e), makine ve teçhizat imalatı (25,5'den 26'ya), elektrikli teçhizat imalatı (5,66'dan 6'ya) ve makine ve donanımlarının kurulumu ve onarımı (12'den 17'ye) olmuştur. Pandemi sonrasında herhangi bir terk işleminin olmadığı faaliyet kolları ise ana metal sanayi imalatı ve römork ve yarı römork imalatı olmuştur. Diğer faaliyet kollarında ise endüstriyi terk eden firma sayısı ortalaması azalmıştır. Pandemi sonrası terk ortalaması azalan sektörler sırasıyla gıda ürünleri imalatı (34'den 30'a), tekstil ürünleri imalatı (22,3'den 16'ya), ağaç ürünleri imalatı (19,5'den 17'ye), medya ürünlerinin basımı ve çoğaltılması (7'den 4'e), kimyasal ürünlerin imalatı (3,16'dan 2'e), kauçuk ve plastik ürünleri imalatı (11'den 7'ye) ve mobilya imalatı (23,5'den 20'ye) şeklinde gerçekleşmiştir.

5. Sonuç ve Öneriler

Finansal risklerin ve Covid-19 pandemi sürecinin Düzce ili ticari yapısına etkisi ekonometrik analiz teknikleri kullanılarak incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre karşılıksız çek sayısı ile faal firma sayısı arasında ters yönlü ve karşılıksız çek ve tutarı ile faal firma sayısı arasında ters yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Benzer bir şekilde protesto edilen senet sayısı/tutarı ile faal firma sayısı arasında ters yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Yeni açılan iş yeri sayısı ile karşılıksız çek tutarı ve protesto edilen senet sayısı arasında ters yönlü bir etki olduğu görülmektedir. Ticari kredi faiz oranı ile ticari kredi tutarındaki artışlar faal firma sayısını olumsuz yönde etkilemektedir. Ticari kredi tutarındaki artış ile yeni açılan firma sayısı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Döviz kurundaki artışların ise terk eden firma sayısını ve yeni kurulan firma sayısını azalttığı buna karşılık ihracat artış etkisine bağlı olarak faal firma sayısını arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Pandemi sürecinde yürürlüğe sokulan tedbirlerin, işletmelerin faaliyetlerine devam etmelerini sağlarken endüstriden ayrılan firma sayılarını da azalttığı görülmüştür. Pandemi sürecinde Düzce ilinde perakende, ulaşım ve imalat sektörünün büyük bölümünde firma sayısı açısından azalma olmadığı gibi endüstride yeni açılan firma sayısının da arttığı tespit edilmiştir. Faal firma sayısı incelendiğinde pandemi sonrasında 13 kodlu tekstil ürünleri imalatı (% 1,55'den % -5,40'a azalma) ve 23 kodlu metalik olmayan mineral ürünlerinin imalatı (% 4,15'den % -2,63'e azalma) dışındaki tüm faaliyet alanlarında firma sayısının arttığı görülmektedir. Yeni işe başlayan firma sayıları açısından imalat sektörü incelendiğinde pandemi sonrası kauçuk ve plastik ürünleri imalatı, metalik olmayan mineral ürünleri imalatı ve ana metal sanayi imalatı dışındaki tüm sektörlerde yeni işe başlama sayıları artmıştır.

Kaynakça

- Ashcroft, B., Love, J. & Malloy, E. (1991). *New firm formation in the British Counties, with special reference to Scotland*. *Regional Studies*, 25(5), 395-409. <https://doi.org/10.1080/00343409112331346597>
- Ball, J. (2007). New Firm Formation is VAT registration data an accurate indicator?. *Local Economy*, 22(3), 279-292. <https://doi.org/10.1080/02690940701584698>
- Çoban, O., Akar, G., Akar, T. & Karagöz, H. (2010). *2008 Küresel finansal krizinin Türkiye ve Konya ekonomileri üzerine etkileri*. <https://www.academia.edu/download/36179615/COBAN-AKAR-AKAR-KARAGOZ.pdf>
- Ertaş, F. C., Çetin, A. (2009). *Türkiye'de şirketleşme ve ekonomik değişkenlerle olan etkileşimi: 1995-2008*. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (43), 85-96. <https://dergipark.org.tr/en/pub/mufad/issue/35673/396801>
- Eryüzlü, D., Hopoğlu, D. (2018). *Döviz kuru, açılan/kapanan şirket ilişkisi: Türkiye ölçeğinde nedensellik ilişkisi*. 2.Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Kongresi; 28/30 Eylül, Kayseri. *Tam Metin Kitabı*, s. 52. <https://www.researchgate.net/publication/329035448>
- Eryüzlü, H., Hopoğlu, S. (2020). *Devlet Politikalarının Şirket Açılış ve Kapanışı Üzerindeki Etkileri: Türkiye İçin Ekonometrik Bir Analiz, 2010-2018*. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 297-303. <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.524011>
- Fotopoulos, G. (2014). *On the spatial stickiness of UK new firm formation rates*. *Journal of Economic Geography*, 14.3, 651-679. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbt011>

- Garofoli, G. (1994). *New firm formation and regional development: The Italian case*. Regional Studies, 28:4, 381-393. <https://doi.org/10.1080/00343409412331348346>
- Gelir İdaresi Başkanlığı (2021). Çeşitli vergi istatistikleri. <https://www.gib.gov.tr/yaritim-ve-kaynaklar/istatistikler>. (Erişim Tarihi 01/03/2021)
- Güney, E., Abar H. (2020). *Türkiye’de ekonomi ile ilgili suçların bölgesel belirleyicileri*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (65), 161-180. <https://doi.org/10.1080/14659891.2020.1846811>
- İŞKUR (2019). Düzce İşgücü Piyasası Araştırma Raporu, <https://media.iskur.gov.tr/35002/duzce.pdf> (Erişim Tarihi 02//03/2021)
- Johnson, P., Conway, C. (1997). *How good are the U.K. VAT registration data at measuring firm births?*. Springer, Small Business Economics, Vol. 9, No. 5 Oct; 403-409. <https://www.jstor.org/stable/40228596>
- Kara, O., Kara, F. (2017). *81 İlde Kültür ve Şehir DÜZCE, Bölüm Adı: (Düzce İli Ekonomisi)*. Düzce Belediyesi Kültür Yayınları, Editör: ERİS Metin, Basım Sayısı:1, Sayfa Sayısı 256, ISBN:978-605-4133-13-0
- Kara O. (2014). *Düzce İlinin Ekonomik Yapısı ve Bölgesel Rekabet Gücü. 1. Uluslararası Düzce Sempozyumu:” Düzce’de Tarih ve Kültür”*, 255-266.
- Keeble, D., Walker, S. (1994). *New firms, small firms and dead firms: spatial patterns and determinants in the United Kingdom*. Regional Studies, Vol. 28, 4111-427. <https://doi.org/10.1080/00343409412331348366>
- Kılıç, Y. (2020). Borsa İstanbul’da COVID-19 (Koronavirüs) etkisi. *JOEEP: Journal of Emerging Economies and Policy*, 5(1), 66-77. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1132865>
- Klapper, L. F., Love, I. (2010). *The impact of business environment reforms on new firm registration*. World Bank policy research working paper, (5493). <https://ssrn.com/abstract=1721331>
- Klapper, L.F., Love, I. & Randall, D. (2015). *New firm registration and the business cycle*. International Entrepreneurship and Management Journal, 11(2), 287-306. <https://doi.org/10.1007/s11365-014-0345-0>
- Kutner, M. H., Nachtsheim, C. J., Neter, J. & Li, W. (2005). *Applied Linear Statistical Models* (Vol. 5). Boston: McGraw-Hill Irwin.
- Marka (2019). Doğu Marmara Bölgesi Kalkınma Göstergeleri VI, www.marka.org.tr (Erişim Tarihi 21/02/2021)
- Marka (2020a). Kalkınma Bülteni: Covid-19'dan Etkilenen Sektörler ve Toplum Kesimleri, www.marka.org.tr (Erişim Tarihi 21/02/2021)
- Marka (2020b). Türkiye ve Doğu Marmara Bölgesi Temel Ekonomik Göstergeleri, www.marka.org.tr (Erişim Tarihi: 18/02/2021)
- Metzger, G. (2008). *Firm closure, financial losses and the consequences for an entrepreneurial restart*. ZEW Discussion Papers, No. 08-094, Zentrum für Europäische Wirtschaftsforschung (ZEW), Mannheim. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1314249>

- Mueller, P., Van Stel, A. & Storey, D. J. (2008). *The effects of new firm formation on regional development over time: The case of Great Britain*. *Small Business Economics*, 30.1, 59-71. <http://dx.doi.org/10.1007/S11187-007-9056-Z>
- Pehlivanoglu, F., Narman, Z. (2019). *Girişimcilik ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi: Türkiye örneği*. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15(1), 149-160. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/849069>
- Simón-Moya, V., Revuelto-Taboada, L. & Soriano, D. R. (2016). *Influence of economic crisis on new SME survival: reality or fiction?*. *Entrepreneurship & Regional Development*, 28:1-2. 157-176 <http://dx.doi.org/10.1080/08985626.2015.1118560>
- TÜİK (2019). İl Bazında Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (İBBS 3. Düzey), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Il-Bazinda-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-2019-33663>
- Wang, S. W. (2006). Determinants of new firm formation in Taiwan. *Small Business Economics*, 27(4), 313-321. <http://dx.doi.org/10.1007/s11187-005-8722-2>
- Weterings, A., Marsili, O. (2015). *Spatial concentration of industries and new firm exits: Does this relationship differ between exits by closure and by M&A?*. *Regional Studies*, 49:1, 44-58. <http://dx.doi.org/10.1080/00343404.2012.726708>

Ekler

Ek-1: İnşaat Sektörü

		F-İNŞAAT								
		FAAL MÜKELLEF			İŞE BAŞLAMA			TERK		
ALT SEKTÖR		41 Bina inşaatı	42 Bina dışı yapıların inşaatı	43 Özel inşaat faaliyetleri	41 Bina inşaatı	42 Bina dışı yapıların inşaatı	43 Özel inşaat faaliyetleri	41 Bina inşaatı	42 Bina dışı yapıların inşaatı	43 Özel inşaat faaliyetleri
Pandemi Öncesi	2014	439	18	421	90	1	84	59	4	37
	2015	491	16	489	79	1	113	46	1	65
	2016	573	20	543	98	4	123	52	1	85
	2017	637	22	589	98	4	130	60	3	103
	2018	692	23	616	93	2	106	58	3	102
	2019	721	27	599	68	3	80	86	3	85
	Ortalama	10.4	8.4	7.3	87.6	2.5	106	60.1	2.5	79.5
Pandemi Dönemi	2020	917	32	650	297	3	126	125	0	68
	2021/01	938	35	654	49	3	14	12	1	2
	2021/02	956	34	663	27	0	9	6	0	0
		Ortalama	32.5	25.9	10.6	297	3	126	125	1

Ek-2: Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Taşıtların ve Motosikletlerin Onarımı Sektörü

		G-TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET; MOTORLU TAŞITLARIN VE MOTOSİKLETLERİN ONARIMI								
		FAAL MÜKELLEF			İŞE BAŞLAMA			TERK		
ALT SEKTÖR		45 Toptan ve perakende ticaret ve motorlu taşıtlar ve motosikletlerin onarımı	46 Toptan ticaret (Motorlu taşıtlar ve motosikletler hariç)	47 Perakende ticaret (Motorlu taşıtlar ve motosikletler hariç)	45 Toptan ve perakende ticaret ve motorlu taşıtlar ve motosikletlerin onarımı	46 Toptan ticaret (Motorlu taşıtlar ve motosikletler hariç)	47 Perakende ticaret (Motorlu taşıtlar ve motosikletler hariç)	45 Toptan ve perakende ticaret ve motorlu taşıtlar ve motosikletlerin onarımı	46 Toptan ticaret (Motorlu taşıtlar ve motosikletler hariç)	47 Perakende ticaret (Motorlu taşıtlar ve motosikletler hariç)
Pandemi Öncesi	2014	782	824	3032	117	158	524	82	104	416
	2015	874	875	3105	137	150	490	74	125	402
	2016	990	940	3267	168	162	592	109	125	469
	2017	1126	1011	3408	206	181	662	106	132	494
	2018	1212	1075	3436	205	176	563	167	150	510
	2019	1292	1116	3527	225	164	594	157	162	548
	Ortalama	10.56	6.25	3.07	176.3	165.1	570.8	115.8	133	473.1
Pandemi Dönemi	2020	1497	1263	3883	266	220	768	122	115	386
	2021/1	1492	1258	3907	22	19	81	5	5	13
	2021/2	1498	1271	3945	13	15	52	1	6	8
		Ortalama	15.94	13.88	11.85	266	220	768	122	115

Ek-3: Ulaştırma ve Depolama Sektörü

H-ULAŞTIRMA VE DEPOLAMA										
ALT SEKTÖR		FAAL MÜKELLEF			İŞE BAŞLAMA			TERK		
		49 Kara ve boru hattı taşımacılığı	52 Taşımacılık için depo ve destek	53 Posta ve kurye	49 Kara ve boru hattı taşımacılığı	52 Taşımacılık için depo ve destek	53 Posta ve kurye	49 Kara ve boru hattı taşımacılığı	52 Taşımacılık için depo ve destek	53 Posta ve kurye
Pandemi Öncesi	2014	1400	140	18	154	34	6	197	29	3
	2015	1443	160	19	143	31	2	126	14	1
	2016	1477	168	19	143	37	2	130	35	4
	2017	1634	187	20	283	42	4	143	23	3
	2018	1637	194	22	164	33	5	183	22	2
	2019	1724	204	24	229	33	5	176	28	4
	Ortalama	4.251	7.82	5.92	186	35	4	159.16	25.16	2.83
Pandemi Dönemi	2020	1800	207	28	230	18	9	172	14	1
	2021/1	1802	206	30	25	2	2	15	2	0
	2021/2	1803	207	33	16	3	3	3	1	0
	Ortalama	4.582	1.47	37.5	230	18	9	172	14	1

Ek-4: Konaklama ve Yiyecek Sektörü

I-KONAKLAMA VE YİYECEK HİZMETİ FAALİYETLERİ							
ALT SEKTÖR		FAAL MÜKELLEF		İŞE BAŞLAMA		TERK	
		55 Konaklama	56 Yiyecek ve içecek	55 Konaklama	56 Yiyecek ve içecek	55 Konaklama	56 Yiyecek ve içecek
Pandemi Öncesi	2014	62	1095	10	341	5	241
	2015	65	1126	8	268	3	211
	2016	68	1218	12	331	14	246
	2017	63	1306	8	355	11	295
	2018	62	1373	9	372	12	327
	2019	69	1462	10	468	8	373
	Ortalama	2.16	5.95	9.5	355.8	8.83	282.16
Pandemi Dönemi	2020	77	1508	15	351	6	280
	2021/1	77	1495	1	20	1	6
	2021/2	76	1503	0	14	0	5
	Ortalama	10.14	2.80	15	351	8	280

Ek-5 (a): İmalat Sektörü (Faal Mükellef Sayısı)

FAAL MÜKELLEF																	
	ALT SEKTÖR	10 Gıda ürünleri	13 Tekstil ürünleri	14 Giyim eşyaları	16 Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri	18 Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	20 Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	22 Kauçuk ve plastik	23 Diğer metalik olmayan mineral ürünler	24 Ana metal sanayii	25 Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal	27 Elektrikli teçhizat	28 Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	29 Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork)	31 Mobilya	32 Diğer imalatlar	33 Makine ve donanımların kurulumu ve onarımı
Pandemi Öncesi	2014	185	137	137	165	52	25	71	62	30	205	35	59	27	173	28	117
	2015	185	142	135	162	43	26	70	62	29	207	33	60	27	177	28	128
	2016	202	138	146	173	46	30	79	68	30	221	39	66	36	191	25	132
	2017	216	144	160	187	48	29	84	75	34	246	40	72	39	214	26	153
	2018	220	153	164	182	54	36	88	82	31	258	43	79	45	219	27	158
	2019	250	148	184	187	52	41	85	76	36	268	52	103	43	226	30	172
	Ortalama	6.20	1.55	6.07	2.53	0	10.3	3.66	4.15	3.7	5.50	8.2	11.7	9.75	5.4	1.3	8.0
Pandemi Dönemi	2020	296	147	200	196	54	56	90	77	36	283	55	127	55	265	46	185
	2021/1	305	141	199	197	52	57	91	74	36	292	53	128	58	266	45	185
	2021/2	304	140	199	198	52	57	95	74	37	297	54	128	61	268	45	184
	Ortalama	21.6	-5.40	8.152	5.88	0	39.	11.7	-2.6	2.7	10.8	3.8	24.2	41.8	18	50	6.9

Ek-5 (b): İmalat Sektörü (Yeni İşe Başlama Sayısı)

İŞE BAŞLAMA																	
	ALT SEKTÖR	10 Gıda ürünleri	13 Tekstil ürünleri	14 Giyim eşyaları	16 Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri	18 Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	20 Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	22 Kauçuk ve plastik	23 Diğer metalik olmayan mineral	24 Ana metal sanayii	25 Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal	27 Elektrikli teçhizat	28 Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	29 Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler	31 Mobilya	32 Diğer imalatlar	33 Makine ve donanımların kurulumu ve onarımı
Pandemi Öncesi	2014	42	39	20	25	8	5	13	6	7	35	7	15	2	32	5	17
	2015	38	20	17	15	5	5	10	8	2	25	5	6	5	24	2	20
	2016	52	20	39	28	8	6	12	9	4	36	7	7	8	30	4	20
	2017	47	16	37	32	4	1	19	14	6	47	7	14	4	36	3	29
	2018	33	28	31	16	10	6	16	16	2	28	10	13	7	33	6	21
	2019	61	26	49	22	0	11	8	9	6	39	9	21	2	32	5	21
	Ortalama	45.5	24.8	32.1	23	5.8	5.66	13	10.3	4.5	35	7.5	12.6	4.66	31.1	4.16	21.3
Pandemi Dönemi	2020	74	18	57	25	6	18	12	4	2	37	11	28	10	49	11	33
	2021/1	13	2	5	3	1	1	3	0	2	12	1	6	3	6	1	1
	2021/2	3	0	0	2	1	0	4	0	1	8	1	1	3	4	1	0
	Ortalama	74	18	57	25	6	18	12	4	2	37	11	28	10	49	11	33

Ek-5 (c): İmalat Sektörü (Terk Eden Firma Sayısı)

TERK																	
ALT SEKTÖR	10 Gıda ürünleri	13 Tekstil ürünleri	14 Giyim eşyaları	16 Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri	18 Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	20 Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	22 Kauçuk ve plastik	23 Diğer metalik olmayan mineral ürünler	24 Ana metal sanayii	25 Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünler	27 Elektrikli teçhizat	28 Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	29 Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork)	31 Mobilya	32 Diğer imalatlar	33 Makine ve donanımın kurulumu ve onarımı	
Pandemi Öncesi	2014	31	28	20	21	7	6	13	4	5	28	4	8	5	28	4	12
	2015	41	15	22	22	8	3	8	6	2	18	3	5	6	18	4	13
	2016	34	22	25	16	14	1	9	7	6	28	8	4	3	21	2	14
	2017	32	15	23	20	5	0	11	14	2	27	9	11	1	16	3	12
	2018	25	21	25	20	5	2	12	11	4	22	6	7	1	32	6	14
	2019	41	33	34	18	3	7	13	5	4	30	4	8	5	26	4	7
	Ortalama	34	22.3	24.8	19.5	7	3.16	11	7.83	3.83	25.5	5.66	7.16	3.5	23.5	3.83	12
Pandemi Dönemi	2020	30	16	38	17	4	2	7	3	0	26	6	7	0	20	5	17
	2021/1	3	1	1	1	1	0	0	0	0	2	0	0	0	2	1	0
	2021/2	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0
	Ortalama	30	16	38	17	4	2	7	3	0	26	6	7	0	20	5	17

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

SAĞLIK KURUMLARINDA COVID-19 SALGIN YÖNETİM SÜRECİNİN ETKİLİLİĞİ

Yalçın KARAGÖZ¹

Fuat YALMAN²

Öz

Bu çalışmanın temel amacı, COVID-19 salgın yönetim sürecinin etkililiğini analiz etmek ve bu salgın yönetim sürecinde etkili olan faktörleri belirlemektir. Araştırmada hastane tabanlı kesitsel çalışma tasarımı kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini, Düzce Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde çalışan sağlık profesyonelleri oluşturmuştur. Veriler yüz yüze anket tekniği kullanılarak 400 kişi üzerinden toplanmıştır. Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Verilerin analizinde SPSS ve AMOS paket programları kullanılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda araştırmanın temel değişkenleri 4 boyuttan ve 26 sorudan oluşmuştur. Araştırmanın temel değişkenleri; "Hastanelerin Bilgi, Kaynak ve İletişim Yeterliliği", "Bilim Kurulunun Faaliyetleri", "Sağlık Bakanlığının Faaliyetleri" ve "Sağlık Sisteminin Etkinliği" şeklinde adlandırılmıştır. Ayrıca doğrulayıcı faktör analizi ile "Hastanelerin Bilgi, Kaynak ve İletişim Yeterliliği", "Bilim Kurulunun Faaliyetleri", "Sağlık Bakanlığının Faaliyetleri" ve "Sağlık Sisteminin Etkinliği" değişkenleri arasındaki yapısal ilişkinin kabul edilebilir uyum indeksine sahip olduğu görülmüştür. Tüm değişkenler için yapılan güvenilirlik analizinde, ölçeklerin yüksek güvenilirlik derecesine sahip olduğu görülmüştür. Güvenilirlik katsayısı Alfa= 0,849 olarak bulunmuştur. Belirlenen değişkenlerin, COVID-19 salgın yönetim sürecinin etkililiğini değerlendirmek için, geçerli ve güvenilir bir araç olarak kullanılabilmesi sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Salgın, Salgın Yönetimi, Etkililik.

EFFECTIVENESS OF THE COVID-19 OUTBREAK MANAGEMENT PROCESS IN HEALTH INSTITUTIONS

Abstract

The main purpose of this study is to analyze the effectiveness of the COVID-19 epidemic management process and to determine the factors that are effective in this epidemic management process. A hospital-based cross-sectional study design was used in the study. The population of the study consisted of health professionals working at Düzce University Health Practice and Research Center. Data were collected from 400 people using face-to-face survey technique. Convenience sampling method was preferred in the study. SPSS and AMOS package programs were used in the analysis of the data. As a result of confirmatory factor analysis, the main variables of the research consisted of 4 dimensions and 26 questions. The main variables of the research were named as "Information, Resource and Communication Adequacy of Hospitals", "Activities of the Scientific Committee", "Activities of the Ministry of Health" and "Efficiency of the Health System". In addition, with the confirmatory factor analysis, it was seen that the structural relationship between the variables

¹ Prof Dr., Düzce Üniversitesi İşletme Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü, yalcinkaragoz@duzce.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5642-6498

² Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi İşletme Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü, fuatyalman@duzce.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1041-1837

"Information, Resource and Communication Adequacy of Hospitals", "Activities of the Scientific Committee", "Activities of the Ministry of Health" and "Efficiency of the Health System" had an acceptable fit index. In the reliability analysis for all variables, it was seen that the scales had a high degree of reliability. The reliability coefficient was found as $\text{Alpha} = 0.849$. It is concluded that the identified variables can be used as a valid and reliable tool to evaluate the effectiveness of the COVID-19 outbreak management process.

Keywords: COVID-19, Outbreak, Outbreak Management, Effectiveness.

1. Giriş

Küreselleşme kavramının yaygınlaşması, dünya üzerinde insan hareketliliğinde artışlara neden olmaktadır (Yılmaz, 2020; Desai vd., 2019). İnsan hareketliliğindeki bu artış bulaşıcı hastalık salgınlarını pandemiye dönüştürebilmekte ve küresel morbitide ve mortalite oranlarını arttırabilmektedir. Bu nedenle küçük bir bölgede başlayan bulaşıcı hastalıklar şehir merkezlerine yayılarak büyük insan kitlelerini etkilemektedir (Desai vd., 2019; Yanez vd., 2017). Bulaşıcı hastalıklar; insan nüfusunun artması, iklim döngülerindeki değişimler ve hayvan-insan etkileşimi nedeniyle giderek artmaktadır. Tıp bilimi ve tedavisi alanındaki birçok ilerlemeye rağmen engellemektedir (Yanez vd., 2017). Çin Halk Cumhuriyeti'nin Hubei Eyaleti merkezinde 2019 yılında ortaya çıkan yeni koronavirüs SARS-CoV-2 (COVID-19) salgını da kısa sürede bütün Dünya'yı etkisi altına almış ve hızlı bir şekilde birçok ülkeye yayılmış son salgınlardan biridir. 30'da Ocak 2020'de Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Acil Durum Komitesi, Çin ve uluslararası yerlerde artan vaka bildirim oranlarına uluslararası kaygıların altıncı halk sağlığı acil durumu (PHEIC) olduğunu bildirmiştir. 11 Mart 2020 tarihinde ise COVID-19 salgını DSÖ tarafından bir pandemi olarak ilan edilmiştir. (Hoang, 2020).

COVID-19 salgını kısa bir sürede küresel boyutlara ulaşmış ve salgının yayılımını durdurmak için ülkeler sosyal ve ekonomik hayatı durduracak önlemler almışlardır. Hastalık nedeniyle çalışamayan ve karantina altına alınan işgücü, geçici süreli çalışması durdurulan sektörler ve insanların sosyalleşmesini engelleyen kısıtlamalar ülkeleri ekonomik bir dar boğaza sokmuştur. Ekonomik nedenler toplumda psikolojik vakalarda artışlara ve bu vaka artışları da sosyolojik bozulmaları beraberinde getirmiştir (Yılmaz, 2020). Salgın gelişmekte olan birçok ülkeyi yoksullaşma, eğitim seviyesinde kötüleşme, sosyal olanaklara sınırlı erişim gibi boyutları ile olumsuz olarak etkilemiştir. Bu nedenle ülkeler kriz ve risk yönetiminde başarıyı yakalayabilmek için ülkelerdeki eşitsizlikler ve sosyoekonomik noktaları dikkate alarak yönetim sürecini tasarlamaktadır (Ataguba ve Ataguba, 2020). Vaka sayılarındaki artışlar işsizlik oranlarının da artışlara neden olmuş ve birçok kişiyi psikolojik yıkım; çaresizlik, parasızlık ve hayatta kalabilme gayesiyle karşı karşıya bırakmıştır (Yılmaz, 2020). Toplumların karşılaştıkları bu kaygı verici bu tablo devletleri salgın sürecine yönelik etkili politikalar geliştirmeye ve ekonomik ve sosyal hayatın eski düzenine dönmelerini sağlamaya yönelmektedir. Ülkeler salgını kontrol altına almak için, sağlık eğitimi, esnek çalışma saatleri, halka açık yerlerin yönetimi, iç mekânların yönetimi gibi konularda önlemler almışlardır (Zhang vd., 2021).

Devletler salgın hastalığın yönetiminde bazı politikalar ve önlemler uygulamaya yönelerek pandeminin etkisini hafifletmeye çalışmışlardır. DSÖ'nün tanımladığı kriterlerden biri toplumların yönetim sürecinde söz sahibi olmaları ve geçiş sürecinden haberdar

olmalarıdır. Verilen kararların gerekçesini bilmek, insanların verilen kararlarını içselleştirilmesini kolaylaştırır. Bu nedenle verilecek bilimsel tavsiyeler şeffaf olmalı ve siyasi veya hükümet etkisine tabi olmamalıdır. Sürecin koordinasyon içerisinde yürütülmeli ve kararların tutarlığı toplumda güven temelleri inşa edilmelidir. Ayrıca toplum yaşamının normal koşullara dönüşü de kademeli olmalıdır (Singh ve ark., 2020; (Habersaat vd., 2020).

Küresel boyutta ülkeleri etkileyen COVID-19 salgınının belirsizlik özelliği nedeniyle yol gösterici stratejilere ihtiyaç duyulmuştur (Habersaat vd., 2020). Ulusal sağlık otoriteleri ve uluslararası sağlık kuruluşlarından, özellikle Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'den gelen tavsiyeler doğrultusunda hastanelerde personelin güvenliği önceliklendirilmiştir (Finegan vd., 2020). DSÖ, salgın sürecinde farklı hastalık süreçlerine sahip dünya ülkelerine (vaka bildirmeyen ama hazırlık evresinde olan veya vakaya sahip olan ülkelere) vatandaşlarını koruma konusunda acil hazırlık ve müdahale stratejilerini içeren bir kontrol listesi sunmuştur. Kontrol listesi, (i) risk iletişim sistemlerinin kurulması, güçlendirilmesi ve yönetilmesi, (ii) kamu iletişimini uyumlaştırmak için ve ortak koordinasyonunun sağlanması ve güçlendirilmesi, (iii) etkili halk iletişiminin sağlanması, (iv) aktif toplum katılımının sağlanması, (v) belirsizlik ve algıların ele alınması ve yanlış bilgilerin yönetilmesi ve (vi) sürekli kapasite değerlendirmesi ve kapasite geliştirme süreçlerini içeren altı adımdan oluşmaktadır (Ataguba ve Ataguba, 2020; Kretchy vd., 2021).

COVID-19 salgınının yayılma hızı, ilerleyen süreçte ülkelerin sağlık sistemlerini etkileme olasılığının yüksek olduğu göstermektedir. Bu nedenle sağlık sistemlerinin daha uzun vadeli bir COVID-19 yönetim stratejisi geliştirmesi gerekmektedir (Kaya, 2020). Salgın ile mücadele edebilmek için bireysel, toplumsal ve kurumsal katılımın sağlanmasıyla bir yönetim süreci gerçekleştirilmelidir (Bemah vd., 2019; Matua vd., 2015). Önceki yaşanan salgınlardan edinilen deneyimler çerçevesinde kamuoyu kültürel ve ülkesel normlara göre bilgilendirilmelidir. Bireylere yönelik sürekli müdahaleler ile bireylerin bilgi düzeyleri artırılarak sağlık eğitimine odaklanılmalıdır. Devlet ve kurumsal düzeyde ise sabit müdahaleler ile salgınla mücadele kapsamında gerekli olan temel hizmetler sağlanmalıdır (Matua vd., 2015). Başarılı salgın yönetimi, temel halk sağlığı ilkelerinin (vaka tanımı, erken laboratuvar onayı), kapsayıcı bir yönetim yaklaşımı (karar alma sürecine personel-öğrenci katılımı) ve çoklu iletişim stratejilerinin kullanılmasını gerektirir (Anglin-Brown vd., 2011).

Salgın ile yönetim sürecinde COVID-19 hastalığının belirsizlik özelliği nedeniyle ülkeler farklı stratejiler izlemişlerdir (Mayorga vd., 2020). Salgının kaynağı olarak bilinen Çin devleti “sert-baskıcı” tutum izlerken, dünyada da salgın sürecinde yatıştırma ve bastırma uygulamaları tercih edilmiştir. İngiltere gibi bazı ülkeler “serbest bırakma/müdahalesizlik/sürü bağıışıklığı” gibi uygulamaları kısa süreliğine de olsa kullanmışlardır. Türkiye de ise “baskıcı” uygulamalarla başlayan süreç “tedbir” stratejisiyle devam edilmiştir (Turan ve Çelikyay, 2020; Singh vd., 2020). Tedbir stratejisi kapsamında; fiziki mesafenin sağlanması, sağlık alt yapısının ayakta tutulması, üretim ve tedarik zincirinde iş akışının sağlanması ve düzende sürekliliğin sağlanması amaçlanmıştır (Turan ve Çelikyay, 2020). Ama ülkemizde en belirgin olarak öne çıkan; temaslı izleme, erken teşhis ve sosyal mesafe stratejileridir (Gaeta, 2020).

Salgın yönetim süreci birçok kuruluşun işbirliğini gerektiren bir süreçtir. Ülkemizde salgının yönetim sürecinin başında Cumhurbaşkanlığı yer almaktadır. Cumhurbaşkanlığı'nın altında yer alan bakanlıklar ve kurullar sürecin yönetimde etkin rol almaktadır. Bu kuruluşlar; alınan kararlara katılımın sağlanması, davranış değişikliğinin sağlanması, kamuoyunun bilgilendirilmesi, kanıtlanmış veriler ile açıklamalarda bulunması ve kurum kuruluşların gerekli sorumluluk bilincinin oluşturulması sağlamaktadır (Turan ve Çelikyay, 2020).

COVID-19 salgınının yayılma hızı ülkeleri önlem almak zorunda bırakmıştır. Türkiye'de ise bu önlemlere yönelik ilk vakanın görülmesinden yaklaşık 2 ay öncesinde Sağlık Bakanlığına bağlı olarak Bilim Kurulu Sağlık Bakanı Dr. Fahrettin Koca başkanlığında 10 Ocak 2020 tarihinde kurulmuştur. Salgınla mücadele temel aktör olan Bilim Kurulu bu kapsamda "2019-nCoV Hastalığı Rehberi" yayımlanmıştır (Turan ve Çelikyay, 2020; Darıcı, 2020). Bilim Kurulu; sınır dışındaki vatandaşların ülkeye dönüşlerinin sağlanmasında, uçak seferlerinin yasaklanmasında, ülkeler arası geçişlerin yasaklanmasında, sınır kapılarının kapatılmasında, eğitim üzerine karar alınmasında ve otel, lokantalara yönelik tedbirlerin alınmasında bakanlığa önemli karar tavsiyelerinde bulunmuştur (Turan ve Çelikyay, 2020). Kurul, sadece tavsiye kararları vermede değil ayrıca başta yerel medya araçları ve dijital medya araçlarını kullanarak kamuoyunu bilinçlendirme faaliyetlerini de yürütmektedir (Darıcı, 2020).

Ülkemizde salgın ile mücadele kapsamında; sosyal mesafe kurulları, maske kullanımı, eldiven ve kişisel koruyucu ekipman kullanımı, sosyal topluluklardan uzak durmayı, okulların kapatılması, seyahat kısıtlamaları, el hijyeni, sterilizasyonun sağlanması, evde kalma, evden çalışma, şüpheli vaka ve vaka yakınlarını karantinaya alma ve kendi kendine izolasyon uygulamaları bu süreçte karşımıza çıkmaktadır (Ataguba ve Ataguba, 2020; Temiz, 2021; Sahoo ve Sapra, 2020; Smith, 2016; Demirbilek vd., 2020; Tang, 2020). İç ortamların sık havalandırılmasının, ellerin sık sık sabun ve suyla yıkanmasının, genel temizlik kurallarına dikkat edilmesinin ve enfeksiyondan korunmak için sosyal mesafenin önemi de süreç için etkilidir (Demirbilek vd., 2020). Habersaat ve diğerleri COVID-19 geçişini etkin bir şekilde yönetmek için on önemli nokta belirlemiştir. Çalışmaya göre izlenecek geçiş adımları; (1) yeni normal için aşamalı bir yaklaşım uygulayın, (2) bireysel hakları sosyal fayda ile dengeleyin, (3) en yüksek olumsuz sonuç riski taşıyan bireylere öncelik verin, (4) sağlık ve bakım personeli için özel destek sağlayın, (5) güven oluşturun, güçlendirin ve sürdürün, (6) mevcut sosyal normları listeleyin ve sağlıklı yeni normları teşvik edin, (7) dayanıklılığı ve öz yeterliliği artırın, (8) açık ve olumlu bir dil kullanın, (9) bilgileri tahmin edin ve yönetin, (10) medya kuruluşlarıyla etkileşim kurun olarak belirlenmiştir (Habersaat vd., 2020).

Süreç ayrıca sağlık sektörü çalışanlarının kapasitesine ve güven inşasına yönelik ciddi bir ihtiyacı da meydana getirmektedir. Bu nedenle eldeki kaynakları verimli bir şekilde kullanılması ve sağlık personeline yönelik eğitim programlarının düzenleyerek bilgi, beceri ve güvenin artmasında kullanılmalıdır (Bemah vd., 2019). Salgınların yönetilebilmesi için sağlık alt yapılarının salgına hazır olması gerekmektedir. Bu hazırlık sürecinde izolasyon birimlerinin kurulması, teşhis laboratuvarlarının iyileştirilmesi ve sayısının artırılması enfeksiyon kontrol tesislerinin ve prosedürlerinin kurulması gibi sağlık tesisi altyapısında önemli iyileştirmeler yapılmasını gerektirir (Matua vd., 2015). Pandemi sürecinde hastaneler günlük faaliyetlerini yerine getirmede sıkıntılar yaşamış, ulusal sağlık sisteminde büyük

sıkıntılar gündeme gelmiştir. Bu nedenle birçok sağlık yöneticisi hastanenin işlevsel süreçlerini yeniden dizayn etmişlerdir (Temiz, 2021).

Salgın sürecinde etkili bir sürecin gerçekleştirilebilmesi için sağlık alt yapısının güçlendirilmesi gerektiği gerçeği ile birçok ülke yüzleşmiştir Yapılan çalışmalar COVID-19 salgının ekonomi başta olmak üzere, özellikle kırılmalı ve zayıf sağlık sistemleri üzerinde kısa, orta ve uzun vadede etkileri söz konusudur (Ataguba ve Ataguba, 2020; Turan ve Çelikyay, 2020). Sağlık sistemleri sınırlı finansal kaynaklara, yetersiz sağlık personeline ve eksik ilaç ve ekipman sıkıntılarıyla karşı karşıya kalmaktadır (Kretchy vd., 2021). Ülkemizde bu doğrultuda sağlık personeline ödemeler ve sağlık personeli istihdamı konusunda adımlar atılmıştır (Turan ve Çelikyay, 2020). Hastaneler salgın sürecinde virüsle en aktif mücadele edilen alan olmuş ve kapasitelerini aşan vaka sayılarıyla yüz yüze kalmıştır (<https://www.tuseb.gov.tr>; <https://www.tga.gov.tr>; Kretchy vd., 2021). Çoğu ülke %80'e varan yoğun bakım doluluk oranlarına ulaşmıştır. Vaka sayılarındaki hızlı artışlar, ülkeleri yoğun bakım odalarına sahip hastane yapma veya servisleri yoğun bakıma çevirme zorunluluğuyla karşı karşıya bırakmıştır (Altakarlı, 2020).

Halk sağlığında karar verme süreci; altyapı eksiklikleri, sağlık hizmetlerinde personel eksiklikleri, halk sağlığı sorunları ve müdahalelerin uygulama boşluğu ile ilgili verilerin ideal bir şekilde planlanması gerekir. İyi işleyen bir halk sağlık sisteminin omurgasını izleme ve gözetim oluşturmaktadır. Sürveyansta, sağlık verileri toplanır, harmanlanır, analiz edilir ve sürekli bir şekilde yorumlanır. Sağlık sürecinin gözetimi, salgın hastalıkların tespiti, vakaların kayıt altına alınması vakaların sıralanması, raporlanması, veri analizi, verilerin yorumlanması, salgına hazırlıklı olmayı, müdahaleyi ve kontrolü ve ardından geri bildirimini içermektedir (Ghosh ve Kumar, 2020).

COVID-19 virüsü birey üzerinde akciğer temelli birçok hasara neden olan bir hastalık olması nedeniyle hastanelerdeki özellikle yoğun bakım servislerinde bir yoğunluk oluşturulmuştur. Bu süreçte sağlık alt yapısının en önemli insan kaynaklarından hemşirelerin iş yükünde hastalık oranlarıyla orantılı bir şekilde artış göstermiştir. Yeterli ve sürdürülebilir sağlık personeline sağlanması, pandeminin önlenmesi ve kontrol altına alınmasının temelini oluşturmaktadır (Duygulu vd., 2020; Smith, 2016; Temiz, 2021). Hastane birimlerinde çalışacak hemşire ve personel sayısı ve özellikleri üzerindeki en büyük belirleyici COVID-19 hastaları ve hastalık düzeyleridir (hafif, orta, şiddetli ve kritik) (Temiz, 2021; Duygulu vd., 2020). Ayrıca ülkemizde başta olmak üzere bu süreçte bir çok emekli sağlık personeli de göreve tekrar geri çağırılmıştır (Kretchy vd., 2021). Yapılan çalışmalarda sağlık çalışanlarının yeterli kontrol ve ekipmanın sağlanmaması nedeniyle enfekte olma durumuyla karşı karşıya kalması, tedavi sürecine yönelik tecrübe sahibi olmamaları, uzun çalışma süreleri ve enfekte olan meslek arkadaşları ile temas halinde olmak yaşadıkları güçlükleri temel olduğunu gözlemlenmiştir. Ayrıca salgın sürecinde sağlık personelinin çalışma koşulları kişinin kendisi ve çevresi için hissettiği risk düzeyi, enfeksiyondan nasıl koruyacağı ile ilgili sahip olduğu endişe ve pandemi hazırlığında yeterli bilgi ve beceriye sahip olmaması etkili olan faktörlerdendir. Bu nedenle salgın ile mücadele edebilmek için sağlık personeline yönelik; sağlık çalışanlarının sürekli eğitimi sağlanmalı, personele yönelik kişisel koruyucu donanım temin edilmesi, teknik güncellemelere personelin hazırlanması, sağlık personelinin iş kazaları

ve meslek hastalıkları ile ilgili durumlarının raporlanması ve personelin molalarının planlanması gibi önlemler alınmalıdır (Pala ve Metintaş, 2020).

Bu çalışmanın amacı, sağlık çalışanları perspektifinden COVID-19 salgın yönetim sürecinde gerçekleştirilen faaliyetlerin etkililiğini değerlendirmektir. Araştırmaya yönelik literatür taramasında yönetim sürecinin etkililiğine yönelik yabancı birkaç çalışma bulunmasına rağmen, yerli bir kaynak bulunmaması çalışmanın özgünlüğü açısından önemlidir. Araştırma ayrıca başta hastane yöneticileri olmak üzere sağlık hizmeti yöneticilerine, sağlık politika yapıcılara yol göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

2. Yöntem

Bu araştırma, Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan etik onay alınarak gerçekleştirilmiştir (Tarih: 30.03.2021, karar no: 2021/90). Araştırma kapsamında elde edilen verilere, araştırmanın amacına, araştırmanın konusunda ve araştırmanın problemine göz önüne alınarak nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Veri setinin analiz edilmesinde ise SPSS ve AMOS veri analiz programları kullanılmıştır.

2.1.Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırma kapsamında anket formu Düzce Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde çalışan sağlık profesyonellerine uygulanmıştır. Hastane bünyesinde çalışan tüm sağlık profesyonelleri araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Veriler kolayda örnekleme yöntemiyle toplanmıştır. Nicel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada, veriler 1 Nisan ile 20 Haziran 2021 tarihleri arasında yüz yüze anket tekniği kullanılarak 400 kişi üzerinden toplanmıştır.

2.2.Veri Toplama Yöntemi

Verilerin elde edilmesi için yüz yüze anket tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın anket formu hazırlanırken detaylı literatür taraması yapılmış ve anket formu araştırma konusunu oluşturan COVID-19 salgın yönetim sürecine etki eden faktörlerin yapısal özellikleri ile uyumlu hale getirilmiştir. Anket formu, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerini tanımlayan ifadeler yer alırken, ikinci bölümde COVID-19 salgın yönetimi sürecine etki eden faktörleri belirlemeye yönelik ifadeler yer almaktadır. Ölçek değişkenlerinin ifade edilmesinde 5'li likert sıkalsı kullanılmıştır.

2.3.Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Çalışma kapsamında COVID-19 salgın yönetim sürecine etki eden faktörleri belirlemek için, araştırmanın ölçek formu Shappell ve Wiegmann (2000) ile Fu vd., (2020) tarafından geliştirilen 27 soruluk "İnsan Faktörleri Analizi ve Sınıflandırma Sistemi (Human factors analysis and classification system)" anket formu örnek alınarak hazırlanmıştır.

Birinci aşamada orijinal ölçeği geliştiren araştırmacılardan uyarılma süreci için izin istenmiş ve onayları alınarak, hem orijinal ölçeğin dilini hem de Türkçeyi çok iyi bilen 3-5 uzman tarafından ölçek Türkçeye çevrilmiştir. İkinci aşamada araştırmacı tarafından yapılan çeviri ile uzmanlardan oluşan çeviri grubunun yaptıkları çeviriler karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma işlemi yapılırken her bir madde, çevirilerin anlam bakımından uygun olup

olmadıkları yönünden incelenmiştir. Üçüncü aşama, bir önceki aşamanın sağlaması niteliğindedir. Bu aşamada Türkçeye çevrilen ölçek, orijinal ölçeğin dilinde uzman olan ve ikinci aşamadaki uzmanlardan bağımsız 5 kişilik bir gruba verilerek bu uzmanlardan ölçeği Türkçeden tekrar o dile çevirmeleri istenmiştir. Daha sonra her bir maddenin orijinal ifadesi ile bu çeviri sonucunda ortaya çıkan ifadesi karşılaştırılmıştır. Üçüncü aşamadaki çeviri ile orijinal ölçeğin uygun olduğu görülmüştür. Dil eşdeğerliği kavramı literatürde dil geçerliği olarak da isimlendirilmektedir. Bu aşamada orijinal ölçekle çeviri ölçeğin arasında dilsel yönden eşdeğerlik olup olmadığı uygulama yapılarak ve istatistiksel analizler kullanılarak incelenmiştir. Bu amaçla orijinal ölçekle taslak ölçek her iki ölçeğin dilini de iyi düzeyde bilen en az 30 kişilik bir gruba uygulanmıştır. Uygulama işleminde önce orijinal ölçek, sonra Türkçe ölçek iki haftalık aralıklarla uygulanmıştır. Uygulama yapıldıktan sonra çalışma grubunda yer alan her bir bireyin hem orijinal ölçekten hem Türkçe ölçekten aldıkları toplam puanlar hesaplanmış ve iki uygulama arasındaki ilişkinin Pearson korelasyon katsayısı önemli olduğu ($p < 0,01$) ve katsayısının derecesinin de 0,839 olduğu görülmüştür. Bu yüksek bir uyum derecesidir.

2.4. Veri Analiz Yöntemi

Araştırma kapsamında veri setinin analizi için SPSS istatistiksel analiz programı kullanılmıştır. Veriler betimsel analizleri ifade eden varyans, ortalama, frekans ve yüzde değerleri açısından incelenmiştir. Güvenilirlik için madde-toplam korelasyonuna dayalı madde analizi yapılmıştır. Daha sonra ölçeğin yapısal geçerliliğini test etmek ve ölçek faktörlerini belirlemek için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Son olarak ise değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Demografik Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan bireylerin demografik özellikleri yer almaktadır (Tablo 1). Araştırmaya katılan çalışanların çoğunluğunu kadınlar (%59.3), geriye kalanını erkekler (%40.7) oluşturmaktadır. Çalışanların çoğunluğu (%57.1) evli iken, %42.3'ü ise bekârdır. Yaş grubu itibarıyla %57.1'ini 30-39 yaş grubu, %22.5'ünü 20-29 yaş grubu, %15,9'unu 40-49 yaş grubu ve %4.4'ünü 50-59 yaş grubu oluşturmaktadır. Çalışanların mesleki deneyimleri ise % 46,2'sinin 6-10 yıl, %22'si 11-15 yıl ve %9,9'u 16-20 yıl olarak bulunmuştur. Araştırmaya katılanların %25,5'sini hemşireler, %26,4'ünü sağlık memurları, %12,1'ini hasta danışmanları, %11,5'ini teknik personeller, %10,4'ünü laborantlar, %9,3'ünü paramedikler ve %4,6'sını doktorlar oluşturmuştur. Çalışanların %72,5'i üniversite mezunu iken, %20.3'ü lise veya yüksekokul mezunu, %6'sı ise lisansüstü mezundur.

Tablo 1. Katılımcıları Sosyo-demografik Özellikleri

Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Yaş Grupları	Frekans	Yüzde
Erkek	237	59,3	20-29	90	22,5
Kadın	163	40,7	30-39	228	57,1
Medeni Durum	Frekans	Yüzde	40-49	64	15,9
Evli	230	57,1	50-59	18	4,4
Bekâr	170	42,3	Mesleki Deneyim	Frekans	Yüzde
Çalışılan Pozisyon	Frekans	Yüzde	0-5 yıl	88	22
Doktor	18	4,6	6-10 yıl	185	46,2

Hemşire	102	25,5	11-15 yıl	88	22
Paramedik	37	9,3	16-20 yıl	39	9,9
Laborant	43	10,4	Eğitim Düzeyi	Frekans	Yüzde
Hasta Danışmanı	48	12,1	Yüksekokul ve Lise	81	20,3
Sağlık Personeli	106	26,4	Üniversite	290	72,5
Teknik Personel	46	11,5	Yükseklisans	29	7,2

3.2.Araştırma Verilerinin Güvenilirliği

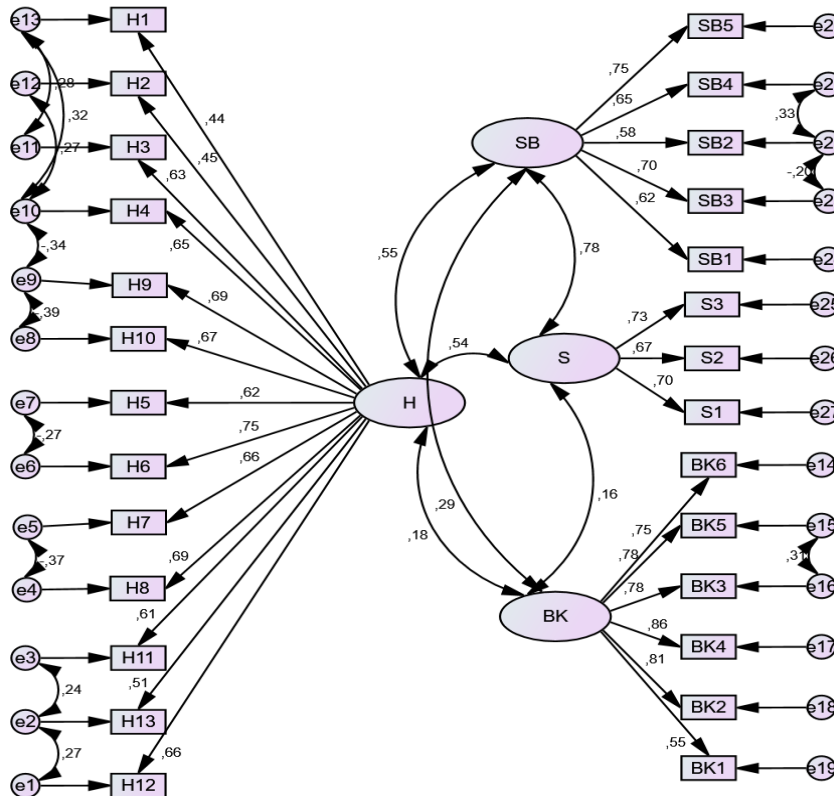
Araştırma kapsamında kullanılan COVID-19 salgın yönetim sürecinde etkili olan faktörlerin oluşturduğu 27 soruyla güvenilirlik testi uygulanmıştır. Araştırmada her bir yapı için madde analizi ile iç tutarlılık analiz yapılmış ve Cronbach Alfa katsayısı hesaplanarak güvenilirlik ölçülmüştür. Değişkenlere ilişkin toplam güvenilirlik katsayısı; Cronbach's Alpha=0,849 olarak bulunmuştur.

3.3.Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Bu bölümde, AMOS 24 paket programı ile COVID-19 salgın yönetim sürecinde etkili olan faktörlere, DFA yapılarak verinin varsayılan modele uyum derecesi test edilmiştir.

3.4.Araştırma Modeline (Ölçüm Modeli) Ait Sonuçlar

Araştırma modelinde yer alan değişkenler; “Hastanelerin Bilgi, Kaynak ve İletişim Yeterliliği”, “Bilim Kurulunun Faaliyetleri”, “Sağlık Bakanlığının Faaliyetleri” ve “Sağlık Sisteminin Etkinliği” ile bu faktörler arasındaki nedensel ilişkilerin açıklanabileceği varsayılmıştır. Kullanılan ölçeklerin geçerliliğini test etmek için doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve tüm ölçeklerin yapıları doğrulanmıştır. Şekil 1’de COVID-19 salgın yönetim sürecinde etkili olan faktörler ile ilgili doğrulayıcı faktör analizi sonuçları ve uyum iyiliği değerleri verilmiştir.

H: Hastanelerin Bilgi, Kaynak ve İletişim Yeterliliği; **SB:** Sağlık Bakanlığının Faaliyetleri;
BK: Bilim Kurulunun Faaliyetleri; **S:** Sağlık Sisteminin Etkinliği

[(X^2/df : 1,699; CFI: 0,903; RMR: 0,050; IFI: 0,905; RMSEA: 0,062; SRMR: 0,070)]

Şekil 1. COVID-19 salgını yönetim sürecinde etkili olan faktörler araştırma modeli (ölçüm modeli) ve uyum iyiliği sonuçları

Yukarıda verilen, X^2/df , CFI, RMR, IFI, RMSA ve SRMR değerleri model uyumunun (model fit) sağlandığını göstermektedir. Bakılacak değerlerle ilgili bir sınırlama yoktur. Raporlanan değerler araştırmacının dikkat çekmek istediği değerlere göre değişebilmektedir. Ayrıca ölçüm modelinin geçerlilik ve güvenilirliğini belirlemek amacıyla hesaplanan faktörlerin açıklanan varyansları ve güvenilirlikleri Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. İyileştirilmiş ölçüm modeline ilişkin DFA sonuçları

Faktörler	Örtük Değişkenler	Standartlaştırılmış Regresyon Katsayıları	Estimate	Standart Hata	T değeri	P	Cronbach’s α
Hastanelerin Bilgi, Kaynak ve İletişim Yeterliliği (H)	H12	,661	1,000				0,889
	H13	,507	,761	,105	7,270	***	
	H11	,611	,987	,132	7,492	***	
	H8	,686	1,100	,133	8,270	***	
	H7	,661	1,149	,144	7,995	***	
	H6	,749	1,340	,150	8,926	***	
	H5	,623	1,034	,136	7,589	***	
	H10	,674	1,156	,143	8,092	***	
	H9	,689	1,044	,127	8,237	***	
	H4	,653	1,091	,138	7,876	***	
	H3	,627	,974	,127	7,667	***	
	H2	,453	,737	,130	5,666	***	
H1	,441	,782	,142	5,517	***		
Bilim Kurulunun Faaliyetleri (BK)	BK6	,753	1,000				0.893
	BK5	,781	1,032	,099	10,447	***	
	BK3	,782	,955	,091	10,457	***	
	BK4	,856	1,081	,093	11,571	***	
	BK2	,813	1,010	,092	10,980	***	
	BK1	,555	,654	,090	7,277	***	
Sağlık Bakanlığının Faaliyetleri (SB)	SB5	,749	1,000				0.677
	SB4	,652	,743	,093	7,962	***	
	SB2	,578	,711	,104	6,834	***	
	SB3	,696	,831	,098	8,467	***	
	SB1	,622	,927	,120	7,692	***	
Sağlık Sisteminin Etkinliği (S)	S3	,727	1,000				0.739
	S2	,675	,851	,111	7,689	***	
	S1	,700	1,081	,137	7,903	***	

Regresyon değerleri, gözlenen değişkenlerin, gizli değişkenleri tahmin etme gücünü, yani faktör yüklenimlerini gösterir. Yukarıdaki her ikili ilişki için “p” değerleri 0,05’ten küçük olduğu için faktör yüklenimleri önemlidir. Faktör yüklenimlerinin önemli çıkması maddelerin, faktörlere doğru yüklendiği anlamına gelmektedir. Ayrıca standardize edilmiş regresyon katsayılarının tamamının 0,441 ve daha büyük olması gizli değişkenleri tahmin

etme gücünün, yani her bir maddenin faktör yüklenimlerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Aşağıdaki Tablo 4’te literatürde genel kabul gören iyilik uyum indeksi değerleri analiz sonrası elde edilen değerler gösterilmiştir.

Tablo 4. Ölçüm modeli uyum iyiliği indeksleri

Genel Model Uyumu	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Elde Edilen Uyum Değerleri
χ^2/df	≤ 3	≤ 5	1,699
NFI	$\geq 0,95$	$\geq 0,90$	0,868
CFI	$\geq 0,95$	$\geq 0,90$	0,903
IFI	$\geq 0,95$	$\geq 0,90$	0,905
RMSA	$< 0,05$	$< 0,08$	0,062
SRMR	$< 0,05$	$< 0,08$	0,070
RMR	$< 0,05$	$< 0,08$	0,050

Tablo 4’te görüldüğü üzere elde edilen sonuçlar, önerilen araştırma modelinin uyum indekslerinin kabul edilebilir uyum düzeyinde olduğunu göstermektedir. Doğrulayıcı faktör analizleri ile elde edilen bulgular, modelin yapı geçerliliğinin sağlandığını göstermektedir. Yapı geçerliliği, doğrulayıcı faktör analizi ile teyit edilmiştir. Güvenilirlik katsayısı Alfa= 0,849 olarak bulunmuştur. Tablo 3’teki değerlere göre COVID-19 salgın yönetim sürecinde etkili olan faktörlerin belirlenmesine yönelik ölçeğin alt boyutlarının cronbach α güvenilirlik katsayıları incelendiğinde bu katsayının sırasıyla “Bilim Kurulunun Faaliyetleri” faktörü için 0.893 olarak, “Hastanelerin Bilgi, Kaynak ve İletişim Yeterliliği ” faktörü için 0.889 olarak, “Sağlık Sisteminin Etkinliği” faktörü için 0.739 olarak ve “Sağlık Bakanlığının Faaliyetleri” faktörü için 0.677 olarak hesaplandığı görülmektedir. Buna göre faktörlerin tamamının yüksek güvenilirlik değerine sahip olduğu söylenebilir.

3.5.Korelasyon Analizi İle İlgili Bulgular

Yapılan korelasyon analizi sonucuna göre; “Hastanelerin Bilgi, Kaynak ve İletişim Yeterliliği”, “Bilim Kurulunun Faaliyetleri”, “Sağlık Bakanlığının Faaliyetleri” ve “Sağlık Sisteminin Etkinliği” faktörleri arasında pozitif bir ilişki olduğu Tablo 4’de görülmektedir.

Tablo 5. Korelasyon Matrisi

		H	BK	SB	S
Hastanelerin Bilgi, Kaynak ve İletişim Yeterliliği (H)	Pearson Correlation	1	,208**	,324**	,470**
	Sig. (2-tailed)		,005	,000	,000
	N	400	400	400	400
Bilim Kurulunun Faaliyetleri (BK)	Pearson Correlation	,208**	1	,188*	,154*
	Sig. (2-tailed)	,005		,011	,038
	N	400	400	400	400
Sağlık Bakanlığının Faaliyetleri (SB)	Pearson Correlation	,324**	,188*	1	,405**
	Sig. (2-tailed)	,000	,011		,000
	N	400	400	400	400
Sağlık Sisteminin Etkinliği (S)	Pearson Correlation	,470**	,154*	,405**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,038	,000	

	N	400	400	400	400
--	---	-----	-----	-----	-----

Tablodan da görüleceği üzere; hastanelerin bilgi, kaynak ve iletişim yeterliliği ile bilim kurulunun faaliyetleri arasında düşük düzey bir ilişki ($r=0,208$); hastanelerin bilgi, kaynak ve iletişim yeterliliği ile Sağlık Bakanlığının faaliyetleri arasında orta düzey bir ilişki ($r=0,324$), hastanelerin bilgi, kaynak ve iletişim yeterliliği ile sağlık sisteminin etkinliği arasında orta düzey bir ilişki ($r=0,470$), bilim kurulunun faaliyetleri ile Sağlık Bakanlığının faaliyetleri arasında düşük düzey bir ilişki ($r=0,188$), bilim kurulunun faaliyetleri ile sağlık sisteminin etkinliği arasında düşük düzey bir ilişki ($r=0,154$), Sağlık Bakanlığının faaliyetleri ile sağlık sisteminin etkinliği arasında orta düzey bir ilişkinin ($r=0,405$) var olduğu tespit edilmiştir.

4. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmanın amacı, COVID-19 salgın yönetim sürecinin etkililiğini analiz etmek ve bu salgın yönetim sürecinde etkili olan faktörleri belirlemektir. Araştırma Düzce Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesinde 400 sağlık personeli ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri yüz yüze anket tekniği ile toplanmıştır.

Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda araştırmanın temel değişkenleri 4 boyuttan ve 26 sorudan oluşmuştur. Araştırmanın temel değişkenleri; “Hastanelerin Bilgi, Kaynak ve İletişim Yeterliliği”, “Bilim Kurulunun Faaliyetleri”, “Sağlık Bakanlığının Faaliyetleri” ve “Sağlık Sisteminin Etkinliği” şeklinde adlandırılmıştır.

Ayrıca doğrulayıcı faktör analizi ile “Hastanelerin Bilgi, Kaynak ve İletişim Yeterliliği”, “Bilim Kurulunun Faaliyetleri”, “Sağlık Bakanlığının Faaliyetleri” ve “Sağlık Sisteminin Etkinliği” değişkenleri arasındaki yapısal ilişkinin kabul edilebilir uyum indeksine sahip olduğu görülmüştür. Tüm değişkenler için yapılan güvenilirlik analizinde, ölçeklerin yüksek güvenilirlik derecesine sahip olduğu görülmüştür. Güvenilirlik katsayısı Alfa= 0,849 olarak bulunmuştur.

Araştırmanın temel faktörleri arasında yapılan korelasyon analizine göre; hastanelerin bilgi, kaynak ve iletişim yeterliliği ile bilim kurulunun faaliyetleri arasında düşük düzey bir ilişki ($r=0,208$); hastanelerin bilgi, kaynak ve iletişim yeterliliği ile Sağlık Bakanlığının faaliyetleri arasında orta düzey bir ilişki ($r=0,324$), hastanelerin bilgi, kaynak ve iletişim yeterliliği ile sağlık sisteminin etkinliği arasında orta düzey bir ilişki ($r=0,470$), bilim kurulunun faaliyetleri ile Sağlık Bakanlığının faaliyetleri arasında düşük düzey bir ilişki ($r=0,188$), bilim kurulunun faaliyetleri ile sağlık sisteminin etkinliği arasında düşük düzey bir ilişki ($r=0,154$), Sağlık Bakanlığının faaliyetleri ile sağlık sisteminin etkinliği arasında orta düzey bir ilişkinin ($r=0,405$) var olduğu tespit edilmiştir.

COVID-19 salgın yönetim süreci birçok kurumun işbirliğini gerektirmektedir. Bu nedenle de ülkemizde Bakanlıklar, Bilim Kurulu ve hastanelerin koordinasyonu sayesinde sürecin etkin bir şekilde yönetimi sağlanmaktadır. Başarılı salgın yönetimi, temel halk sağlığı ilkelerinin (vaka tanımı, erken laboratuvar onayı), kapsayıcı bir yönetim yaklaşımı (karar alma sürecine personel-öğrenci katılımı) ve çoklu iletişim stratejilerinin kullanılmasını gerektirir (Anglin-Brown vd., 2011). Araştırma kapsamında salgın yönetim sürecinin etkililiği

kapsamında; hastanelerin bilgi, kaynak ve iletişim yeterliliği, bilim kurulunun faaliyetleri, Sağlık Bakanlığının faaliyetleri ve sağlık sisteminin etkinliği süreçleri değerlendirilmiştir.

Çalışma tüm dünyayı etkileyen bir sürecin yönetim başarısı ve dinamikleri konusunda araştırmacılara, öğrencilere, politika yapıcılara yol göstermeyi hedeflemektedir. Çalışmanın bir takım sınırlılıkları mevcuttur. Çalışma sadece bir hastane bazındaki sağlık personellerine yönelik gerçekleştirilmiştir. Ayrıca çalışma vaka sayılarının yüksek olduğu bir zaman diliminde gerçekleştirildiği için yüz yüze anket uygulama süreci uzun sürmüştür. Gelecekte yapılacak çalışmalarda toplum ve sağlık politika yapıcıları da çalışmaya dâhil edilerek kapsamı geliştirilebilir. Ayrıca farklı ikinci basamak sağlık kuruluşlarının ve farklı illerdeki hastanelerin de çalışmaya dâhil edilmesi çalışmanın kalitesini arttıracaktır.

Kaynakça

- Altakarlı, N. S. (2020). China's response to the COVID-19 outbreak: a model for epidemic preparedness and management. *Dubai Medical Journal*, 3(2), 44-49. <https://doi.org/10.1159/000508448>
- Anglin-Brown, B., Mullings, J., & James, K. (2011). Epidemic management: a Caribbean university's response to the 2009 H1N1 outbreak. *West Indian Medical Journal*, 60(2), 203-207. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/21942128/>
- Ataguba, O. A., & Ataguba, J. E. (2020). Social determinants of health: the role of effective communication in the COVID-19 pandemic in developing countries. *Global Health Action*, 13(1):1788263. <https://doi.org/10.1080/16549716.2020.1788263>.
- Bemah, P., Baller, A., Cooper, C., Massaquoi, M., Skrip, L., Rude, J. M., ... & Fall, I. S. (2019). Strengthening healthcare workforce capacity during and post Ebola outbreaks in Liberia: an innovative and effective approach to epidemic preparedness and response. *The Pan African Medical Journal*, 33(Suppl 2):9. <https://doi.org/10.11604/pamj.supp.2019.33.2.17619>.
- Darıcı, M. (2020). Politika yapım süreçlerinde bilim insanlarının rolleri: COVID-19 ile mücadele kapsamında oluşturulan bilim kurulu örneği. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 464-472. <https://doi.org/10.48145/gopsbad.767226>
- Demirbilek, Y., Pehlivan Türk, G., Özgüler, Z. Ö., & Meşe, E. A. (2020). COVID-19 outbreak control, example of ministry of health of Turkey. *Turkish Journal of Medical Sciences*, 50(SI-1), 489-494. <https://doi.org/10.3906/sag-2004-187>
- Desai, A. N., Kraemer, M. U., Bhatia, S., Cori, A., Nouvellet, P., Herringer, M., ... & Lassmann, B. (2019). Real-time epidemic forecasting: challenges and opportunities. *Health Security*, 17(4), 268-275. <https://doi.org/10.1089/hs.2019.0022>
- Duygulu, S., Açıl, S. B., Özdemir, E. K., & Erdat, Y. (2020). COVID-19 Salgını: Yönetici Hemşirelerin Rol ve Sorumlulukları. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 7(Özel Sayı), 34-46. <https://doi.org/10.31125/hunhemsire.776215>
- Finegan, O., Fonseca, S., Guyomarc'h, P., Mendez, M. D. M., Gonzalez, J. R., Tidball-Binz, M., & on the Management, I. A. G. (2020). International Committee of the Red Cross

- (ICRC): General guidance for the management of the dead related to COVID-19. *Forensic Science International: Synergy*, 2, 129-137.
- Fu, L., Wang, X., Wang, D., Griffin, M. A., & Li, P. (2020). Human and organizational factors within the public sectors for the prevention and control of epidemic. *Safety Science*, 131 (2020), 104929, <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2020.104929>
- Gaeta, G. (2020). Social distancing versus early detection and contacts tracing in epidemic management. *Chaos, Solitons & Fractals*, 140, 110074. <https://pesquisa.bvsalud.org/global-literature-on-novel-coronavirus-2019-ncov/resource/pt/covidwho-654406>
- Ghosh, R., & Kumar, S. (2020). Mobile health applications during epidemic management in India: a review. *EAI Endorsed Transactions on Smart Cities*, 5(13), e1. <http://dx.doi.org/10.4108/eai.5-10-2020.166546>
- Habersaat, K. B., Betsch, C., Danchin, M., Sunstein, C. R., Böhm, R., Falk, A., ... & Butler, R. (2020). Ten considerations for effectively managing the COVID-19 transition. *Nature Human Behaviour*, 4(7), 677-687. <https://doi.org/10.1038/s41562-020-0906-x>.
- Nguyen, H. C., Hguyen, M. H., Do, B. N., Tran, C. Q., Nguyen, T. T. P..... Duong, T. V. (2020). People with suspected COVID-19 symptoms were more likely depressed and had lower health-related quality of life: the potential benefit of health literacy. *Journal of Clinical Medicine*. 9(4), 965-965. <https://doi.org/10.3390/JCM9040965>
- Kaya, Ş. (2020). Yeni koronavirüs enfeksiyonu'nun (covıd-19) yönetiminde toplum temelli önleyici girişimler ve önemi. *Journal of International Social Research*, 13(75). <https://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=ae524818-5766-4233-94a9-e2a34e7fd0f6%40sessionmgr4008>
- Kretchy, I. A., Asiedu-Danso, M., & Kretchy, J. P. (2021). Medication management and adherence during the COVID-19 pandemic: perspectives and experiences from low- and middle-income countries. *Research in Social and Administrative Pharmacy*, 17(1), 2023-2026. <https://doi.org/10.1016/j.sapharm.2020.04.007>
- Matua, G. A., Wal, D. M. V. D., & Locsin, R. C. (2015). Ebola hemorrhagic fever outbreaks: strategies for effective epidemic management, containment and control. *Brazilian Journal of Infectious Diseases*, 19(3), 308-313. <https://doi.org/10.1016/j.bjid.2015.02.004>
- Mayorga, L., Samartino, C. G., Flores, G., Masuelli, S., Sánchez, M. V., Mayorga, L. S., & Sánchez, C. G. (2020). Detection and isolation of asymptomatic individuals can make the difference in COVID-19 epidemic management. *medRxiv*. <https://doi.org/10.1101/2020.04.23.20077255>
- Pala, S. Ç., & Metintaş, S. (2020). COVID-19 pandemisinde sağlık çalışanları. *Estüdam Halk Sağlığı Dergisi*, 5, 175-187. <https://doi.org/10.35232/estudamhsd.789806>
- Sahoo, B. K., & Sapra, B. K. (2020). A data driven epidemic model to analyse the lockdown effect and predict the course of COVID-19 progress in India. *Chaos, Solitons & Fractals*, 139, 110034. <https://doi.org/10.1016/j.chaos.2020.110034>

- Shappell, S. A., & Wiegmann, D. A. (2000). The human factors analysis and classification system–HFACS [microform]: final report/Scott A. Shappell, Douglas A. Wiegmann. Washington, DC: Office of Aviation Medicine, U.S. Dept. of Transportation, Federal Aviation Administration; Springfield, Va.: This document is available to the public through the National Technical Information Service
- Singh, D. R., Sunuwar, D. R., Karki, K., Ghimire, S., & Shrestha, N. (2020). Knowledge and perception towards universal safety precautions during early phase of the COVID-19 outbreak in Nepal. *Journal of Community Health*, 45, 1116-1122. <https://doi.org/10.1007/s10900-020-00839-3>
- Smith, K. M. (2016). Using Technology in Biosurveillance and Epidemic Management. *CIN: Computers, Informatics, Nursing*, 34(11), 485-489. <https://doi.org/10.1097/CIN.0000000000000300>
- Tang, K. H. D. (2020). Movement control as an effective measure against COVID-19 spread in Malaysia: an overview. *Journal of Public Health*, 1-4. <https://doi.org/10.1007/s10389-020-01316-w>
- Temiz, M. Z., Yürük, E., Kandıralı, E., Semerciöz, A., & Müslümanoğlu, A. Y. (2021). The urological practice and contribution to the general health system of the EBU accredited urology clinic during the first month of COVID-19 pandemic: An analysis from a tertiary center declared as a national COVID-19 pandemic hospital in Turkey. *Turkish Journal of Urology*, 47(1), 43-50. <https://doi.org/10.5152/tud.2020.20362>
- Turan, A., & Çelikyay, H. H. (2020). Türkiye’de KOVID-19 ile mücadele: politikalar ve aktörler. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(1), 1-25. <https://doi.org/10.33712/mana.733482>
- Yanez, A., Duggan, J., Hayes, C., Jilani, M., & Connolly, M. (2017, October). Pandemcap: Decision support tool for epidemic management. In 2017 IEEE Workshop on Visual Analytics in Healthcare (VAHC) (pp. 24-30). IEEE.
- Yılmaz, E. A. (2020). Koronavirüs sonrası küreselleşme hareketleri ve ulus devletlerin konumu. *Turkish Studies-Social*, 15(4), 2219-2232. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.43171>
- Zhang, Q., Wu, Y., Li, M., & Li, L. (2021). Epidemic Prevention During Work Resumption: A Case Study of One Chinese Company's Experience. *Frontiers in Public Health*, 8, 1061. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2020.596332>

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

TÜKETİCİLERİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ İLE SOSYAL YARDIMLAŞMA ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İRDELENMESİ

Yusuf ÖCEL¹
Selim ÖZKURT²

Öz

Bu çalışmanın temel amacı tüketicilerin demografik yapıları ile sosyal yardımlaşma arasındaki ilişkinin irdelenmesidir. Bu doğrultuda Düzce ili evreninde kolayda örnekleme yöntemi ile 20 yaş üstü 409 kişiden online ortamda anket toplanmıştır. SPSS paket programı kullanılarak frekans, açımlayıcı faktör ki-kare, t-testi ve tek yönlü ANOVA testleri yapılmıştır. Yapılan frekans analizleri sonucunda katılımcıların sırasıyla en fazla “ara sıra maddi yardımda bulunduğum birileri vardır” ve “Ara sıra manevi yardımda bulunduğum birileri vardır” ifadelerine katılım sağladığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca en fazla manevi yardımın yapıldığı, maddi yardımın ise ikinci sırada yer aldığı sonucu ortaya çıkmıştır. En az yapılan yardım türünün ise fiziksel destek olduğu ortaya çıkmıştır. Yapılan açımlayıcı faktör analizleri sonucunda sosyal yardımlaşma ile ilgili iki faktör ortaya çıkmıştır. Bu faktörler istekli sosyal yardımda bulunma ve isteksiz sosyal yardımda bulunma olarak isimlendirilmiştir. Yapılan t-testi ve tek yönlü ANOVA analizleri sonucunda katılımcıların maddi ve manevi yardımda bulunma davranışlarına yönelik gelir grupları arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Ki-kare analizi sonucunda ise maddi yardımda bulunma durumu ile tüm demografik özellikler arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Manevi yardımda bulunma durumu ile sadece cinsiyet grubu arasında anlamlı ilişki ortaya çıkmıştır.

Anahtar kelimeler: Demografik özellikler, Sosyal yardımlaşma, Maddi yardım, Manevi yardım.

JEL kodları: A13, M14, M31,

THE EFFECT OF CONSUMER PERSONALITY STRUCTURE ON SOCIAL AID

Abstract

The main purpose of this study is to investigate the relationship between demographic features of consumers and social assistance. A questionnaire is collected from 409 people over the age of 20 using the convenience sampling method in the population of Düzce. Frequency, factor, chi-square, t-test and one-way ANOVA tests are performed using the SPSS package program. As a result of the frequency analysis, it was found that the most frequently stated statement of the participants is "There is someone to whom I occasionally helped financially (68.2%)". The result "There are some people I occasionally help spiritually with (60.1%)" came in second. In addition, it is found that the highest spiritual support (72.5%) is provided, and financial support (69.3%) ranked second. It is revealed that the least support type is physical support (23.9%). As a result of the factor analysis, two factors related to social assistance emerged. These factors are named as willing to provide social assistance and reluctant to provide social assistance. As a result of the t-test and one-way ANOVA analysis, significant differences are determined regarding the income group, financial and spiritual support groups. As a result of the chi-square analysis, significant relationships are found between the state of financial support and all demographic characteristics. A significant relationship has emerged between the state of providing spiritual support and only the gender group.

Keywords: Demographic features, Social aid, Financial support, Spiritual support.

JEL codes: A13, M14, M31

¹ Doç. Dr., Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi İşletme Bölümü, yusufocel@duzce.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4555-7035

² Düzce Üniversitesi, slmzkrt81@windowslive.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6099-6407>

1. Giriş

Yoksulluk kavramı günümüzde çok boyutlu ve evrensel bir sorun haline gelmiştir. Küresel olarak incelendiğinde yoksulluk hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin ortak problemidir. Yoksulluk seviyesinin başta Afrika olmak üzere tüm dünyada çok yüksek düzeylere ulaşması, bu sorunun dünya çapında ortak bir gözle incelenmesi gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Dünya bankası verilerine göre 800 milyon insan aç yaşamakta, buna rağmen dünya nüfusunun %10'u dünya toplam gelirinin %70'ini almaktadır (Koç, 2016). Evcil hayvan mama pazarının büyüklüğü bile dünya da 69 milyar dolar (130 civarında ülkenin milli gelirinden daha fazla) civarındadır (Sermayeyi kediye yükledik, 2012). Esasında az gelişmişlikle doğrudan ilişkili gibi görünen bu kavram gelişmiş ülkelerde de varlığını sürdürebilmektedir. Neden ve sonuçları çok çeşitlilik gösterdiği ve farklı farklı kesimleri etkilediğinden dolayı yoksulluk birbirinden farklı siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel yapıdaki toplumların ortak sorunu durumundadır. Bu sorunla mücadelede sosyal yardımların değeri çok önemli boyuttadır.

Yoksullukla başa çıkabilmek adına önemli yer tutan sosyal yardımlaşma kökenleri çok eskilere dayanan bir kavramdır. Geçmişten bugüne kadar ele alındığında, birbirinden farklı disiplinlerin ilgisini çekmesi, sosyal yardımlaşma kavramının çok kapsamlı bir konu olduğunu adeta kanıtlar niteliktedir.

İhtiyaç sahiplerine asgari seviyede bir yaşam düzeyi sunabilmeyi hedefleyen sosyal yardımların merkezinde insanlar vardır. Günümüzde incelendiğinde sosyal yardımı başta formel olarak devletlerin sağladığı bilinse de, bunun dışında informel olarak diğer toplumsal aktörlerin rolü de göz ardı edilememektedir. Bu konuda yapılan bir çalışmada (Ergün, Gül ve Cantürk, 2017) günümüze doğru gelindikçe formel sosyal yardımlaşmanın yanında informel yani bireyselleştirilmiş, kişisel yardımların da önem arz ettiği belirtilmektedir. Bu noktada kişilerin demografik özellikleri ile sosyal yardım arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışma literatüre katkıda bulunma açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın amacı tüketicilerin demografik özellikleri ile sosyal yardımlaşma arasındaki ilişkinin irdelenmesidir. Çalışma tüketiciler içerisinde sosyal yardımlaşmaya demografik özellikleri bakımından hangi tüketicilerin daha fazla önem gösterdiğini ortaya çıkarmak adına toplumsal önem arz etmektedir.

1.1.Sosyal Yardımlaşma

Yardım; paylaşma, rahatlatma, gönüllü yardım ve hatta olumlu duyguların paylaşılması olarak düşünülebilir (Denham, 1998). Düzgüner (2019)'e göre ise yardım etme davranışı, bir tür pro-sosyal davranış olup gönüllü ya da zorunlu yardım durumları söz konusu olabilmektedir. İstekli yardım anlaşılması daha kolay bir olgu iken isteksiz yardım ise bir kurumda çalışanlardan belli bir derneğe bağış yapmalarının zorunlu tutulması örnek olarak gösterilebilir. Konu ile ilgili yapılan bir çalışmada (Alacahan ve Duman, 2011) katılımcıların mezhepleri ile istekli ve isteksiz yardımlar boyutu arasındaki ilişki analizinden alevilerin sadaka vermeye daha seküler ve sosyal yardımlaşma temelinde yaklaştığı, sünnilerin ise daha çok dini vecibe olarak değerlendirdikleri sonucu ortaya çıkmıştır.

Geçmişte “içtimai muavenet ve tesanüd” olarak adlandırılan sosyal yardımlaşma ve dayanışma “toplum içerisindeki bireylerin birbirlerini gözetmeleri, aralarında oluşmuş dayanışma duygusunu devam ettirip, daha da geliştirmelerini ifade eden” bir kavramdır ve insanların birlikte yaşamlarını sürdürmeye başladığı günden bugüne dek devamlılığını sürdürmüştür. Toplumlarda meydana gelen değişimlerle de hem anlam hem de müessese olarak gelişip varlığını sürdürmüştür (Ballar, 2008).

Sosyal yardım, olağanüstü bir durum sebebiyle ya da sosyal güvenlik kapsamı içerisinde bulunmadıkları için veya sosyal güvenlikten faydalansalar bile bu sistemin sağladığı işçi emekliliği, işsizlik ödeneği gibi desteklerin yeterli olmaması nedeni ile yoksul olanlara sağlanan gelir transferleridir (Arın, 2013). Söz konusu sosyal yardım kavramı bünyesinde bazı özellikleri barındırır. Bu özellikler (Çengelci, 1993):

- Sosyal yardım, sosyal güvenlik hizmetlerinin yerine getirilmesi için kullanılan bir yöntemdir.
- Sosyal yardım, kapsam olarak sosyal hizmetler içerisine girmektedir.
- Sosyal yardımlarda ihtiyaç sahiplerine yardımlar karşılıksız verilmektedir.
- Sosyal yardımların bir sosyal güvenlik hizmeti olarak kabul edilebilmesi ancak kanunla düzenlenmiş oldukları ve resmi veya yarı resmi nitelikteki kuruluşlar tarafından yürütüldükleri takdirde gerçekleşir.
- Sosyal yardımlar, maddi anlamda parasal olarak yapılabileceği gibi nesnel yardımlar ve yetiştirme, bakım, tedavi, rehabilite gibi hizmet yönü ağır basan aynı sosyal gelirler olarak da yapılabilmektedir.
- Sosyal yardımlarda kişilerin yoksulluklarının araştırılması ve kontrolü bir kural olduğu için faydalanacak kişilerin ihtiyaçlarının şekli ve şiddeti ölçü olarak kullanılmaktadır.
- Sosyal yardımların amacı kişileri, durumlarına ve özelliklerine göre, en kısa zamanda kendilerine bakabilecek hale getirerek yoksulluktan kurtarma amacı taşımaktadır.

Sosyal yardımlar yardım tipleri bakımından üç evreye ayrılmıştır (Karadoğan, 2012). Bunların ilkinde geleneksel dayanışma içerisinde ve genellikle dini motiflerle örülmüş “muhafazakâr” sosyal yardımlar adı verilmiştir. Bu tarz yardımlar dini bir vecibe olarak sağlanan yardımlardır. Daha sonrasında ise “seküler” sosyal yardımlar olarak isimlendirilen yardımlardan bahsedilmiştir. Bu yardımlarda devletin ön planda olduğundan ve bu yardımların devletin görevi ve sorumluluğu olduğundan söz edilmiştir. Merkezi devlet yönetimince gerçekleştirilen bu yardımlar yine devlet eliyle denetlenirken, bu yardımlardan faydalananlar ise bir vatandaş olarak hak niteliğinde yararlanırlar. Son olarak neo-liberal politikalarla ortaya çıkmış yeni bir sosyal yardım anlayışı olan ve yeni bir “sosyal yurttaş” modeli ortaya koyan “neo-liberal” sosyal yardımlardır. Bu dönemde sosyal yardımlar “hak niteliği” özelliğini yitirerek, “yoksul” kavramının tanımlaması yapıлып sadece “yoksul” olarak belirlenenler bu yardımlardan yararlanmışlardır.

Sosyal yardımlar iki türde ortaya çıkabilmektedir. Bunlardan ilki maddi sosyal yardımda bulunma diğeri ise manevi sosyal yardımda bulunmaktır. Maddi sosyal yardıma örnek olarak para, gıda, giyim vb. yardımlar gösterilebilir. Manevi sosyal yardımlara ise psikolojik yardımlar, sevgi göstermek, muhtaç kişiye yanında olduğunu hissettirmek gibi daha çok duygusal yardımlar örnek verilebilir. Bu noktada devletin veya toplumun yapısına göre sosyal yardımda bulunma davranışlarının algılanışı da değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin Güney ve Konak (2016) Suriyeli mültecilere yapılan yardımları toplumun nasıl algılandığı ile ilgili çalışma yapmışlardır. Yaptıkları çalışmada Suriyelilere yapılan maddi yardım konusunda olumsuz yaklaşım sergilerken manevi yardım konusunda olumlu bir tutum sergilemişlerdir.

Bir başka çalışmada (Pekçetin ve Ayla, 2019) eğitim alanı açısından inceleme yapılmış ve iki farklı bölümde okuyan öğrencilerin maddi ve manevi anlamda yardım düzeyleri ölçülmüştür. Sonuçlara göre bölümlerden birinde (Sağlık yönetimi) eğitim gören birinci sınıf öğrencilerin yardımseverlik düzeyi aynı bölümün dördüncü sınıfında eğitim görenlerden ve diğeri bölümde (Fizik tedavi ve rehabilitasyon) öğrenim gören birinci sınıf öğrencilerden daha yüksek düzeyde ortaya çıkmıştır. Buna göre kişilerin hem eğitim alanı hem de eğitim düzeyi değiştikçe yardımseverlik davranışlarının da değiştiği söylenebilir.

2. Yöntem

Bu araştırmanın temel amacı tüketicilerin demografik yapıları ile sosyal yardımlaşma arasındaki ilişkinin irdelenmesidir. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak nicel yöntem, veri toplama tekniği olarak anket kullanılmıştır. Anket verileri ile ilgili demografik özellikleri belirlemek için kategorik ölçekler kullanılırken sosyal yardımlaşma değişkenleri ile ilgili özellikleri belirlemek için beşli likert ölçeği kullanılmıştır (1-kesinlikle katılmıyorum, 2-katılmıyorum, 3-orta düzeyde katılıyorum, 4-katılıyorum, 5-kesinlikle katılıyorum). Sosyal yardımlaşma ile ilgili ifadeler için Uçar (2010) tarafından geliştirilen ölçek dikkate alınmıştır. Araştırmadan elde edilen verilerin istatistiksel analizinin yapılmasında da SPSS paket programı kullanılmıştır.

Araştırmanın amacı ve probleminde hareketle oluşturulan temel hipotez ve alt hipotezler aşağıda gösterilmektedir:

Temel hipotez H₁: “Tüketicilerin demografik özellikleri ile istekli sosyal yardımda bulunma arasında ilişki vardır”

Alt hipotezler:

H_{1a}: Tüketici demografik özelliklerinden a) cinsiyet ile istekli sosyal yardımda bulunma arasında ilişki vardır.

H_{1b}: Tüketici demografik özelliklerinden b) yaş ile istekli sosyal yardımda bulunma arasında ilişki vardır.

H_{1c}: Tüketici demografik özelliklerinden c) eğitim ile istekli sosyal yardımda bulunma arasında ilişki vardır.

H_{1d}: Tüketici demografik özelliklerinden d) meslek ile istekli sosyal yardımda bulunma arasında ilişki vardır.

H_{1e}: Tüketici demografik özelliklerinden e) medeni durum ile istekli sosyal yardımda bulunma arasında ilişki vardır.

H_{1f}: Tüketici demografik özelliklerinden f) gelir ile istekli sosyal yardımda bulunma arasında ilişki vardır.

H_{1g}: Tüketici demografik özelliklerinden g) maddi yardımda bulunma ile istekli sosyal yardımda bulunma arasında ilişki vardır.

H_{1h}: Tüketici demografik özelliklerinden h) manevi yardımda bulunma ile istekli sosyal yardımda bulunma arasında ilişki vardır.

Temel hipotez H₂: “Tüketicilerin demografik özellikleri ile isteksiz sosyal yardımda bulunma arasında ilişki vardır”

Alt hipotezler:

H_{2a}: Tüketici demografik özelliklerinden a) cinsiyet ile isteksiz sosyal yardımda bulunma arasında ilişki vardır.

H_{2b}: Tüketici demografik özelliklerinden b) yaş ile isteksiz sosyal yardımda bulunma arasında ilişki vardır.

H_{2c}: Tüketici demografik özelliklerinden c) eğitim ile isteksiz sosyal yardımda bulunma arasında ilişki vardır.

H_{2d}: Tüketici demografik özelliklerinden d) meslek ile isteksiz sosyal yardımda bulunma arasında ilişki vardır.

H_{2e}: Tüketici demografik özelliklerinden e) medeni durum ile isteksiz sosyal yardımda bulunma arasında ilişki vardır.

H_{2f}: Tüketici demografik özelliklerinden f) gelir ile isteksiz sosyal yardımda bulunma arasında ilişki vardır.

H_{2g}: Tüketici demografik özelliklerinden g) maddi yardımda bulunma ile isteksiz sosyal yardımda bulunma arasında ilişki vardır.

H_{2h}: Tüketici demografik özelliklerinden h) manevi yardımda bulunma ile isteksiz sosyal yardımda bulunma arasında ilişki vardır.

Tüketicilerin demografik yapıları ile sosyal yardımlaşma arasındaki ilişkiyi incelemek üzere ulaşılabilecek evreni, Düzce ilinde yaşayan 20 yaş ve üzeri kişiler oluşturmaktadır. Araştırma evreninde yer alan tüketicilerin sosyal yardımlaşma eyleminde buldukları varsayılmaktadır. Saha araştırması 20.05.2020 ile 20.06.2020 tarihleri arasında yapılmıştır. Yapılan bu çalışmada kolayda örneklem yöntemi seçilmiştir. Online anket formu gönderme yöntemi 419 kişiden veriler toplanmıştır. Hatalı eksik doldurulan anketler elendikten sonra geriye kalan 409 anket değerlendirmeye alınmıştır. Toplanan verilere frekans, faktör, t-testi ve tek yönlü ANOVA analizleri uygulanmıştır. Çalışma yapılmadan önce Düzce Üniversitesi

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulundan 14.05.2020 tarihli 2020/88 karar sayılı etik kurulu onayı alınmıştır.

3. Bulgular

3.1. Demografik Bulgular

Bu bölümde katılımcılara kategorik ölçekte yer alan ifadelerin frekans analiz sonuçları gösterilmektedir. Sırasıyla demografik bulgular, katılımcıların yaptıkları sosyal yardım türü ve çeşitleri ile ilgili istatistikleri verilmektedir. İlk olarak demografik bulgular incelenmiştir.

Tablo 1: Demografik bulgular

	Değişkenler	n	%
Cinsiyet	Kadın	195	52,3
	Erkek	214	47,7
Eğitim durumu	İlkokul	13	3,2
	Ortaokul	17	4,2
	Lise	107	26,2
	Lisans	209	51,1
	Lisansüstü	63	15,4
Meslek	İşçi	25	6,1
	Kamu çalışanı	184	45,0
	Emekli	7	1,7
	Ev hanımı	41	10,0
	Serbest meslek	18	4,4
	Öğrenci	65	15,9
	Özel sektör	37	9,0
	Çalışmıyor	32	7,8
Yaş	20-30	144	35,2
	31-40	160	39,1
	41-50	81	19,8
	51- ve üzeri	24	5,9
Medeni durum	Evli	270	66,0
	Bekâr	139	34,0
Gelir	2500 TL ve altı	68	16,6
	2501 – 3500 TL	69	16,9
	3501–4500 TL	52	12,7
	4501–5500 TL	60	14,7
	5501-6500 TL	40	9,8
	6501 – 7500 TL	33	8,1
	7501 TL ve üzeri	87	21,3

Tablo 1 incelendiğinde cinsiyet gurubunda yer alan katılımcıların yaklaşık olarak birbirine yakın oranda araştırmaya katılım gösterdikleri anlaşılmaktadır. Eğitim durumlarına bakıldığında lise ve lisans mezunlarının araştırmaya daha fazla katıldıkları görülmektedir. Meslek grubunda ise en fazla kamu çalışanlarının, daha sonra sırasıyla öğrenci, ev hanımı ve özel sektör çalışanlarının araştırmaya katılım gösterdikleri anlaşılmaktadır. Yaş grubunda ise araştırmaya en fazla katılım gösterenlerin 31-40 yaş grubunda olduğu, daha sonra 20-30 yaş grubunun katılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Medeni durumda ise evlilerin bekârlara göre daha fazla katılım gösterdiği görülmektedir. Gelir gurubunda ise katılımcıların oranlarının birbirine yakın olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırma bulgularından bir diğeri de katılımcıların çevrelerinde bulunan kişilere maddi veya manevi yardımda bulunma durumları ile ilgili davranışlarıdır.

Tablo 2: Çevrenizde maddi yardımda bulunduğunuz birileri var mıdır?

	n	%
Düzenli olarak maddi yardımda bulunduğum birileri vardır.	78	19,1
Ara sıra maddi yardımda bulunduğum birileri vardır.	279	68,2
Hiç maddi yardımda bulunmam.	52	12,7
Toplam	409	100

Tablo 2’de katılımcıların maddi yardımda bulunmaları ile ilgili bulgular yer almaktadır. Katılımcıların en fazla “ara sıra maddi yardımda bulunduğum birileri vardır” ifadesinin yer aldığı anlaşılmaktadır (%68,2). Düzenli maddi yardımda bulunma ve hiç yardımda bulunmama durumu oranları birbirine yakındır. Tablo 3’te katılımcıların manevi yardımda bulunmaları ile ilgili bulgular yer almaktadır.

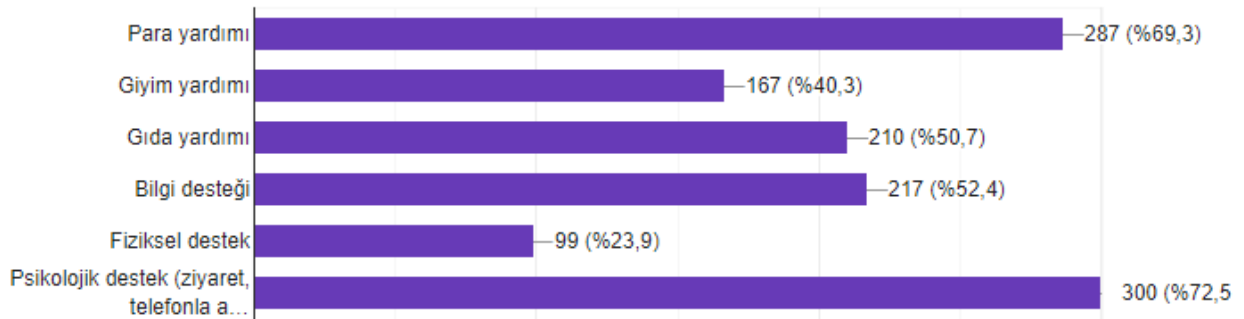
Tablo 3: Çevrenizde manevi yardımda bulunduğunuz birileri var mıdır? (Manevi yardım kısaca duygusal destek vermek)

	N	%
Düzenli olarak manevi yardımda bulunduğum birileri vardır.	143	35,0
Ara sıra manevi yardımda bulunduğum birileri vardır.	246	60,1
Hiç manevi yardımda bulunmam.	20	4,9
Toplam	409	100,0

Tablo 3 incelendiğinde katılımcıların en azla “ara sıra manevi yardımda bulunduğum birileri vardır” ifadesinin yer aldığı anlaşılmaktadır (%60,1). Düzenli maddi yardımda bulunma durumu ise ikinci sıradadır (%35). Hiç manevi yardımda bulunmam davranışına katılım durumu ise düşüktür (%4).

Araştırmanın bir diğeri bulgusu ise hangi tür yardımda bulunulduğu ile ilgilidir (Tablo 4).

Tablo 4: Genellikle ne tür yardım yaparsınız?

Tablo 4 incelendiğinde en fazla manevi yardım denilebilecek psikolojik desteğin %72 oranıyla birinci sırada olduğu anlaşılmaktadır. İkinci sırada ise %69 oranıyla para yardımının geldiği anlaşılmaktadır. Üçüncü sırada yine manevi yardım denilebilecek bilgi desteğinin %52

geldiği, dördüncü sırada ise maddi yardım içerisinde sayılabilecek gıda yardımının %50 geldiği anlaşılmaktadır.

3.2.Açımlayıcı Faktör Analizi Bulguları

Bu bölümde sosyal yardımlaşma ile ilgili açımlayıcı faktör analizi bulguları yer almaktadır. Tablo 5 incelendiğinde sosyal yardımlaşma verileri için yapılan faktör analizi Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterlilik testi ve Barlett testi sonucunun yeterli olduğu görülmektedir (KMO değeri 0,782. Barlett testi sonucu $p < 0,000$). KMO değeri olarak 0.5-1.0 arası değerler kabul edilebilir olarak değerlendirilirken 0.5'in altındaki değerler faktör analizinin söz konusu veri seti için uygun olmadığını göstermektedir. Ayrıca cronbach alpha değerinin de en az 0.7 olması arzu edilir. Ancak alpha katsayısının önemli özelliği ölçekte yer alan madde sayısı arttıkça artmasıdır. Bu çalışmada da olduğu gibi madde sayısı düşük inceleme türü araştırmalarda alpha katsayısının 0.5'e kadar makul kabul edilebileceği öngörülmektedir (Altunışık ve diğ., 2010). Tablo incelendiğinde sosyal yardımlaşma faktör analizi için temel bileşenler analizi ve varimax döndürme tekniği kullanılmıştır. Analiz sırasında ölçekten hiç bir ifade çıkarılmamıştır. Bu maddelerin iki faktör altında toplandıkları Tablo 'de görülmektedir. Tablo incelendiğinde toplam açıklanan varyansın %56,266 olduğu görülmektedir. Bu sonuçla ölçekte yer alan ifadelerin sosyal yardımlaşma davranışını açıklamada iki faktörün kabul edilebilir payı olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Açımlayıcı Faktör analizi bulguları

Alt boy.	İfadeler	Ort.	Faktör yük.	Varyans	Öz değer	Cronbach 's Alpha değeri
İstekli yardımda bulunma	Çevremdeki insanlar bir sosyal yardımlaşma işine girdiğinde onlarla birlikte olmayı isterim.	4,18	,821	39,825	3,584	,809
	Çevremde birinin başı sıkıştıysa ona her türlü desteği veririm.	4,34	,769			
	Genellikle karşılaştığım sosyal yardımlaşma kararlarına uyarım.	4,04	,732			
	Bir karşılık olmadan insanlara yardım ederim.	4,52	,731			
	Sahip olduğum bilgileri insanlarla paylaşıyorum.	4,35	,710			
	Çevremdekiler için sosyal yardım yaparken para kaybetmek benim için sorun değildir.	3,90	,657			
	Çevremde biriyle iş yaparken para kazanmak önemli değildir.	3,64	,458			
İsteksiz yardımda bulunma	Çevremdeki baskıdan dolayı insanlara yardım ederim.	1,67	,870	16,441	1,480	,669
	Çevremde yardıma muhtaç birini gördüğümde bana zarar gelecek endişesiyle yardım etmekten kaçınıyorum.	2,00	,842			

Değerlendirme Kriterleri: Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy:0,782 Approx. Chi-Square: 1189,276

Barlett's Test of Sphericity:0,000 Extraction Method: Principal Components
Rotation Method: Varimax Açıklanan Varyans Toplamı:56,266

3.3.T-testi ve Tek yönlü ANOVA analizi bulguları

Yapılan farklılık analizlerinde demografik özelliklerde cinsiyet, yaş, meslek, medeni durum ve eğitim grupları ile sosyal yardımlaşma boyutlarına yönelik katılımcıların algıları arasında bir fark ortaya çıkmamıştır. Sadece gelir grubuna yönelik katılımcıların algıları arasında bir fark ortaya çıkmıştır. Tablo 6'da gelir grubuna yönelik yapılan ANOVA testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 6: ANOVA Testi Sonuçları

Faktör	Varyansın kaynağı	Kareler Top.	Sd	Kareler Ort.	F	p	Gruplar	n	\bar{x}	
İstekli yardımda bulunma	Gruplar arası	4,630	6	,772	2,267	,037*	2500 TL ve altı	68	3,97	
	Gruplar içi	136,502	401	,340			2501 – 3500 TL	69	4,09	
	Toplam	141,132	407				3501-4500 TL	51	4,26	
	Anlamli fark (A-B); 6501-7500 TL gelir grubu ile 2501-3500 TL gelir grubu arasında anlamli fark vardır.							4501-5500 TL	60	4,10
								5501-6500	40	4,12
								6501 – 7500	33	4,35
								7501 ve üzeri	87	4,19
İstekli yardımda bulunma	Gruplar arası	7,074	2	3,537	10,685	,000*	Düzenli olarak maddi yardımda bulunduğum birileri vardır.	77	4,35	
	Gruplar içi	134,058	405	,331			Ara sıra maddi yardımda bulunduğum birileri vardır.	279	4,13	
	Toplam	141,132	407				Hiç maddi yardımda bulunmam.	52	3,87	
	Anlamli fark (A-B); Tüm gruplar arasında anlamli fark ortaya çıkmıştır.									
İstekli yardımda bulunma	Gruplar arası	8,143	2	4,071	12,399	,000*	Düzenli olarak manevi yardımda bulunduğum birileri vardır.	142	4,32	
	Gruplar içi	132,989	405	,328			Ara sıra manevi yardımda bulunduğum birileri vardır.	246	4,07	
	Toplam	141,132	407				Hiç manevi yardımda bulunmam.	20	3,80	
	Anlamli fark (A-B); Tüm gruplar arasında anlamli fark ortaya çıkmıştır.									

*Gruplar arası farklılık 0,05 düzeyinde anlamlidir.

Analizler sonucunda farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için öncelikle varyansların homojenliği kontrol edilmiştir. Levene testi sonucunda varyansların homojenliği test edilmiştir (gelir-1,174, maddi yardım-2,564, manevi yardım-1,615). Varyansların homojen olması durumunda çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey testi kullanılmıştır.

Tablo 6 incelendiğinde gelir grubu içerisinde 6501-7500 TL gelire sahip katılımcılar ile 2501-3500 TL gelir grubu arasında istekli yardımda bulunma değişkenini algılamaları yönünden anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Bu sonuç doğrultusunda 6501-7500 TL gelire sahip katılımcılar ile 2501-3500 TL gelir grubuna sahip katılımcılara göre daha olumlu bir algı içerisinde olduğu söylenebilir.

Tablo 6 incelendiğinde manevi ve maddi yardımda bulunma grupları ile istekli yardımda bulunma değişkenini algılamaları yönünden anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Tablo incelendiğinde düzenli olarak maddi ve manevi yardımda bulunanların ara sıra maddi/manevi yardımda bulunanlar ve hiçbir zaman maddi ve manevi yardımda bulunmayanlara göre istekli sosyal yardımda bulunma değişkenini daha olumlu algıladıkları söylenebilir.

3.4. Ki-Kare Test sonuçları

Tablo 7’de ise Ki-Kare testi bulguları yer almaktadır. Tablo incelendiğinde demografik özellikler ile sosyal yardımlaşma arasında genel olarak ilişkilerin varlığı görülmektedir. Tablo 7 incelendiğinde ve yüzdeler değerler göz önüne alındığında aşağıdaki detaylı açıklamalar söylenebilir;

Tablo 7: Ki-Kare testi sonuçları

	İlişkili Boyutlar	n	sd	Ki-Kare χ^2	p
Cinsiyet	Çevrenizde maddi yardımda bulunduğunuz birileri var mıdır?	409	2	11,585	,03
	Çevrenizde manevi yardımda bulunduğunuz birileri var mıdır?	409	2	8,724	,013
Yaş	Çevrenizde maddi yardımda bulunduğunuz birileri var mıdır?	409	6	39,143	,000
	Çevrenizde manevi yardımda bulunduğunuz birileri var mıdır?	409	6	7,316	,293
Eğitim durumu	Çevrenizde maddi yardımda bulunduğunuz birileri var mıdır?	409	8	42,825	,000
	Çevrenizde manevi yardımda bulunduğunuz birileri var mıdır?	409	8	9,721	,285
Meslek	Çevrenizde maddi yardımda bulunduğunuz birileri var mıdır?	409	14	68,343	,000
	Çevrenizde manevi yardımda bulunduğunuz birileri var mıdır?	409	14	3,838	,996
Medeni durum	Çevrenizde maddi yardımda bulunduğunuz birileri var mıdır?	409	2	9,425	,009
	Çevrenizde manevi yardımda bulunduğunuz birileri var mıdır?	409	2	3,389	,184
Gelir	Çevrenizde maddi yardımda bulunduğunuz birileri var mıdır?	409	12	82,177	,000
	Çevrenizde manevi yardımda bulunduğunuz birileri var mıdır?	409	12	10,474	,574

Tablo incelendiğinde “Çevrenizde maddi yardımda bulunduğunuz birileri var mıdır?” ifadesi için cinsiyet, yaş, eğitim durumu, meslek, medeni durum ve gelir grupları ile ilişkili olduğu görülmektedir. Fakat “Çevrenizde manevi yardımda bulunduğunuz birileri var mıdır?” ifadesi ile sadece cinsiyet grubu arasında ilişki olduğu söylenebilir. Maddi ve manevi yardımla ilgili ifadeler içerisinde üç farklı ifade yer almaktadır. Bunlar;

- Düzenli olarak maddi/manevi yardımda bulunduğum birileri vardır.
- Ara sıra maddi/manevi yardımda bulunduğum birileri vardır.
- Hiç maddi/manevi yardımda bulunmam.

Ki-kare testi çapraz tablolar incelemesinde toplam 409 katılımcının vermiş olduğu cevaplar dikkate alınarak en fazla orana sahip yanıtın “Çevrenizde maddi/manevi yardımda bulunduğunuz birileri var mıdır?” değişkeni ile daha fazla ilişkili olduğu anlamına gelmektedir. Aşağıdaki sonuçlar bu doğrultuda değerlendirilmektedir.

Cinsiyet grubunun “ara sıra maddi (279 kişi) /manevi (246 kişi) yardımda bulunduğum birileri vardır” ifadesi ile daha fazla ilişkili olduğu çıkan sonuçlar arasındadır. Düzenli olarak yapılan maddi yardım (78 kişi) ile hiç maddi yardımda bulunmam (52 kişi) ifadeleri ile cinsiyet grupları arasındaki ilişki ise birbirine yakın çıkmıştır. Düzenli olarak yapılan manevi yardım yapma durumu (143 kişi) ise ara sıra yapılan manevi yardımdan (20 kişi) sonra ikinci sırada gelmiştir. Ara sıra maddi yardımda bulunma durumunda erkeklerin (152 kişi) kadınlara (127 kişi) göre daha fazla ilişkili olduğu çıkan sonuçlar arasındadır. Ara sıra manevi yardımda bulunma durumunda da erkeklerin (143 kişi) kadınlara (103 kişi) göre daha fazla ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Düzenli maddi yardım etme durumunda ise kadınların (82 kişi) erkeklere (61 kişi) göre daha fazla ilişkili olduğu çıkan sonuçlar arasındadır.

Yaş grubu içerisinde “ara sıra maddi yardımda bulunurum” ifadesi ile 31-40 yaş grubu (108 kişi) arasında daha fazla ilişki olduğu, ikinci sırada 20-30 yaş grubu arasında (98 kişi) daha fazla ilişki olduğu çıkan sonuçlardan anlaşılmıştır. “Ara sıra manevi yardımda bulunurum” ifadesi ile 31-40 yaş grubu (103 kişi) arasında da daha fazla ilişki olduğu, ikinci sırada 20-30 yaş grubu arasında (79 kişi) daha fazla ilişki olduğu çıkan sonuçlardan

anlaşılmıştır. Toplamda bakıldığında maddi/manevi yardımda en fazla “ara sıra maddi/manevi yardımda bulunurum” ifadesi ile 20-30 yaş grubu ve 31-40 yaş grubu arasında daha fazla ilişkinin olduğu söylenebilir.

Eğitim grubu içerisinde “ara sıra maddi yardımda bulunurum” ifadesi ile lise (75 kişi) ve üniversite (150 kişi) grupları arasında daha fazla ilişkinin olduğu çıkan sonuçlar arasındadır. “Ara sıra manevi yardımda bulunurum” ifadesi ile yine lise (66 kişi) ve üniversite (122 kişi) grupları arasında daha fazla ilişkinin olduğu çıkan sonuçlar arasındadır. “Düzenli manevi yardımda bulunurum” ifadesi ile üniversite mezunları (79 kişi) arasında da yüksek ilişkinin olduğu söylenebilir. Toplamda bakıldığında mezuniyet grupları ile “ara sıra maddi (279 kişi) / manevi (246 kişi) yardımda bulunurum” ifadeleri arasında yüksek oranda ilişkinin olduğu çıkan sonuçlar arasındadır. Ayrıca “düzenli olarak manevi yardımda bulunurum (143 kişi)” ifadesi ile mezuniyet grupları arasında da yüksek oranda ilişkinin olduğu söylenebilir.

Meslek grubu içerisinde kamu çalışanlarının maddi yardımda bulunma durumu (ara sıra, 133 kişi; düzenli, 46 kişi) ile arasında yüksek ilişkinin olduğu görülmektedir. Daha sonra öğrenciler (ara sıra, 42 kişi), özel sektör çalışanı (28 kişi) ve ev hanımları (ara sıra, 26 kişi) ile maddi yardımda bulunma durumu arasında ilişkinin daha fazla olduğu söylenebilir. Diğer gruplarda ise ilişki çok düşüktür. Manevi yardımda bulunma durumu ile gruplar arasındaki ilişkide maddi yardımda ortaya çıkan sonuçlarla benzerdir. Toplamda ise yine “ara sıra maddi (279 kişi) / manevi (246) yardımda bulunurum” ifadesi ile gruplar arasından yüksek oranda ilişkinin olduğu çıkan sonuçlar arasındadır.

Medeni durum grubu içerisinde “ara sıra maddi ve manevi yardımda bulunma” durumu ile en fazla ilişkinin olduğu grup evlilerdir (maddi yardım, 188 kişi; manevi yardım, 170 kişi). Bekâr grubunda ise ara sıra maddi (91 kişi) ve manevi (76) yardımda bulunma durumu arasında bir ilişki bulunmaktadır.

4. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada katılımcıların demografik özellikleri ile sosyal yardımlaşma arasındaki ilişkiyi araştırmak adına frekans, faktör, ki-kare, t-testi ve tek yönlü ANOVA testleri yapılmıştır. Yapılan analizlerden ortaya çıkan sonuçlar aşağıda değerlendirilmektedir.

İlk olarak yapılan faktör analizi sonuçlarına göre ölçekte kullanılan maddelerin iki boyut altında toplandığı sonucu ortaya çıkmıştır. Ölçekteki ifadeler değerlendirildiğinde bu boyutlara sırasıyla “istekli yardımda bulunma” ve “isteksiz yardımda bulunma” isimleri verilmiştir. Uçar’ın (2010) yaptığı çalışmada tek faktör “yardım” ismiyle adlandırılırken ve %41 varyans oranı mevcutken bu çalışmada hem faktör sayısı iki olarak ortaya çıkmıştır. Hem de varyans oranı %56 civarında ortaya çıkmıştır.

Daha sonra yapılan farklılık analizlerinde demografik özelliklerde sadece gelir grubuna yönelik katılımcıların algıları arasında bir fark ortaya çıkmıştır. Gelir grubu içerisinde 6501-7500 TL gelire sahip katılımcılar ile 2501-3500 TL gelir grubu arasında istekli yardımda bulunma değişkenini algılamaları yönünden anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Buna göre 6501-7500 TL gelire sahip katılımcıların 2501-3500 TL gelir grubuna sahip katılımcılara göre herhangi bir karşılık beklemeden yardımda bulunma ve bu gibi yardım etkinliklerine katılım sağlamayı önemseyen istekli yardımda bulunma konusunda daha

olumlu bir algı içerisinde olduğu söylenebilir. Ayrıca manevi ve maddi yardımda bulunma grupları ile istekli yardımda bulunma değişkenini algılamaları yönünden anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Maddi ve manevi yardımlarını düzenli olarak gerçekleştirenlerin ara sıra maddi/manevi yardımda bulunanlar ile hiçbir zaman maddi ve manevi yardımda bulunmayanlara nazaran istekli sosyal yardımda bulunma değişkenini daha olumlu algıladıkları söylenebilir.

Son olarak ki-kare analiz sonuçlarına göre katılımcıların demografik özellikleri ile sosyal yardımlaşma arasında çeşitli ilişkiler ortaya çıkmıştır. Çapraz tablolar incelemesinde katılımcıların verdiği cevaplar dikkate alındığında en fazla orana sahip yanıtın “Çevrenizde maddi/manevi yardımda bulunduğunuz birileri var mıdır?” ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Bu ifade doğrultusunda analiz incelendiğinde ilk olarak cinsiyete göre değerlendirme yapılmıştır. Değerlendirme sonucunda erkeklerin ara sıra maddi (152) ve manevi (143) yardımda bulunmada kadınlara (maddi-127, manevi-103) göre daha fazla ilişkili olduğu saptanmıştır. Buna nazaran düzenli maddi yardım yapmada ise kadınların (82) erkeklere (61) göre daha fazla ilişkili olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlara göre kadınların sosyal yardımlaşma konusunda daha hassas olduğu, erkeklerin ise ara sıra bu konularda faaliyete geçtiği görülmektedir. Benzer şekilde Düzgüner ve Sevinç (2020) çalışmalarında da özgecilik “karşılık beklemeden yardımda bulunma” kavramı üzerinden aynı sonucu elde etmişlerdir.

Daha sonra yaş grubuna ilişkin ki-kare analiz sonuçlarında ise ara sıra maddi ve manevi yardımda bulunma ile daha fazla ilişki ortaya çıkmıştır. Çıkan bu sonuçlara göre 31-40 yaş grubunun ara sıra hem maddi (108) hem de manevi (103) yardımda bulunmada 20-30 yaş grubuna (maddi-98, manevi-79) göre daha fazla ilişkili olduğu görülmektedir. Buna göre orta yaş grubunun yardımseverlik konusunda nispeten daha genç grupta bulunan katılımcılardan daha hassas olduğu görülmektedir. Bu duruma neden olarak nispeten yaşlı grubun genç gruba göre hayat tecrübesinin daha fazla olması gösterilebilir. Literatürde buna benzer şekilde yaş ile maddi ve manevi yardımda bulunma arasında ilişkilerin olduğu sonuçlar yer almaktadır (Fernandes-Alonso ve Gaspar, 2018).

Eğitim durumuna yönelik ki-kare testi sonuçlarına göre ise ara sıra maddi ve manevi yardımda bulunma ile lise (maddi-75, manevi-66) ve üniversite (maddi-150, manevi-122) mezunları arasında ilişkiler saptanmıştır. Bunun yanı sıra düzenli manevi yardımda bulunma (143 kişi) ile ilişkiler olduğu da görülmektedir. Bu sonuçlar dikkate alındığında eğitim durumunun yüksekliği ile yardımseverlik arasında doğrudan bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür. Bu sonuçlar Pekçetin ve Günal (2019) çalışmasıyla benzerlik göstermektedir.

Katılımcıların mesleklerine göre ki-kare testi sonuçlarında ara sıra hem maddi hem de manevi yardımda bulunma ile tüm gruplar arasında ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Değerlendirmelere göre sırasıyla kamu çalışanları (ara sıra-133, düzenli-46), öğrenciler (ara sıra, 42 kişi), özel sektör çalışanı (ara sıra, 28 kişi) ve ev hanımları (ara sıra, 26 kişi) ile ilişkiler ortaya çıkmıştır.

Son olarak medeni duruma yönelik ki-kare testi sonuçlarına göre evli katılımcıların ara sıra maddi (188) ve manevi (170) yardımda bulunma konusunda bekâr katılımcılara (maddi-91, manevi-76) göre daha fazla ilişkili olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu durum evlilik hayatı ile bireylerin yardımseverlik konusunda daha hassaslaştığını gösterir niteliktedir.

Bu çalışmanın maliyet, zaman ve harcanan çaba açısından birtakım kısıtları bulunmaktadır. Çalışmanın örneklemini Düzce ili ile sınırlıdır. Veri toplama aşaması ise 2020 yılının 1 aylık dönemi ile kısıtlı kalmıştır. Araştırma sonuçları dikkate alındığında sosyal yardımlaşma ile katılımcıların yalnızca demografik özellikleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu açıdan bakıldığında bu konuda ileride yapılacak çalışmalara yönelik şu öneriler sıralanabilir:

- Araştırmaya dâhil edilecek katılımcıların kişilik özellikleri ile sosyal yardımlaşma arasındaki ilişkiler,
- Katılımcıların yaşam tarzları ile sosyal yardımlaşma arasındaki ilişkiler incelenebilir.

Kaynakça

- Alacahan, O., & Duman, B. (2011). Güven ve Sivil Bağlılık Boyutuyla Sosyal Sermaye ve Mezhep: Kahramanmaraş Örneği. *Elektronik ve Sosyal Bilimler*, 10(36), 108-131.
- Altunışık, R., Çoşkun R., Bayraktaroğlu S., & Yıldırım, E. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS uygulamalı*. Sakarya Yayıncılık, 6. Basım.
- Arın, T. (2013). *Kriz, Devlet, İktisat ve Sosyal Güvenlik Politikaları, Seçilmiş Yazılar*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Ocak 2013 .
- Ballar, S. (2008). *Yeni Vakıflar Hukuku*. İstanbul Seçkin Yayınevi, 4.Basım.
- Çengelci, E. (1993). Sosyal Refahın Gerçekleştirilmesinde Sosyal Yardımların Rol ve Önemi. *Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 11(1/2/3).
- Denham, S. A. (1998). *Emotional Development in Young Children*. New York: The Guilford Press.
- Düzgüner, S. (2019). Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgecilik) Tanımı ve Konumu. *Bilimname*, 2019(40), 351-373. <https://doi.org/10.28949/bilimname.595847>
- Düzgüner, S., & Sevinç, K. (2020). Farklı Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik ve Dini Tutum İlişkisi. *Theosophia*, 1, 53-69.
- Ergun, D., A., Gül, S., S., & Cantürk, D., F. (2017). Social Aid as a Way of Solidarity via the State in Turkey: Whom, What Does It Strengthen?, *Innovation and Global Issues in Social Science*, 494.
- Fernandes-Alonso, M., & Gaspar, O., M. (2018). Gender and Informal Social Support in Spanish Culture, *Research on Ageing and Social Policy*. 6(2).
- Güney, Ü., & Konak, N. (2016). Bolu'da Suriyeli ve Iraklı Sığınmacılar Vatandaşlık ve Kaynak Dağılımı Temelinde Öteki Algısı. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4(2).
- Karadoğan, E. (2012). *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Yardımların Bireyin Özsaygı Düzeyine Etkisi Bağlamında Dönüşümü ve Etkinliği*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Koç, E. (2016). *Tüketici Davranışı ve Pazarlama Stratejileri* [Consumer Behavior and Marketing Strategies]. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 7. Baskı.

- Pekçetin, S., & Günel, A. (2019). Sağlık Bilimlerinin İki Farklı Bölümündeki Öğrencilerin Özgeçililik Düzeyinin İncelenmesi. *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, 7(1), 11-16.
- Sermayeyi kediye yükledik (2012, 1 Ağustos). *HaberTürk ekonomi haberleri*, Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/ekonomi/makro-ekonomi/haber/763971-sermayeyi-kediye-yukledik>
- Uçar, M. E. (2010). *Üniversite Öğrencileri ve Üniversiteden Mezun Olan Bireylerin Sosyal Sermaye Düzeylerinin Benlik Biçimleri ve Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı Eğitim Psikolojisi Programı.

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

KISA ÇALIŞMA UYGULAMASINA İLİŞKİN ORTAYA ÇIKAN SORUNLARIN İŞ VE SOSYAL GÜVENLİK YÖNLERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Engin UZUNER¹

Öz

Araştırmanın amacı; kısa çalışma uygulamasına ilişkin ortaya çıkan sorunların neler olduğu belirlenerek ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerilerinin geliştirilmesidir. Pandemiyle birlikte çalışma hayatının en önemli dinamiklerinden kısa çalışma ödeneğine ilişkin sorunları belirlemek ve buna ilişkin çözüm önerileri geliştirmek amaçlanmıştır. Nitel araştırma tekniği uygulanarak yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile yapılan araştırma kapsamında İstanbul Barosu'na kayıtlı toplam 17 serbest avukata sorular yöneltilmiştir. Yapılan görüşmelerde, mülakatlar ortalama 10-15 dakika sürmüştür. Görüşmelerde katılımcılara, en çok hangi sektörlerde kısa çalışma uygulamasına muhalefet edilmektedir, kısa çalışma uygulamasına ilişkin karşılaştığınız sorunlar ve çözüm önerileri nelerdir soruları yöneltilmiştir. Sorular içerik analizine tabi tutulmuştur. Bu kapsamında; kısa çalışma uygulamasına ilişkin ortaya çıkan sorunlar en çok, yarım ücret ödemesinin hatalı bildirildiği, mevzuatın yanlış olarak değerlendirilerek, kısa çalışmanın işveren tarafından karşılıksız hibe şeklinde verilmiş olarak algılandığı şeklinde ortaya çıkmıştır. Katılımcılar tarafından sorunlara ilişkin çözüm önerisi olarak, SGK primlerinin ayda 30 güne tamamlanması, işveren odaklı teşvik uygulamalarının yapılması, sektörel bazlı kısa çalışma uygulanması, bakanlıkça tarafların bilgilendirilmesi, mevzuatın daha detaylı hale getirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: kısa çalışma, kısa çalışma ödeneği, Koronavirüs (COVID-19).

EVALUATION OF THE PROBLEMS REGARDING THE SHORT WORK PRACTICE IN TERMS OF LABOR AND SOCIAL SECURITY

Abstract

This study aims to identify gaps and challenges in the implementation of the short-time working allowance and offers a set of policy recommendations to address these matters. This study further aims to establish practical considerations arising in relation to the short-time working allowance, a highly dynamic policy tool developed as a response to the COVID-19 pandemic. Adopting qualitative research methods, this research is based on both semi-structured interviews undertaken with a total of 17 practising lawyers, all registered with the Istanbul Bar Association, In the interviews, the interviews lasted an average of 10-15 minutes. In which sectors the participants mostly oppose short work practice in the interviews. The problems you encounter regarding the short work practice and what are the solutions and suggestions have been asked, and content-analysis. The most frequently reported challenges were incorrect statements, misunderstanding or misinterpretation of the applicable legislation, and erroneous perception of the short-time working allowance as a gratuitous payment made by the employer. Respondents proposed the recovery of prior social security premium underpayments, implementing employer-oriented incentives, confining the application of short-time working allowance to certain sectors, initiating a more robust information campaign targeting all concerned parties, and introducing a more detailed and clarified legislation as alternative solutions.

¹ Hukukçu, İş ve Sosyal Güvenlik Uzmanı
Tel: 0530 789 91 34
E-posta: av.enginuzuner@gmail.com

Keywords: short-time working, short-time working allowance, the Coronavirus (COVID-19) pandemic

1. Giriş

2019 yılı Aralık ayında Çin' in Vuhan kentinde ortaya çıkarak tüm dünyayı etkisi altında alan COVID-19 salgını ülkemizde 2020/Mart ayından itibaren etkisini göstermeye başlamıştır. Salgın sadece sağlık değil, lojistik, ekonomi, hukuk, siyasi bir çok alanda etkisini göstermiştir. COVID-19 nedeniyle yapılan kısa çalışma başvuruları 4447 sayılı İSK'nın geçici 23' üncü maddesiyle dışsal etkilerden kaynaklanan zorlayıcı neden ile 30.06.2020 tarihine kadar başvuruda bulunan işverenler için 31.07.2020 tarihli Cumhurbaşkanı Kararı ile daha önce uzatılan bir aylık süreye ek olarak 31.08.2020 tarihine kadar uzatılmıştır (Başbuğa ve Uzuner, 2020:121). Bu süreler, 2'şer ay daha 31.12.2020 tarihine kadar tekrar uzatılmıştır.

Son olarak Cumhurbaşkanlığı Kararıyla 31.12.2020 tarihinden önce başvuruda bulunmayan işyerleri de 31 Ocak 2021 tarihine kadar başvuruları durumunda 1 Ocak 2021 tarihinden sonraki dönem için 3 ay süreyle KÇÖ başvurma imkanları getirilmiş. Cumhurbaşkanlığı'nın son açıklamasıyla birlikte 31.03.2021 tarihine kadar uzatılan kısa çalışma ödeneklerinin bir daha uzatılmayacağı açıklanmıştır. Ancak 22 Nisan 2021 tarih 3910 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı ile kısa çalışma uygulaması 01.04-2021-30.06.2021 tarihlerinde geçerli olmak üzere bir kez daha uzatılmıştır.

Dışsal etkilerden kaynaklanan zorlayıcı sebep gerekçesiyle (COVID-19 etkisi) kısa çalışma başvuruları; kısa çalışma talep formunda, işyerinin tamamında (1) veya bir bölümünde (2) çalışma sürelerinin azaltılması, işyerinin tamamında (3) veya bir bölümünde (4) faaliyetin tamamen durdurulması şeklinde dört farklı yöntemin uygulanacağı belirtilmiştir. Bu bağlamda haftalık çalışma sürelerinin azaltılmasını tüm çalışanlara uygulayan işverenler 1 numaralı kutucuğu, bir bölüm işçilere uygulayan işverenlerse 2 numaralı kutucuğu işaretlemek zorundadır. Benzer şekilde işyerinin tamamında faaliyetlerinin durdurarak yani iş yapmayarak kısa çalışma ödeneği talep eden işverenler 3 numaralı kutucuğu, işçilerin bir kısmını normal çalışma sisteminde çalıştırmaya devam ederken bir kısmına kısa çalışma uygulayan işverenler 4 numaralı kutucuğu işaretlemek zorundadır.

Çalışmamızda, hangi sektörlerde kısa çalışmaya muhalefet edildiği sorusu katılımcılara yöneltilenektir. Bu kapsamda kısa çalışma uygulanan yöntemi (işyerinin tamamı veya bir bölümünde faaliyetin durdurulması, çalışma sürelerinin azaltılması), kısa çalışma ödeneği alan işçilerin işyerinde yaptıkları kısa çalışma uygulanan sürelerin, fiili çalışılan sürelerle mutabık olup olmadığı, kısa çalışmaya muhalefet edilip edilmediği ortaya konulmaya çalışılacaktır. Ortaya çıkan sorunlara yönelik olarak, katılımcılardan çözüm önerilerinin getirilmesi istenecektir.

1.1.Kısa Çalışma, Kısa Çalışma Ödeneği, Başvuru ve Koşulları

İşverenler tarafından mevzuatta öngörülen koşulların oluşması durumunda ödenmesi gereken kısa çalışma ödeneği, başvuru, koşul ve sonuç açıklamasına ilişkin detaylı bir süreçten oluşmaktadır.

Kısa çalışma, işletmelerin gerek bölgesel veya sektörel kriz nedeniyle gerekse salgın hastalık, ekonomik kriz gibi dışsal etkilerden kaynaklanan zorlayıcı sebeplerle işyerinin tamamında veya bir bölümünde işyerinde faaliyetlerin durdurulması, azaltılması veyahut işyerinde uygulanan haftalık çalışma süresinin önemli ölçüde azaltılması suretiyle uygulanan kanunda kaynaklanan, belirli koşulları sağlayan işçilerin kısa çalışma ödeneğinden yararlanmasına da olanak sağlayan bir çalışma şeklidir.

Zorlayıcı sebepler aynı zamanda 4857 sayılı İK'nın 24/III ve 25/III. fıkraları gereğince gerek işçi açısından gerekse de işveren açısından haklı nedenle fesih sebepleri arasında sayılmış olup, işyerinden kaynaklanan zorlayıcı neden gerekçesiyle işçi açısından haklı fesih sebepleri arasında yer almaktadır (ÇİL,2020, a:114).

1.2.Kısa Çalışma Ödeneği

4447 sayılı Kanun uyarınca yayımlanan Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği Hakkında Yönetmeliğin 3. maddesinin h bendinde zorlayıcı sebep; işverenden kaynaklanmayan, bertaraf edilmesi mümkün olmayan önceden kestirilemeyen dışsal etkilerden kaynaklanan salgın, deprem, sel gibi olaylar şeklinde tanımlanmıştır. Aynı şekilde sektörel kriz ve bunun sonucu dışsal etkilerden kaynaklanan zorlayıcı sebepler de yönetmelikte belirtilmiştir.

Bununla birlikte 4447 sayılı Kanuna eklenen geçici 23. maddesinde; COVID-19 kaynaklı zorlayıcı sebep nedeniyle kısa çalışma başvurularında 30/06/2020 tarihine kadar geçerli olmak üzere (müteaddit defalar uzatılmıştır) işsizlik sigortasına hak kazanma koşulları bakımından kısa çalışma başlamadan önceki 60 gün hizmet akdine tabi olma ve son 3 yılda 450 gün sigortalı olarak çalışıp prim ödenmesi şartlarının yerine getirilmesi şeklindeki hüküm ile koronavirüs salgını sebebiyle kısa çalışma ödeneğine başvuru usul ve esasları belirlenmiştir.

1.2.1. Kısa Çalışma Ödeneğine Başvuru ve Koşullar

Kısa çalışmanın gerçekleşmesi için başta 4447 sayılı Kanun ve kısa çalışmayla ilgili alt mevzuat da aranan koşullara sahip olması gerekmektedir. İş hukukunda kısa çalışmaya geçişin koşulları mevzuat da belirlenmiş olup, işveren işçinin yahut toplu iş sözleşmesi tarafından bulunan sendikanın iznine başvurmak zorunda değildir. İşveren tek başına kısa çalışma ödeneğine başvurabilmektedir. Kısa çalışma koşullarını kısaca şöyle sıralayabiliriz:

-Kısa çalışmayı gerektiren bir olgu olmalıdır.

-İşveren işi durdurulmalı veya çalışma süresini azaltmalıdır.

-İşveren durumu bağlı bulunduğu İŞKUR hizmet birimine bildirmelidir (Uğraş, 2014:52).

Kısa çalışmayı gerektiren olgudan kasıt ekonomik krizin veya zorlayıcı nedenin varlığı, ikinci koşulda ise; çalışma süresinin azaltılması veya faaliyetlerin durdurulmasıdır (Süzek, 2015:819).

Kısa çalışma uygulamasına başvuru yapmak isteyen işverenlerin durumu bildirir bir dilekçeyle bağlı olduğu İŞKUR hizmet birimine başvurması gerekmektedir. COVID-19 pandemisi dışsal etkilerden kaynaklanan zorlayıcı neden kapsamında değerlendirilmektedir. Kısa çalışma başvuruları artık e-devlet üzerinden de yapılabilmektedir. Başvuruya kısa çalışma talep formu, kısa çalışma uygulanacak işçi listesi ve başvuruya ek diğer belgeler (Vergi levhası, Yönetim kurulu kararı vs.) de eklenir. Kısa çalışma başvuruları, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nda görevli İş Müfettişlerince uygunluk tespiti yapılarak sonuçlandırılır.

Kısa çalışma başvurusu yapan işletmelerin kısa çalışma uygulanan çalışma sürelerinde değişiklik olması halinde durumu 6 iş günü öncesinde İŞKUR' a bildirmeleri gerekmektedir.

Kısa çalışma ödeneği doğrudan işçiye sağlanan bir ödeme olsa da işçinin kısa çalışma ödeneğine başvuru imkanı yoktur (ÇİL, 2020,b:51). Dolayısıyla bütün talepler işveren tarafından yapılabilmektedir.

1.2.2. Yarım Ücret Uygulaması

Zorlayıcı sebebe dayalı olarak yapılan kısa çalışma başvurularında işçiye 4857 sayılı Kanun kapsamında yapılacak ödemeler ilk bir haftalık süreden sonra başlamaktadır (Çelik et al., 2015: 491). Dolayısıyla ilk bir haftalık zorlayıcı neden süresi içerisinde işveren tarafından işçiye her gün için yarım ücret ödemesi yapılması gerekmektedir.

Kanun kapsamında zorlayıcı sebep nedeniyle yapılacak yarım ücret ödemeleri ilk bir hafta ile sınırlı olup, bu süre sona erdikten sonra iş sözleşmesi kendiliğinden askıya alınacağından işverenin ücret ödeme yükümlülüğü de ortadan kalkacaktır.

2. Kısa Çalışma Uygulanan Yöntemler ve Uygulama Alanları

İşyerinde uygulanacak olan kısa çalışma yöntemleri, işverenler tarafından doldurulan kısa çalışma talep formunda belirtilmiş olup, 4 farklı şekilde ifade edilmiştir. Bu kısa çalışma yöntemleri şunlardır;

- İşyerinin Tamamında Haftalık Çalışma Sürelerinin Azaltılması
- İşyerinin Bir Bölümünde Çalışma Sürelerinin Azaltılması
- İşyerinin Tamamında Faaliyetlerin Durdurulması
- İşyerinin Bir Bölümünde Faaliyetlerin Durdurulması

2.1.1. İşyerinin Tamamında Haftalık Çalışma Sürelerinin Azaltılması

İşyerinde haftalık normal çalışma süresi 4857 sayılı İK'nın 63.maddesinde, haftalık 45 saati geçmeyecek şekilde uygulanacağı belirtilmiştir. Çalışma süreleri yönetmeliğinin 6.maddesine göre kısmi süreli çalışma; İşyerinde tam süreleri veya emsal çalışmanın üçte ikisi oranında yapılacak çalışma süresi şeklinde ifade edilmektedir. Öyleyse haftalık 45 saatin 2/3' si yani 30 saate kadar yapılan çalışmalar kısmi çalışma, 30-45 saat aralığında yapılan çalışmalarında tam süreli çalışma olduğunu söyleyebiliriz.

Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği Hakkında Yönetmeliğin 3/ç maddesinde: *“işyerinin tamamında veya bir bölümünde geçici olarak en az üçte bir oranında azaltılmasını...”* şeklinde ifade edildiği üzere, haftalık çalışma süresinin 45 saat uygulandığı işyerinde kısa çalışma uygulanacak sürenin haftalık 15 saatin altına düşmemesi gerekmektedir. Aksi halde kısa çalışma uygulaması geçersiz sayılarak ödenen ödemeler de yersiz ödeme kapsamında yasal faizi ile birlikte işverenden geri istenebilecektir. Dolayısıyla haftalık normal çalışma süresinin 45 saat olduğu bir işyerinde çalışan işçilerin tamamında haftalık çalışma süresinin azaltılması yoluyla bu çalışma yöntemi uygulanabilir. Ancak bunun için haftalık çalışma süresinin en az üçte bir oranında azaltılması gerekmektedir.

2.1.2. İşyerinin Bir Bölümünde Çalışma Sürelerinin Azaltılması

İşyerinin bir bölümünde haftalık çalışma sürelerinin azaltılması yoluyla uygulan kısa çalışma yöntemidir. Örneğin, işveren sadece üretim bölümünde çalışan işçilerle ilgili kısa çalışma başvurusu yaparken, insan kaynakları, pazarlama veya finans gibi diğer bölümlerle normal çalışmaya devam edebilmektedir. Bu çalışma şeklinde işyerinin sadece kısa çalışma uygulanan bölümünde söz konusu tasarrufun yerine getirilmesi gereklidir.

2.1.3. İşyerinin Tamamında Faaliyetlerin Durdurulması

İşyerinin tamamına teşmil edecek şekilde faaliyetlerin geçici olarak tamamen durdurulması olarak uygulanan bir yöntemdir. Bu yöntemde işyerinin yönetmeliğe göre; en az dört hafta süreyle faaliyetlerim tamamen veya kısmen durdurulması gerekmektedir. Bu sürenin altında uygulanan kısa çalışma geçerli kabul edilmeyecektir. Bu yöntem İÇİŞleri Bakanlığından faaliyetin tamamen durdurulması karar verilen genelge kapsamındaki işletmelerin başvurduğunu görüyoruz. Örneğin internet kafeler, saunalar, sinema salonları, kahveler, çay bahçeleri vs. gibi işletmelerin belirli dönemlerde tamamen kapatılması durumunda söz konusu çalışma yöntemine başvurmaktadır.

2.1.4. İşyerinin Bir Bölümünde Faaliyetlerin Durdurulması

İşyerinin tamamında değil de sadece kısa çalışma uygulanacak olan bölümünde faaliyetlerin durdurulmasıdır. Bu yöntemde işyerinde örneğin pazarlama-satış bölümünde faaliyetlerin tamamen durdurulması ve bu bölümde çalışan işçilerle ilgili kısa çalışma talep edilmesidir. Diğer bölümlerde ise faaliyetlerin normal şekilde devam ettiğini görebiliriz.

3. Kısa Çalışma Uygulamasının Sosyal Güvenlik Prim Kayıpları Bakımından Değerlendirilmesi

Kısa çalışma uygulamasının en önemli sonuçlarından biri de sosyal güvenlik prim kaybına neden olmasıdır. Kısa çalışma uygulanan işyerlerinde kısa çalışma uygulanan haftalık çalıştırılmayacak süreyle orantılı olarak SGK' ya eksik gün bildirim yapılmaktadır. İşçiler sosyal güvenlik kurumuna o ay içerisinde sadece kısa çalışma uygulandıysa 18-Kısa çalışmayla birlikte eğer o ay içerisinde devamsızlık, istirahat raporu vb. nedenlerle diğer eksik gün varsa 27- Kısa çalışma ödeneği ve diğer nedenler kapsamında eksik gün bildirim yapılması gerekmektedir. Kısa çalışma uygulanacak haftalık çalıştırılacak sürelerle orantılı olarak prim gün ve kazanç bildirim yapılacaktır.

3.1.İşyerinden Faaliyetlerin Durdurulması Halinde Yapılacak Bildirimler

İşyerinde faaliyetlerin tamamen durması durumunda haftalık çalıştırılmayacak 45 saat üzerinden kısa çalışma uygulanması durumunda 0 gün prim ve kazanç üzerinden bildirim yapılması ve 30 çeken aylarda 30 gün 31 çeken aylarda ise 31 eksik gün nedeni bildirim yapılmalıdır. Kısa çalışmanın uygulanacağı ilk ay 4857 sayılı Kanununun 40.maddesine istinaden yarım ücret uygulaması yapılacağından ilk bir hafta 7 günlük sürede günlük asgari ücretten az olmamak kaydıyla 7 gün prim esas kazanç, 30 çeken aylarda 23 gün, 31 çeken aylarda 24 eksik gün bildirim yapılması gerekmektedir.

3.2.İşyerinde Haftalık Çalıştırılması Gereken Sürenin Azaltılması Yoluyla Yapılacak Bildirimler

Kısa çalışmanı haftalık çalıştırılacak sürenin azaltılması yoluyla uygulanması halinde haftalık çalıştırılmayacak süreye orantılı olarak bildirim yapılacaktır. Örneğin, haftalık çalıştırılmayacak sürenin 22,5 saat uygulanması halinde ay içerisinde 30 güne orantılı olarak

15 gün çalışma, 15 gün eksik gün bildirim yapılması gerekecektir. Haftalık 30 saat çalıştırılmayacak süreden kısa çalışma uygulanması halinde ise haftalık 15 saat çalışma yapılacağından 10 gün çalışma 20 eksik gün nedeniyle, haftalık çalıştırılmayacak 15 saat üzerinden kısa çalışma uygulanması halinde ise haftalık 30 saat çalışma yapılacağından 20 gün çalışma 10 gün eksik gün nedeni bildirim yapılması gerekecektir.

3.3.Kısa çalışmanın Haftalık Çalıştırılma Süresinin Azaltılması Yoluyla Uygulanması Halinde Ücret Ödemeleri

Uygulanacak kısa çalışma yönteminin haftalık çalıştırılmayacak sürenin azaltılması olması durumunda işçinin çalıştırılması gereken süre üzerinden işverenin ücret ödeme yükümlülüğü olacak, kalan gün sayısı yapılacak kısa çalışma bildirimine istinaden de kısa çalışma ödemesi yapılacaktır. Örneğin, işyerinde haftalık 30 saat çalıştırılmayacak süre kısa çalışma uygulanacaksa 15 saat çalıştırılacak işçilere ayda 10 gün çalışma karşılığı ücret ödemesi yapılacak, 20 gün karşılığında İŞKUR tarafından kısa çalışma ödeneğinden ödeme yapılacaktır. Asgari ücret alan bir işçiye (brüt 3.577,50-TL) 2021 yılında haftalık çalıştırılacak 15 saat karşılığı ayda 10 günlük 1.192,50-TL sigorta prim tahakkuku bildirilecek, AGİ (Asgari geçim indirimi) dahil (bekar ve çocuksuz) 2.825,90-TL ücret üzerinden 10 gün karşılığı 941,96-TL net ücret ödenecektir. Yine asgari ücret alan işçiye 20 gün karşılığında İŞKUR tarafından 1.431,00-TL ödeme yapılacaktır.

Bazı işletmeler sosyal yardım amaçlı olarak kısa çalışma yapılan süreleri dikkate almaksızın işçilerin kısa çalışma uygulaması başlamadan önceki normal ücretlerini tamamlayacak şekilde kısa çalışma ödeneğinden kalan bakiye kısmın tamamına ödemektedir. Bu durumda fiilen çalışan prim gün sayıları değişmez iken sigortalılara ödenen ücretlerinin tamamının sigorta prime tabi tutulması ve SGK' ya bildirilmesi gerekmektedir. Ancak sosyal yardım amaçlı yapılan bu ödemelerin uygulamada elden ödemek veya banka yoluyla ödenmiş olsa da SGK' ya çalışma yapılan gün karşılığı bildirildiği görülmektedir. Bu durumda prime esas kazançların eksik bildirildiği değerlendirilecek ve kurum kaybı ortaya çıkacaktır. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 80.maddesine göre nakdi olarak ödenen tüm ücretler prime esas kazanca tabi olup, sosyal yardım amaçlı olup olmadığının bir önemi bulunmamaktadır.

4. Kısa Çalışma Uygulanan İşçilerin Fiilen Çalışma Sürelerine Uygunluğuna İlişkin Hukuki Değerlendirme

İşyerinde kısa çalışma uygulanırken bir yandan çalışmanın devam etmesi, kısa çalışma uygulanan işçilerin fiilen çalışmaya devam etmesinin hukuki ve ahlaki yönden bir takım sonuçları bulunmaktadır. Örneğin, işyerinde faaliyetin tamamen durdurulmasına karar verilmiş, kısa çalışma talebinde bulunulmuş ve bu talep onaylanmış olsun. İşveren işçilerin tamamını kısa çalışma ödeneğinden haftalık çalıştırılmayacak 45 saat üzerinden yararlandığını düşünelim. İşyerinde çalışan işçi sayısı da 250' dir. Ancak normalleşme adımları, gelen siparişler nedeniyle üretim bölümünde 100 işçinin çalıştırılmasına karar verilmiş ve haftalık 45 saat üzerinden de

çalıştırıldığı düşünelim. Toplam 6 ay boyunca işçiler şekilde çalıştırılsın. Bu ihtimaller ışığında durumun Bakanlık İş Müfettişleri tarafından tespit edilmesi halinde ortaya çıkan hukuki ve etik sonuçları şunlar:

a) İşyerinde faaliyetlerin tamamen durdurulması ve kısa çalışma uygulanan işçilerin haftalık 45 saat çalıştırılmaması bildirilmesi karşılığında işçilere İŞKUR tarafından ödenen tüm kısa çalışma ödeneklerinin, 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanununun geçici 25.maddesi ile Kısa çalışma ve Kısa çalışma ödeneği hakkında Yönetmeliğin 7/11.maddesi uyarınca yapılan ödemeler yersiz ödeme kapsamında değerlendirilecek ve işverenden yasal faiziyle birlikte tahsil yoluna gidilecektir.

b) İşçilere kısa çalışma ödeneği dışında herhangi bir ücret ödenmemektedir. Ancak işçiler haftada 45 saat çalışırken normal çalışma ücretine hak kazanmaktadır. İşçilere ödenen kısa çalışma ödenekleri mahsup edilmek suretiyle bakiye ücretlerin işçilere banka yoluyla ödenmesi gerekecektir. Bu durumda kısa çalışma ödenekleri faizi ile birlikte işverenden tahsil edileceğinden ayrıca kısa çalışma ödeneği kadar kısmının işçiye ödenmesi gerekmeyecektir.

c) Yersiz ödemeler işverenin hatalı bilgi ve belge vermesinden değil de kasıtlı olarak işçileri çalıştırması ve bu durum Bakanlık İş Müfettişlerince tespit edildiğinden 4447 sayılı Kanununun geçici 29.maddesi ile terkin kapsamında değerlendirilmeyecektir.

d) Kısa çalışma ödeneği dışında kalan ücret tutarının işçilere ödenmediği tespit edildiğinden 4857 sayılı İş Kanunu'nun 32.maddesine istinaden (Ücretin kasten ve süresinde ödenmemesinden dolayı) aynı kanunun 102/a bendine göre bu durumda olan işçi başına ve her ay olmak üzere 100*6*315-TL olmak üzere toplamda işverene 189,000,00-TL idari para cezası uygulanacaktır.

e) Sigortalıların Kuruma o gün prim ve kazanç üzerinden SGK' ya bildirildiklerinden dolayı eksik bildirilen prim gün sayısı ve kazanç üzerinden de SGK bildirim yapılacaktır. Kamu kurum ve kuruluşlar denetim elemanları tarafından Sosyal Güvenlik Kurumunun prim kaybına uğradığı tespit edildiğinden dolayı 5510 sayılı Kanununun 102/C-4 bendi uyarınca asıl veya ek nitelikte olup olmadığına bakılmaksızın her ay için 2 brüt asgari ücret tutarında olmak üzere toplam 42.930,00-TL idari para cezası uygulanacaktır.

f) Prim esas kazançları eksik bildirilen sigortalıların prim tahakkuk tutarları da işverenden tahsil edilecektir. Örneğin, 100 işçinin asgari ücretle çalıştıkları varsayımında eksik bildirim yapılan sigortalılara ilişkin olarak 1.341,56-TL*100 sigortalıdan toplam 134.156,25- TL prim tahakkuku da işverenden istenecektir.

g) Söz konusu döneme ilişkin olarak eksik ücret tahakkukların Gelir İdaresi Başkanlığı'na bildirilmediği tespit edilmektedir. Bu bağlamda vergi kaybı ortaya çıktığından 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 61., ve 63. maddelerine göre, söz konusu sigortalılar ve bunlara ödenmesi gereken prime esas kazanç tutarları da gereği yapılmak üzere Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı'na bildirilecektir.

h) Sigortalıların prime esas kazançlarının eksik bildirildiği tespit edildiğinden o yıla ilişkin asgari ücret teşvikleri de iptal edilerek yasal faizi ile birlikte işverenden iadesi istenecektir. 5510 sayılı Kanunun geçici 80.maddesi gereğince sigortalı başına 75-TL asgari ücret teşviki ödenecektir. Bu ihtimalde 100 işçiye 1 yıl boyunca ödenen asgari ücret teşvik tutarı: 100*12*75 toplam 90.000,00-TL ödenen teşvik tutarı da faiziyle birlikte iade edilmesi

gerekecektir.

i) Sigortalılar prim gün sayıları ve kazançları eksik bildirildiğinden dolayı istirahat raporu aldıklarında ödenecek olan geçici iş göremezlik ödenekleri eksik ödenecektir. Söz konusu prim esas gün ve kazançların eksik bildirilmesi tespit edilememesi halinde ileride ölüm, yaşlılık ve malullük aylıklarının düşük bağlanmasına hatta gün sayılarının eksik kalması ihtimalinde aylık bağlanmamasına, iş kazası ve meslek hastalığı durumunda sürekli iş göremezlik gelirlerinin düşük ödenmesi gibi sosyal güvenlik kayıplarına neden olacaktır. Tüm bunlar ileride sigortalıların yaşayacağı kayıplar olarak ortaya çıkan durumun etik boyutunu da gözler önüne sermektedir. Örneğin, kısa çalışma ödeneği alan haftalık çalıştırılmayacak 45 saat üzerinden İŞKUR' a bildirilen ancak işveren tarafından fiili olarak işyerinde çalıştırılan ve SGK' ya 0 gün kazanç üzerinden bildirim yapılan sigortalı kalp krizi geçirip vefat etmesi durumunda toplam prim gün sayısına bakılacaktır. Ölüm tarihi itibarıyla sigortalıların 5 yıllık sigortalılık süresi ve 900 prim gün sayısına sahip olmaması durumunda geride kalan eş ve çocuklarına da aylık bağlanmayacaktır. Bu nedenle bir günün dahi sigortalılık bakımından önemi yüksektir ve ne zaman sosyal güvenlik her zaman bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkabilmektedir.

j) İşverenler işçileri fiilen çalıştırdıkları halde İŞKUR' a faaliyetlerin durdurulması yoluyla kısa çalışma uygulandığında hak etmediği halde İŞKUR tarafından işsizlik sigortası fonundan işçilere haksız yere ödeme yapılacaktır, işverenler haksız menfaat elde edecek ve kurumda zarara uğramış olacaktır. Eksik prim kazanç bildirim yapıldığından kayıt dışılık oluşacak ve SGK kurumu zarar edecek ve Gelir İdaresi Başkanlığı da ödenmeyen ücret nedeniyle vergi kaybına uğrayacaktır. Sadece bu değil, yapılan bu uygulama nedeniyle toplumun sosyal güvenlik bilinci azalacak, yozlaşma artacak ve etik olmayan uygulamalar yaygın hale gelecektir. Ülkedeki kayıt dışılık artacak, işletmelerin bu yola başvurduğunu duyan diğer işletmeler de bu yollara başvurabilecektir. Kısa çalışma ödeneğinden haksız yere yararlanan işletmeler maliyetleri düşürmek yoluyla rekabet avantajı elde edecek ve doğrusunu uygulayacak işletmeler bundan zarar görecektir.

5. Araştırma Yöntemi

Yapılan bu araştırmanın amacı; Kısa çalışma uygulamasına ilişkin uygulamada ortaya çıkan sorunlar ile bu sorunlara yönelik uygulamacıların çözüm önerilerinin değerlendirilmesine yöneliktir. Bu kapsamda İstanbul Barosu'na kayıtlı iş hukuku alanında çalışan serbest avukatlara şu iki temel soru yöneltilmiştir:

-Kısa çalışma uygulamasına ilişkin olarak karşılaştığınız sorunlar nelerdir?

-Kısa çalışma uygulamasında karşılaştığınız sorunlara ilişkin çözüm önerileriniz nelerdir?

Araştırma kapsamında İstanbul Barosuna kayıtlı iş hukuku alanında serbest avukatlık yapan kişilerle, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği şeklinde görüşülerek açık uçlu sorular sorulmak suretiyle araştırma verileri toplanmıştır. Yapılan araştırma nitel bir çalışma olup, toplam 17 kişiyle görüşme sağlanmıştır. Yapılan görüşmelerde mülakatlar ortalama 10-15 dakika sürmüştür. Görüşmeciler A1, A2, A3 şeklinde kodlanmıştır.

İstanbul barosuna kayıtlı serbest avukatlar tarafından sorulara verilen cevapların incelenmesinde içerik analiz yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde veriler incelenir, kodlanır ve kategoriler oluşturulur. Sonucunda elde edilen bulgular tanımlanır ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2003).

6. Bulgular

6.1.Kısa Çalışmaya Muhalefet Edilen Sektörlere İlişkin Sorular

Yapılan araştırma kapsamında görüşme yapılan avukatlara “*en çok hangi sektörlerde kısa çalışma uygulamasına muhalefet edilmektedir.*” sorulmuştur. Cevaplardaki kodlanmış ifadeler Tablo-1’ de görülmektedir.

Tablo-1 Muhalefet Edilen Sektörler

Sıra No	Kodlanmış İfadeler	Cevap Verenler	Sayı
1	Tekstil	A1, A5, A7, A8, A13, A14, A17	7
2	Özel Öğretim Kurumları	A2, A3, A6	3
3	Gıda	A11, A12	2
4	Araç Bakım ve Onarım İşleri	A4	1
5	Mali Müşavirlik Büroları	A9	1
6	İnşaat	A10	1
7	Yiyecek ve İçecek	A15	1
8	İletişim	A16	1

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere; Katılımcıların çoğu (7 kişi) en fazla hangi sektörlerde kısa çalışmaya muhalefet edilmektedir sorusuna “*tekstil*” olarak cevap vermiştir. En çok Tekstil sektöründe kısa çalışma uygulamasına muhalefet edildiği ifade edilmiştir. Araştırmaya verilen cevaplar arasında (3 kişi) “*özel öğretim kurumları*” ve (2 kişi) “*gıda*” sektöründe -kısa çalışmaya muhalefet- yani kısa çalışma uygulamasına aykırı olacak şekilde işlemler yapıldığını ifade etmiştir. Diğer katılımcılar ise; araç bakım ve onarım işleri, mali müşavirlik büroları, inşaat, iletişim cevaplarını vermiştir.

6.2.Kısa Çalışma Uygulamasıyla İlgili Karşılaşılan Sorunlar

Katılımcılara Kısa çalışma uygulamasına ilişkin sorular yöneltilmiştir. İlk soru “*kısa çalışma uygulamasına ilişkin karşılaştığınız sorunlar nelerdir*” sorusu avukatlara yöneltilmiştir. Katılımcılardan 4 kişi bu soruya “*zorlayıcı sebep nedeniyle ilk bir haftadaki yarım ücret ödemesinin hatalı yapılarak, SGK’ ya eksik bildirim yapılması*” şeklinde cevap vermiştir. Katılımcılardan 3 kişi “*mevzuatın yanlış yorumlanması, kısa çalışma ödeneğinin işverenlerce kayıtsız-şartsız hibe olarak verildiği şeklinde algılanması*” olarak cevaplamıştır. Katılımcılardan 3 kişi “*İşverenlerin denetimlerde kayıt ve belge (puantaj vb.) sunmaması, eksik evrak ibraz etmesi*” olarak cevap vermiştir. Katılımcılardan 2 kişi “*kısa çalışmaya muhalefet eden işverenlerin sigorta primlerinin eksik ödemesi, ücretlerin elden ödenmesi*” şeklinde cevaplamıştır. Diğer cevaplar ise; İŞKUR’ un personel yetersizliği, işçilerin -ekonomik gerekçelerden dolayı- kısa çalışma ödeneğinin kendisinden tahsil edeceğini düşünerek doğru ifade vermemesi, İŞKUR’ a bildirilen hizmet süreleri ile fiilen çalışılan sürelerin farklı olması, Kısa çalışma uygulanan dönem ile işçilerden alınan ifadeler arasındaki sürenin uzaması sonucu ifadelerin geçerliliğini kaybetmesi, İŞKUR’ un süreci yönetememesi olarak ifade edilmiştir. Söz konusu cevaplara ilişkin tablo aşağıdaki gibidir.

Tablo-2 Karşılaşılan Sorunlar

Sıra No	Kodlanmış İfadeler	Cevap Verenler	Sayı
1	Yarım Ücret Uygulaması	A2, A9, A15, A17	4

2	Mevzuatın yanlış yorumlanması	A1, A6, A14	3
3	Denetimlerde kayıt ve belgele sunulmaması	A10, A13, A16	3
4	Sigorta primlerinin eksik bildirilmesi, eksik ücret ödenmesi	A4, A11	2
5	İŞKUR personel yetersizliği	A7	1
6	İŞKUR' a bildirilen sürelerle ile fiilen çalışan sürelerin tutarsız olması	A3	1
7	İşçilerin ekonomik gerekçelerden dolayı sessiz kalması	A5	1
8	Kısa çalışma uygulaması ile ifade arasında uzun zaman geçmesi	A8	1
9	İŞKUR' un süreci yönetememesi	A12	1

Katılımcıların görüşmelerde en fazla yarım ücret uygulamasına ilişkin eksiklikleri dile getirmiş olup görüşmelerde sorulara verdikleri cevaplar şöyledir;

“Zorlayıcı nedenle ilk bir hafta ödenmesi gereken yarım ücretin eksik/yanlış ödenerek, SGK’ ya sigorta prim gün sayısının eksik veya hatalı bildirilmektedir. (A2).”

“Sigorta primlerinin eksik bildirilmekte, yarım ücret ödeneğine ilişkin bilgi eksikliği bulunmaktadır. (A9).”

“İlk bir haftada SGK bildirimini yanlış yapılmakta, buna karşılık ücretin eksik ödenmesive yarım ücretle ilişkin taraflarda bilgi eksikliği bulunmaktadır. (A15).”

“Yarım ücret işçilere eksik ödenmekte, yarım ücret uygulaması işveren tarafından yanlış anlaşılmakta. (A17).”

Görüşmeye katılanların altısı mevzuatın yanlış yorumlanması ve denetimlerde kayıt ve belge sunulmamasına ilişkin cevapları:

“Kamu kurumları tarafından kısa çalışma uygulamasına ilişkin işverenlerle bilgilendirme toplantısı yapılmalı, görsel ve yazılı bilgilendirmenin de yapılması gerekmektedir. (A1).”

“Kısa çalışma uygulaması SMM ve diğer uzman kişiler tarafından tam olarak bilinmemekte. (A6).”

“İşverenler çalışma sürelerine ilişkin (puantaj vb.) kayıt ve belgeleri, denetim elemanlarına sunmamaktadır. (A10).”

“Kayıt tutulmamasının yaptırımı olmaması nedeniyle işverenlerin çalışma sürelerine ilişkin kayıtları tam olarak tutmamakta, bu nedenle çalışma sisteminin tespitinin zorlaşması. (A13).”

“İnsan kaynakları, Mali Müşavir gibi taraflarda bilgi eksikliğine sahip olması, kısa çalışma ödeneği işverenler tarafından karşılıksız olarak teşvik gibi algılanmaktadır. (A14).”

“İşverenlerin çalışma sürelerinin uygulanmasına ilişkin kayıt tutmamakta ve/veya eksik tutmaktadır. (A16).”

6.3.Kısa Çalışma Uygulamasıyla İlgili Çözüm Önerileri

Katılımcılara yöneltilen ikinci soru: *“Kısa çalışma uygulamasında karşılaştığınız sorunlara ilişkin çözüm önerileriniz nelerdir”* şeklindedir. Katılımcılardan 4 kişi *“Kısa Çalışma ödeneği yerine işveren odaklı teşviklerin uygulanması gerekir”* şeklinde cevap verilmiştir. 3 katılımcı *“Sektör bazlı değerlendirme yapılarak kısa çalışma ödemesinin belirli sektörlere verilmesi gerekmektedir”* cevap vermiştir. 2 katılımcı *“Bakanlık tarafından görsel ve yazılı*

olarak işveren, işçi ve diğer kuruluşlar bilgilendirilmelidir” cevap vermiştir. Katılımcılardan ikisi “*eksik bildirilen SGK primlerinin ayda 30 güne tamamlanması gerekir*” şeklinde cevap vermiştir. Diğer katılımcılar ise; kısa çalışmaya muhalefet eden işverenlere caydırıcı cezaların uygulanması, kısa çalışma mevzuatının daha detaylı hale getirilmesi, Bütün kurumların entegre edilmesi (Maliye, SGK, İŞKUR), Kısa çalışma uygulamasına ilişkin maliyetlerin işveren tarafından karşılanması, denetimlerin artırılması, Kısa çalışma ödeneği başvuru ve sonuçlarının otomasyon üzerinden yapılması olarak cevaplanmıştır. Söz konusu araştırma verileri aşağıdaki şekilde tablo haline getirilmiştir.

Tablo-3 Çözüm Önerileri

Sıra No	Kodlanmış İfadeler	Cevap Verenler	Sayı
1	İşveren odaklı teşvik uygulaması	A4, A5, A9, A14	4
2	Sektörel bazlı kısa çalışma uygulanması	A2, A7, A8	3
3	Bakanlığın tarafları bilgilendirmesi	A1, A16	2
4	Sigorta primlerinin ayda 30 güne tamamlanması	A3, A13	2
5	Caydırıcı cezaların uygulanması	A17	1
6	Mevzuatın daha detaylı hale getirilmesi	A15	1
7	Bütün kurumların entegre edilmesi	A12	1
8	KÇÖ Maliyetlerinin işverence karşılanması	A11	1
9	Denetimlerin artırılması	A10	1
10	Başvuruların otomasyon üzerinden yapılması	A6	1

Görüşmeye katılanların çözüm önerisi olarak en fazla işveren odaklı teşvik uygulamasının getirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Görüşmeye ilişkin cevaplar:

“Kısa çalışma uygulamasının denetiminin zorluğundan dolayı, tüm sektörleri kapsayacak teşvik uygulamalarının devreye girmesi gerekmektedir. (A4).”

“Kısa çalışma yerine işveren odaklı teşvik uygulamasına gidilerek, kısa çalışma destek tutarı artırılmalıdır. (A5).”

“Kısa çalışma ödeneği yerine işverenlere teşvik verilmesi yoluna gidilmesi gerekir (A9).”

“Kısa çalışma ödeneğine ilişkin uygulamanın baştan itibaren teşvik olarak verilmesi gerekmektedir. (A14).”

Diğer katılımcıların sorulara vermiş oldukları örnek cevaplar:

“Sektörel bazlı değerlendirme yapılarak, kısa çalışma uygulanması gereken sektörlerin kesin olarak belirlenmesi ve bu sektörlerin dışında kısa çalışma yapılmaması gerekir. (A2).”

“Kısa çalışma uygulamasına ilişkin mevzuatın daha detaylı hale getirilmesi gerekir. Böylelikle mevzuattan kaynaklı bilgi eksikliği ya da hatalı işlemlerde azaltılmış olur. (A15).”

“Bakanlık tarafından işveren, STK ve diğer ilgililere mevzuatın uygulanması konusunda bilgilendirme yapılmalıdır. (A16).”

“Kısa çalışma başvuru ve sonuç işlemleri otomasyon üzerinden yürütülmelidir. (A6).” şeklindedir.

7. Tartışma ve Sonuç

Kısa çalışma uygulaması COVID-19 salgını ile birlikte binlerce işyeri milyonlarca işçinin yararlandığı bir müessese halini almıştır. Kısa çalışma uygulamasının neredeyse bütün işletmeler tarafından yaygın olarak kullanılmasıyla birlikte sorunlarda beraberinde gelmiştir.

Araştırma kapsamında İstanbul Barosu'na kayıtlı iş hukuku alanında çalışan serbest avukatlar ile yarı yapılandırılmış mülakat teknikliği görüşmeler yapılarak, elde edilen verilen içerik analizine tabi tutulmuştur. Nitel araştırma tekniği kullanılarak, toplam 17 katılımcıya; *“Kısa çalışma uygulamasına ilişkin olarak karşılaştığınız sorunlar nelerdir? Kısa çalışma uygulamasında karşılaştığınız sorunlara ilişkin çözüm önerileriniz nelerdir?”* soruları yöneltilmiştir. Ayrıca en çok hangi sektörlerde kısa çalışmaya muhalefet edildiği de görüşme kapsamında sorulmuştur.

Kısa çalışmaya muhalefet edilmesinden kasıt, kısa çalışma uygulamasına aykırı olacak şekilde, işçilerin fiilen çalışılan sürelerin, kısa çalışma uygulanması gereken sürelerle tutarlı olmamasıdır. Bu da beraberinde işçilerin sigorta primlerinin eksik bildirilmesi, ücretlerin eksik ödenmesi, İŞKUR tarafından yersiz ödeme yapılması, gibi sonuçlar doğurmaktadır.

Katılımcılardan 7' si en fazla Tekstil sektöründe kısa çalışmaya muhalefet edildiğini ifade etmiştir. Araştırmaya verilen cevaplar arasında 3 kişi “özel öğretim kurumları” ve 2 kişi da “gıda” sektöründe, diğer katılımcılar ise; araç bakım ve onarım işleri, mali müşavirlik büroları, inşaat, iletişim cevaplarını vermiştir. Dolayısıyla da denetim elemanlarınca en çok tekstil sektöründe kısa çalışmaya aykırı olacak şekilde işlemler yapıldığı, daha sonra özel eğitim kurumları ve gıda sektörlerinin de muhalefetin en fazla görüldüğü sektörler arasında olduğu sonucuna varılmıştır.

Kısa çalışma uygulamasında karşılaştığınız sorunlar nelerdir sorusuna denetim elemanlarınca en fazla zorlayıcı nedenle ilk bir haftadaki yarım ücret ödemesinin hatalı yapılarak şeklinde cevap verilmiştir. Diğer önemli sorunlar olarak SGK' ya eksik bildirim yapılması, mevzuatın yanlış yorumlanması, kısa çalışma ödeneğinin işverenlerce kayıtsız- şartsız hibe olarak verildiği şeklinde algılanması, işverenlerin denetimlerde kayıt ve belge (puantaj vb.) sunmaması, eksil evrak ibraz etmesi, kısa çalışmaya muhalefet eden işverenlerin sigorta primlerinin eksik ödemesi, ücretlerin elden ödenmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görüşmeye katılanlar, kısa çalışma uygulamasında karşılaştığınız sorunlara ilişkin çözüm önerileriniz nelerdir sorusuna; kısa çalışma ödemesinin belirli sektörlerle verilmesi, Bakanlık tarafından görsel görsel ve yazılı olarak işveren, işçi ve diğer kuruluşların bilgilendirilmesi, eksik bildirilen SGK primlerinin ayda 30 güne tamamlanması olarak cevap verilmiştir. Kısa çalışma uygulamasına ilişkin ortaya çıkan sorunlara çözüm olarak, yarım ücret ödemesiyle mevzuatın yanlış yorumlanması, kısa çalışma ödeneğinin işverenlerce kayıtsız- şartsız hibe olarak verildiği ilişkin sorunlarının, işveren odaklı teşvik uygulamasıyla giderileceği olarak belirtilmiştir. Sektörel bazlı teşviklerin uygulanması, Bakanlıkça tarafların görsel ve yazılı olarak bilgilendirilmesi, mevzuatın daha detaylı hale getirilmesiyle çözüleceği ifade edilmiştir. Sigorta primlerinin eksik bildirilmesine ilişkin sorunun, SGK primlerinin ayda

30 güne tamamlanmasıyla giderilecektir. Personel yetersizliği ve İŞKUR' un süreci yönetememesi sorunlarının, başvuruların otomasyon üzerinden yapılması, bütün kurumların entegre edilmesi ve denetimlerde kayıt ve belge sunulmamasının caydırıcı cezaların uygulanmasıyla çözüleceği belirtilmiştir. Kısa çalışma uygulaması ile işçi ifadelerinin alınması arasında uzun zaman geçmesine ilişkin sorunun ise denetimlerin sıklaştırılmasıyla çözüleceği

ifade edilmiştir.

Pandemiyle birlikte iş hukukunun temel dinamiklerinden biri haline gelen kısa çalışma müessesesi, yapısı gereği karşılıksız teşvik uygulaması olarak değil, mevzuatta belirtilen koşullar dahilinde ödeneğe hak kazanan işçilere ödenen bir uygulamadır. Ancak uygulamada kısa çalışma ödeneği işverenler tarafından karşılıksız verilen destek olarak algılanmaktadır. Kısa çalışma ödeneğine hak kazanmaması gerekirken çok sayıda sigortalının da bu ödenekten yararlandığı da denetimlerde tespit edilmektedir. Kısa çalışma uygulanan işyerleri, normal çalışma sistemine geçtiği takdirde işverenlere kısa çalışma süreleri kadar teşvik verilmektedir. Ancak bu teşvik yerine kısa çalışma ödeneğine hak kazanan işçilere doğrudan teşvik olarak ödeme yapılabilir. Kısa çalışma uygulamasına ilişkin ortaya çıkan sorunlar; mevzuatın bilinmemesi, eksik bilinmesi, yanlış yorumlanması olarak ortaya çıktığından, Bakanlıkça tarafların kamu spotu, görsel ve yazılı şekilde veya toplantılar organize edilerek bilgilendirilmesi sağlanmalıdır. Böylelikle kısa çalışma uygulamasına ilişkin ortaya çıkan sorunlara da çözüm önerisi getirilerek gerekirse mevzuat değişikliği veya uygulamanın güncellenmesi yoluyla çeşitli çözümler de sunulabilir.

Kaynakça

A Law To Amend Some Laws. (2020, March 26). T.C. Legal Gazette, 31080.

Başbuğa, H., Uzuner, E., (2020). Fesih Yasağı ile Eşit İşlem Borcuna Aykırılığın Hukuki Sonuçları. *Lebib Regulation Magazine*, 201, 121-126.

Çelik, N., Caniklioğlu, N., & Canbolat T. (2015). *İş Hukuku Dersleri*. (28th Edition), Ankara: Beta Publishing.

Çetinkaya-Kayalı, T. (2014). Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği. *Bar of Ankara Magazine*, 4, 417-474. <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2014-4/12.pdf>

Çil, Ş. (2020,a). *İş Uyuşmazlıklarında Yargıtay Uygulamaları*. Ankara: Yetkin Publishing.

Çil, Ş. (2020,b). *Koronavirüs Salgının İş Hukuku'na Etkileri*. Ankara: Yetkin Publishing.

İş Kanununa İlişkin Fazla Çalışma ve Fazla Sürelerle Çalışma Yönetmeliği. (2004). T.C. Legal Gazette, 25425, (2004, April 06).

Gelir Vergisi Kanunu. (1961). T.C. Legal Gazette, 10700, (1961, January 6). <http://iskanunu.com/genel/2168-is-kanunundaki-yarim-ucet-uygulamasi> (Erişim Tarihi: (2021, 8 Mart).

<http://www.maliyepostasi.com/kisa-calisma-odeneği-suresince-isverenler-ucet-bordrolarini-ve-sgk-aylik-bildirgelerini-nasil-duzenleyecekler> (Erişim Tarihi: 2021, March 7).

İş Kanunu. (2003). T.C Legal Gazette, 25134, (2003, June 10).

Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği Hakkında Yönetmelik. (2011). T.C. Legal Gazette, 27920, (2011 April 30).

Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (2006). T.C. Legal Gazette, 26200, (2006, June 16).

Süzek, S. (2015). *İş Hukuku*. (11th Edition), Ankara: Beta Publishing.

Uğraş, B. (2014). İş Hukukunda Kısa Çalışma Kavramı ve Kısa Çalışma Ödeneğine Hak

Kazanma Koşulları. *Study Relations Magazine*, 5 (1), 49-68.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.